10

A.KADİR

Gülen Aktaş - Afşar Timuçin
Aydın Hatipoğlu - Eray Canberk

GERÇEK SANAT YAYINLARI

A. KADİR

Gülen Aktaş - Afşar Timuçin - Aydın Hatipoğlu - Eray Canberk

GERÇEK
SANAT
YAYINLARI

GERÇEK SANAT YAYINLARI : 10
Anı - Seçki Dizisi : 1

A. KADİR

Hazırlayanlar

Gülen Aktaş - Afşar Timuçin
Aydın Hatipoğlu - Eray Canberk

Yayın yönetmeni
Güngör Gençay

Dizgi, Baskı : Doyuran Matbaası/Kapak: A. Kadir Fotoğrafı/ Kapak Baskısı: Şanel Matbaacılık Koll. Şti./Cilt: Doğular Mücellithanesi/Birinci Basım: Şubat-1989/Gerçek Sanat Yayınları: Kuledibi Büyükhendek Cad. No: 7-4 Şişhane İstanbul/Yazışma: Posta Kutusu: 935-80020 Karaköy - İstanbul/Telefon: 143 45 33/Dağıtım: Cumhuriyet Kitap Kulübü, Cemmay, Say Dağıtım - İstanbul/Dost Dağıtım-Ankara

A. KADİR

Hazırlayanlar

GÜLEN AKTAŞ - AFŞAR TİMUÇİN
AYDIN HATİPOĞLU - ERAY CANBERK

A. KADİR YAPITLARI

TEBLİĞ (Şiirler, 1943)
BUGÜNÜN DİLİYLE MEVLANÂ (1955)
HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM (Şiirler, 1959)
ASİL ADALET (1960)
SEÇME ŞİİRLER/Eluard (Asım Bezirci ile, 1961)
İLYADA/Homeros (Azra Erhat ile, 1958-1962)
DÖRT PENCERE (Şiirler, 1962)
BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM (1964)
ESKİ ÇAĞLAR TARİHİ/Tevfik Fikret'in «Tarih-i Kadim»i bugünün diliyle (1965)
1938 HARP OKULU OLAYI VE NÂZIM HİKMET (Anı, 1966)
BUGÜNÜN DİLİYLE TEVFİK FİKRET (1967)
MUTLU OLMAK VARKEN (Şiirler, 1968)
ODYSSEİA/Homeros (Azra Erhat ile, 1970)
DİLDEN DİLE (Çeviri şiirler, 1970)
HALKIN EKMEĞİ/B. Brecht (Asım Bezirci ile, 1972)
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ I (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1973)
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ II (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1975)
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ III (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1980)
VİETNAM ŞİİRİ (Seçki, Afşar Timuçin ile 1973)
FİLİSTİN ŞİİRİ (Seçki, Afşar Timuçin ve S. Salom ile, 1974)
PORTEKİZ SÖMÜRGELERİ ŞİİRİ (Seçki, Afşar Timuçin ile, 1975)
SOVYET RUSYA'DA ONBEŞ GÜN (Gezi, 1978)
MAKİNALARIN TÜRKÜSÜ/B. Brecht (Gülen Fındıklı ile, 1979
KARANLIK ZAMANLAR/B.Brecht (Gülen Fındıklı ile, 1980)
UTANMAYIN GÖZYAŞLARINDAN/Rozewicz (Gülen Fındıklı ile, 1981)
SAVAŞ HAZIRLIĞI/Vrettakos (P. Abacı ile, 1983)
BU RÜZGÂRI TOPLAYIN (Çeviri şiirler seçkisi, 1983)

ÖNSÖZ

«Kucak kucak dostluk işte, işte gün ışığı.» Ustamız A. Kadir bu dizesiyle bütün sanatını açıklamış gibidir. Onun şiiri en yakından en uzağa kadar insan olmanın tüm özelliklerini kucaklar, tüm yükümlülüklerini benimser. Bir başka deyişle, onun şiiri buradaki insandan dünyanın öbür ucundaki insana kadar uzanan bir genişlikte tüm insan sorunlarını kucaklar. Ona bir şiirinde «benim anadan doğma insan tabiatım» dedirten de budur. A. Kadir yaşamın kolay yollarını seçen biri olmadı. Hep temiz kalmayı bilen çok az sayıda insanın seçtiği güç yollarda yürüdü. Öğütledi: «Kaç bu kokudan, kaç bu pislikten, bu sürüden kaç,/insan mısın, bu pazarda mısın, iki pula mısın.../At denize kendini, git boğul./Düş bir kör kuyuya, oradan çıkama.»

İnsanların kendilerine çok yakın duydukları kişileri anmaları, anlatmaları çok güç. Ben de bu güçlüğü yaşıyorum şimdi. «Sevdiğimiz, bel bağladığımız, sarmaşdolaş olduğumuz» insanlar ölüp gitti mi onların ardından söylenilecek ne az sözümüz vardır. Tanımadıklarımız sanki daha çok bizimdir, onlarla ilgili ne söylesek azdır, yakınlarımız kaçar yargılarımızdan A. Kadir ağabeyim benim için bir dürüstlük simgesiydi, yalnız o kadar değil, aynı zamanda kendini sanatına boylu boyunca vermiş bir sanat işçisiydi. Ka-

tıksız insan kişiliği onu bin türlü karmaşa içinde yuvarlanıp duran dünyadan biraz uzakta bıraktı, ama o gerçekte hiçbir şeyin uzağında değildi, yaşamın içindeydi, yaşamı güzelleştirmek için çalışanların arasındaydı. Her yaptığı her yazdığı bize ışık tutmuştur, daha da tutacaktır.

Dostlarım onunla ilgili bir kitap yapma önerisinde bulundukları zaman çocuklar gibi sevindim. Öz ablamız gibi çok sevdiğimiz Cansel ablanın, Mehmet ve Ali kardeşlerimizin de yardımlarıyla hep birlikte bu küçük kitabı oluşturduk. Elinizdeki kitap bir anı kitabıdır, bir anma kitabıdır, ,başlıbaşma bir inceleme kitabı değildir. Bu yüzden çeşitliliklerle doludur. Bizce güzel yanı da budur. Bu sevgili insan için değişik insanlar neler düşünmüşler, neler duymuşlar, bu çok önemlidir. Genellikle ardından kitaplar yapılan kişiler zaten ölümsüzlük katına çok önceden ulaşmış kişilerdir. Bu kitap A. Kadir'in ölümsüz yaşamına elbette çok bir şey katacak değildir. Onu asıl yaşatacak olan ikide bir açıp okumak istediğimiz şiirleridir.

«Dayanmak onlara düştü,/onların haline ağlamak bize./Seninle daha çok konuşuruz,/böyle birbirimizde uzak,/böyle kendi kendimize.» Biz ondan uzak kalalı şu kadar zaman geçti. Gene dünyanın yükü ağır, gene karşımızda acılı görüntüler. Güzel olan, her alanda her yerde her konuda yetkin örneklerdir. Umut bu örneklerle vardır. A. Kadir de kişiliğiyle ve şiiriyle böyle örnek bir insandı. Eskiler haklıydılar: doğru söylemekten çok doğru yapmak önemliydi. Gerçek sanatçı yetkin bir insanlık örneğidir, bir simgedir, bir anıttır. A. Kadir de öyleydi.

İstanbul, Aralık 1988
Afşar Timuçin

ŞİİRİ ÜZERİNE

●

A. KADİR'İN ŞİİRLERİ/TOPLUMCU SANAT VE KİŞİSELLİK

Sennur SEZER

Ozanları, öykücüleri değerlendirmede ortak bir yanlışlığı gelenek haline getirmişiz: sanatçının dünya görüşüyle girebileceği yaş grubunu (ya da şiire, öyküye başladığı yılı) saptıyoruz. Tamam. O sanatçı A ya da B grubundandır. Belli bir gruba soktuğumuz sanatçı artık kişisel sanat özellikleriyle değerlendirilmez oluyor. Bu tutumumuzun en güzel örneği A. Kadir 1940 Kuşağının toplumcu ozanı deyip geçiyoruz. Yaşama serüveni üzerinde durduğumuz kadar şiirinin serüveni üzerinde durduk, inceledik mi dersiniz? A. Kadir'in 40 Kuşağı'nın öteki ozanlarıyla olan benzerlikleri kadar, ayrılıkları nelerdi? Özgün bir ozan mıdır? Toplumcu şiirimizde ayrı bir yer tutar mı? Kendinden sonraki kuşaklarda (ya da ozanlarda) etkisi görülür mü? A. Kadir'in çeviri şiirlerinde görülen sıcaklık, güzellik, kendi şiirinin hangi özelliklerinden kaynaklanır? Bu soruları ne A. Kadir için, ne de öteki ozanlar için pek sormayız. Hele toplumcu-gerçekçi ozanlar için böyle bir inceleme yapmak, onları «birey-ozan» olarak değerlendirmek gelenek olmamıştır. (Kimseler alınmasın) Klişeler daha kolaydır da ondan mı?

Bence, A. Kadir toplumcu şiirimize bireyi getiren ozanlardandır. Şiiri, bireyin kaygılarından, acılarından, sevinçlerinden yola çıkar, önce ulusal sonra uluslararası ortak bir kaygı ve sevince ulaşır. A. Kadir'in kaygılarını, sevinçlerini yansıttığı kişi nasıl bir kişidir? Fiziksel olarak ufak tefek biri. Kazma sallayacak, taş kıracak yapıda değil. Ruhsal olarak da, ek-

mek hatırına kimsenin önünde yapmacık saygı gösteremeyecek onurda bir insan. Bu özellikler **Bu Vücut** (1945) şiirinde somutlaşır. A. Kadir'in şiirindeki insanın sınıfsal özelliklerini de yine şiirlerinden, şiirlerinin dil, deyiş ve kavram özelliklerinden saptayabiliriz.

Bir acı kahvesini içmek için» dostlara gitmekten söz eden «bizim sokak», «bizim mahalle» diyebilen, «ekmek derdinde» olan herkesin bulunduğu bir sınıf ya da katmandandır. Buğdayın, fırından yeni çıkmış ekmeğin, kızartılmış ekmek diliminin kokusundan mutlulukla sözeder. İstanbul'da anlattığı semtler: Yemiş, Ayvansaray, Kasımpaşa, Cibali, Malta, Beşiktaş' tır. Bu semtler küçük semtlerdir. Ya da başka bir deyişle ortahallilerden çok yoksulların semtleridir. A. Kadir'in şiirlerindeki dil, günümüzde yavaş yavaş unutulmakta olan bir dildir: Saygılı bir İstanbul'un küçük mahallelerinin dili. Zaman zaman askerde «usul-erkan» öğrenmiş bir köylünün dili de görünür şiirlerde. Bu dil özellikleri için bazan bir asker mektubu kullanılır:

«Hanem halkına
Evvelâ selâm tabiidir
Sıhhatim iyidir
Sizden gayrı bir sıkıntım yok ki diyeyim
Afiyetteyim»

(Mektup/1939)

A. Kadir'in şiir kişisinin davranışı tipik bir dar gelirli davranışıdır. Bir gün cömert, bir gün bir sigarayı esirgeyecek kadar cimri. A. Kadir'in, özellikle ilk şiirlerinde geçen, «usturuplu», «çulaki», «esvap», «ferah», «sefertası», «ikram etmek», «müjde istemek», «yol görünmek», «namusum hakkı için», «gözyaşını içine akıtmak», «köpek gibi aç olmak» gibi sözcükler ve deyimler geçmişleriyle, tarihleriyle yerleşik imajları olan sözcüklerdir. Bu sözcükler akıp giderken «ayışığında aşk şarkısı söylemek için uygun olmayan»

sokaklar gelir gözümüzün önüne. A. Kadir'in şiirinde yalnızca yaşanmışlığından gelen, kolayca söylenmiş gibi duran her sözcük bir tarih, bir çağrışım için seçilmiştir. Örnekse Cibali. Cibali, Haliç kıyısındaki ünlü tütün işleme fabrikasının (rejinin) semtidir. Bu fabrikanın çalışanları büyük ölçüde kadındır. Fabrikaların tek tük olduğu 1920-1940 İstanbul'unda, yoksul kadınların çalışabileceği iş yerlerinin neredeyse en önemlisidir. (Öteki tütün fabrikası Üsküdardadır) Tütün fabrikaları yoksul kadınlar için «tahtaya, çamaşıra gitmek»ten hem farklıdır: düzenli bir parası vardır, bir kap da olsa sıcak yemek verilir. Hem de farksızdır: vasıfsız işçi çalışabilir. Ancak tehlikelidir: tütün kokusu, iş yeri özelliği olarak güneşsizlik o yılların yaygın hastalığı veremi hazırlayıcı bir öğedir. Cibali'deki tütün fabrikasına ulaşan yollar, özellikle o yıllarda, dar, çamurlu, düzensizdir. A. Kadir'in Cibali şiirini (1943) bu gözle yeniden gözden geçirdiğimizde sözcüklerin nasıl özenle seçildiğini, imajların fotoğraflar gibi sabitleştiğini görürüz:

CİBALİ

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar,
kiminizin beş çocuğu,
kiminizin nar gibi yanakları var,
kiminiz kocasız kalmış,
kiminiz ihtiyar,
kiminiz daha körpe henüz.
Bana umulmadık,
eskimiş türküler düşündürür
siyah başörtüsü altında yüzünüz.
Parmaklarda tütün kokusu.
Tütün kokusu pazen entarilerde.
Biriniz ekmek alır fırından,
biriniz durmuş öksürüyor ilerde,
geçiyor bizim mahalleden biriniz.

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Çarpık ayakkaplarınız gelir
ve kahraman elleriniz.

(1943/Balıkesir)

Cibali şiirinde, fabrikadan sözetmeden, bu fabrikada çalışan kadınların portreleri çizilmektedir. Ortak giyimleri siyah başörtüler, pazen entariler, çarpık ayakkabılardır. Çalışma nedenleri yoksulluktur ama yoksulluğa yol açan nedenler ayrıdır. Yaşlılıkta kimsesizlik, dul kalmak, evde kalmışlık. A. Kadir, bütün bu kavramları sezdirirken, dul kalmak yerine «kocasız kalmak» der. Böylece bir eş bulamamış yoksul kızları da hatırlatır. Bu kadınların kimilerinin «nar gibi»dir yanakları. Nar gibi yanak benzetmesi, elma gibi yanaklardan daha başka çağrışımlar yapar: Narın sarımtrak kabuğu yüzünden sarı bir beniz, «nar gibi»nin (ateş gibinin) çağrıştırdığı hastalıklı ateş, kızarıklık; utancın kızarıklığı.. Bu yüzlerin ozana düşündürdüğü türküler «eski» değil, «eskimiş»tir. Modası geçtiği için unutulmuş türküler değil, söylene söylene alışıp yıprattığımız, çok sevdiğimiz için çok söyleyip eskittiğimiz, ancak bir iki dizesini hatırlayıp ezgisini ezbere bildiğimiz türküler. Bu yüzler tanıdık da gelse anımsayamadığımız yüzlerdir. İlk kez de görsek tanıdık gelirler ayrıca. Şiirin ikinci bölümünde, kadın işçilerin sağlık durumları, tütün fabrikalarının getirdiği, çabuklaştırdığı verem anımsatılır. Önce parmaklara ve pazen entarilere sindiği söylenen tütün kokusu. Sonra öksürük. Bu öksürük, yürümeyi zorlaştıracak kadar güçlüdür: «biriniz durmuş öksürüyor ilerde». Şiirin en kısa bölümü olan son bölümü şiiri bütünler. Bu bölümün en vurucu imajı, bence «çarpık ayakkaplar»dır. Bu sözcük, eski, yırtık, yamalı sözcüklerinin bütün çağrışımlarını kapsadığı kadar, ayağa uymayan bir pabucu (belki bir başkasının pabucunu), kötü yapılmış, bakımsız yollarda yü-

rümenin pabuçlarda yarattığı biçim bozukluğunu da kapsar. Bu ayakkabıları giyen ayakların ayaklar üstündeki bacakların, kötü beslenmeden, besinsizlikten oluşan çarpılmalarını da düşündürür. Bu bölüm işçi kadınların ellerinin nitelemesiyle son bulur: «kahraman elleriniz». Kahraman sıfatı bu şiirde, günlük ekmek savaşımındaki yeri, direnci niteler. Bir üstteki «çarpık» nitelemesinden hemen sonra gelişi ise bu kahraman ellerin işten bozulmalarını, çarpılmalarını da düşündüren bir düzenlemedir.

A. Kadir'in şiirini açıklamak isterken, bu şiiri örnek olarak almamın nedeni, benim şiirimdeki derin etkisindendir. Bir ozanı anlatırken sözü kendine getirmek de kötü bir geleneğimizdir ama söylemeden geçemeyeceğim. 1940 kuşağının şiiri, o kuşağın ilk şiirlerinin yayınlandığı günlerde doğanları, bu arada beni de, etkiledi (Bu şiirlerin anlattığı yılları annelerimizden dinlemiştik. 2. Dünya Savaşını çocukluğumuzdaki etkilerinden tanıyorduk.) 1940 kuşağının etkileri 1960 kuşağının pek çok ozanında görülür. Etkilendiğimiz ozanlardan biri de, elbette, A. Kadir'dir. Bu etkinin en somut örneği, benim «Kimlik Kartı» (1966) adlı şiirimle, A. Kadir'in «Cibali» (1943) adlı şiiri karşılaştırıldığında görülebilir. (Bu açıklama geç de olsa bir borcun ödenmesidir). Ataol Behramoğlu'yla, A. Kadir'in «Çile» şiirini tartışmamızı hatırlıyorum ayrıca. Ataol, «Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur/ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım»dizelerinde, meyve adı olarak zerdalinin seçilişinin (örneğin kayısı yerine) zerdali sözcüğündeki dal hecesinin dal sözcüğündeki ses benzerliğinden yararlanmak için, uyum kastıyla olduğunu söylemişti. Ben hem ünlü halk türküsünün çağrışımını (ham meyvayı kopardılar dalından), hem de zerdalinin kaysıdan daha küçük, (neredeyse kavruk) daha gönülsüz bir veyve oluşundan seçildiğini düşünmüştüm. Ayrıca zerdalide, çilli, kumral bir genç kız imajı da vardı. Bütün bu sözler, A. Kadir'in şiirindeki en küçük

ayrıntının bile nasıl bir seçmeyle saptandığını göstermek içindir. Ayrıca 1940 şiiri içinde toplumcu şiirin umut, direnç, barışçılık gibi ortak özelliklerinden A. Kadir'in şiirinde olanlar kadar, A. Kadir'in kişisel şiirinin sınırlarını da göstermek istedim. Bence Orhan Kemal'in öykülerinde bize tanıdık gelen ögeler nasıl bir öyküleme, kişileri, diyalogları eleme ustalığıyla yapılmışsa A. Kadir'in şiiri de böyle bir kurguyla gerçekleştirilmiştir. Birbirlerini anımsatması ondandır. Usul sesli, güleç bir şiirdir A. Kadir'in şiiri. İstanbul'un kenar mahallelerinden bir emekçi delikanlının şiiridir. Rıfat Ilgaz'ın doğduğu yeri hep hatırlayan okumuş Karadenizli delikanlısıyla benzer yanı, ince alaycılığıyla delikanlılığıdır. Her iki şiirdeki alay da zor zamanlarda silah olarak kullanılan bir alay, bir gülüştür. Ama bu gülüşler ayrı seslerle yansır. Çünkü toplumcu şiirimiz robotlardan oluşmuş bir tabur değildir. Bireylerden oluşan bir sokaktır. Gücü de buradadır. Toplumcu ozanların kişisel özelliklerinin değerlendirmesi de yakında yapılmaya başlanır umarım (Her ozanın birbirinden ne kadar güçlü olduğu ölçülerek, tartıya vurularak değil.)

A. Kadir, yaşadığı günlerden tanıklıklar da aktardığı şiirlerinde, şiire başladığı yılların ünlü ustalarından aldığı etkileri özümsemeyi, kendinin kılmayı başararak, kişisel bir şiir, bir A. Kadir şiiri yarattı.

Benim için ömrünün ve şiirinin özeti olan bir gömütte yatıyor şimdi. Zincirlikuyu mezarlığının, görkemli gömütlerden uzak, Gültepe'yle Çeliktepeye, gecekondulara, kavak ağaçlarına bakan bir yamacında. Yaşamak ve yazmak için şehrin emekçi semtlerini seçmişti. Gömütünden de yazdığı insanların evleri görünüyor. Burayı bir raslantı da seçse.. A. Kadir'i gömdüğümüz gün, gecekondu çocukları gelmişti karşı mahallelerden «karlar içinde (..) üşümüş kuşlar gibi/boyunları ince ince/gözleri beyaz beyaz/burunları ufak ufak» Belki çelenkler için gelmişlerdi. A. Kadir, onların da şiirlerini yazardı. Çelenkleri satan çocukları. Görebilseydi.

A. KADİR'İN OTUZ BEŞ YILI

Asım BEZİRCİ

Yıllarca önce, Sabahattin Ali'ye gönderdiği bir mektupta Nâzım Hikmet şöyle der: «...sonra A. Kadir ve daha bir ikisi istikbali olan ve şiir yazmanın mesuliyetini, emeğini anlamış şairler. Onları seviyorum ve sayıyorum ve güveniyorum...»[1]

Kemal Tahir'e, Vâ-Nû'ya, Memet Fuat'a yazdığı mektuplarda da Nâzım Hikmet yine A. Kadir'den hep umutla, övgüyle söz eder. Ama yanılmaz: Kadir büyük ustasının güvenine layık bir sanatçı olduğunu gösterir. O kadar ki, Kadir'in hayatı, Nâzım'ın sözlerini doğrulamakla özetlense yeridir.

İLK YILLAR

Kadir, asıl adıyla Abdülkadir Meriçboyu, 1917'de İstanbul'da doğar. Ailesi Manastırlıdır. Babası alaydan yetişme bir subaydır.

Kadir sekiz yaşındayken babası ölür. Ailesi yoksulluğa düşer. Bu yüzden Kadir'in çocukluğu türlü sıkıntılar içinde geçer. «Tatillerde sepetçilik, kahveci çıraklığı yapar, mahalle aralarında kurabiye satar, karpuz sergilerinde çalışır.» Böylece, kitap, defter parasını çıkarır. 1933'te bin bir güçlükle Eyüp Ortaokulu'nu bitirir. Fakat liseye gidecek durumda değildir. Bunun üzerine, ağabeysinin de zorlamasıyla, Kuleli Askeri Lisesi'ne yatılı girer.

İkinci sınıfa geçtiği sırada çok sevdiği annesini kaybeder. Bu olay onu derinden sarsar. İlk şiirini de bu sarsıntıyla kaleme alır. Bunu başka şiirler izler: Aşk ve ölüm şiirleri... Faruk Nafiz'le Necip Fazıl'ın etkilerini taşıyan, aruz ya da heceyle düzenlenmiş şiirler... Bazılarını, Akın gazetesinde yayımlar. (Gazeteyi, sınıf arkadaşlarından birinin dayısı yönetmektedir.)

Lisenin son sınıfmdayken Nâzım Hikmet'in kitapları eline geçer. Okuyunca enikonu çarpılır. Onun

etkisiyle birtakım şiirler yazmaya koyulur. Yavaş yavaş toplumculuğa doğru kayar.

1936'da liseyi bitirir. Edremit'te altı aylık bir staj yaptıktan sonra Ankara'ya gider. Harp Okulu'na girer. Arkadaşlarıyla Başak adlı bir duvar, daha doğrusu el dergisi çıkarır. Okumaya iyice hız verir, Balzac, Zola, Tolstoy, Gorki, Dostyoveski, Gogol gibi yazarları yutarcasına okur. Bunların yanısıra o günlerin sol düşünce kitaplarını da ilgiyle izler. Bu yüzden, Kadir'in «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı eserinde çok güzel hikâye ettiği haksız olaylar sökün eder: Okuldaki sağcı öğrencilerin ihbarı üzerine Kadir'le arkadaşları tutuklanır; Nâzım da zorla işe karıştırılır; yargılama sonunda bazıları beraat eder; Nâzım 15 yıla, Kadir ise 10 aya mahkûm olur...

Hapisten çıktıktan sonra Kadir'in okulla ilişiği kesilir. Askerliğini er olarak yapar. İlden ile sürülür: Çorum, Diyarbakır, Sapanca... Askerdeyken «askerlik şiirleri» yazar. Ses ve Yeni Edebiyat dergilerine gönderir. Şiirler dergilerde Nâzım'ın (o günkü takma adıyla Mazhar Lütfi'nin) şiirleriyle yan yana yayımlanır. Kadir bu şiirlerinde elinden geldiğince Nâzım'ın etkisinden sıyrılmağa, kendine özgü bir deyiş kurmağa yönelmiştir.

1941'de askerlik hizmetini bitirince İstanbul'a gelir. Sıkıntılı günler geçirir. Tan gazetesinde düzelticilik (musahhihlik) bulur. Geceleri gazetede çalışır, gündüzleri Hukuk Fakültesine devam eder. Ayrıca, Yürüyüş adlı toplumcu derginin çıkışına da geniş ölçüde yardımda bulunur. Dergide Nâzım Hikmet'in (İbrahim Sabri imzasıyle), Cahit Saffet'in, Rıfat Ilgaz'ın, Niyazi Akıncıoğlu'nun, Ömer Faruk Toprak'ın, Suat Taşer'in, Orhan Kemal'in, Sait Faik'in şiirleri basılır. Kadir'in de «Tebliğ» adlı ilk eserinde yer alacak şiirlerin bir bölüğü bu dergide yayımlanır: «Bir İnsan, Darende'li, Yolda Esirler, Zehra, Buluşursak, Salih, Herşeye Rağmen...»

«TEBLİĞ»

Tebliğ 1943'te çıkar. Çevrede geniş yankılar yaratır. Övgüler, yergiler birbirini kovalar. Sağcı basının (özellikle Orhan Seyfi ve Yusuf Ziya'nın) ihbarcı, kışkırtıcı yazıları dolayısıyla 15 gün sonra toplatılır. Kadir tutuklanır, 17 gün hücrede kalır, 4 gün aç susuz bırakılır. Sonra, sıkıyönetimce sürgüne gönderilir.

Tebliğ'deki şiirler üç bölüme ayrılmıştır: «Tebliğ, Bizim Sokaktan, Bölükte...»

Birinci bölümde, savaşa karşı olan şiirler yer alır. Bunlarda İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu felâketler açık, ,yalın, gerçekçi bir anlatımla dile getirilir. Ölüme karşı yaşamanın güzelliği, cephedeki askerlerin çektikleri, yoldaki esirlerin durumu, yerinden yurdundan edilen kişilerin dramı insancı bir görüşle ortaya konur.

Özellikle «Tebliğ, Bir İnsan, Siperde» adlı şiirler bunun başarılı örnekleridir. Bir parça:

O insanlar bitmedi mantar gibi yerden.
Anaları doğurmuştu onları bir zamanlar,
tıpkı dalda bir çiçek açar gibi.
Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,
kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,
    step kokan elleriyle.
Kimi de verdi kendini dalgalara,
    bir kuş kadar rahat,
    erkekçesine ve hazin.
Püfür püfür esen
en yumuşak rüzgârlarına bile
                düşman oldum Karadeniz'in!
                (Tebliğ)

Tebliğ'in ikinci bölümü «Bizim Sokaktan» adını taşır. Kadir bu bölümde çevresinde gördüğü kişileri birer «tip» olarak işler. Bunlar, hepsi de yoksul, halktan kişilerdir. Herbirinin ayrı bir derdi vardır. Kadir bu derdi daha çok dış gözlemlerle vermeye çalışır. Bunun için gerçekçi tasvirler yapar.

Üçüncü bölümde askerlik yaşantıları ve arkadaşları canlandırılır. Şiirlerde buram buram bir insan, memleket ve yaşama sevgisi tüter. Dil temiz, anlatım sıcaktır.

Sizinle aynı yemeği yedim senelerce,
aynı türküyü söyledim talim dönüşü,
ve aynı rüyaları gördüm geceleri, ot yatakta.
Gün oldu cömerttim,
canımı verecek kadar.
Gün oldu esirgedim
tek asker cıgarasını sizden.
Fakat bir akşam buluşursak eğer
herhangi bir yol ağzında,
namusum hakkı için öpeceğim
toprak kokan ellerinizden!

(Buluşursak)

Yukarıdaki örneklerinde gösterdiği gibi, «Tebliğ» özgür koşukla yazılmıştır. Anlatım açık ve sadedir. oyunsuz ve süssüzdür. Dil halkın diline yakındır. İmgeler ve benzetmeler anlatıma destek olmaktadır. Olaylara ve insanlara toplumcu ve gerçekçi bir gözle bakılmıştır. Şair, kendi halinden çok, çevresinin halini ele almaktadır.

Tebliğin toplatılmasından sonra Kadir'in aşağı yukarı beş yılı sürgünde geçer. Muğla, Balıkesir, Konya, Adana ve Kırşehir'i dolaşır. Zaman zaman işsiz ve aç kalır. Anadolu halkının yaşayışını yakından görür. Bu arada sürgün şiirleri yazar. Fakat, yürürlükteki baskıdan ötürü, kendi adıyla çıkaramaz. Ancak bazılarını Ali Karasu takma adıyla Gün, Yığın, Pınar gibi dergilerde yayımlayabilir. İşte bu şiirlerden bir parça:

Hasretim sana.
Tam üç koca kış geçti aradan,
koskocaman üç asır.
Önce Aydın, Muğla, Balıkesir.
Önce bizim yiyemediğimiz bal gibi üzüm incir.

Önce bizim yemeğimize girmeyen bal gibi
zeytinyağı.
Sonra gene bir sıra dağ.
Sonra Konya ovası, Adana.
Sonra hiç bir vakit gülmemiş olan Orta
Anadolu toprağı.
(Seni Arıyorum)

1941'den 1947'ye kadar altı yıl süren sıkıyönetim kalkınca 1948'de İstanbul'a döner Bir süre bir bisküvi fabrikasında çalışır. Sonra yine düzelticilik yapmağa başlar. Sürgünde yazdığı şiirlerden bir bölüğü Yağmur ve Toprak, Yeditepe, Yeryüzü, Beraber dergilerinde çıkar.

1953'ten sonra Mevlânâ'nın şiirlerini yenileştirmeye —daha doğrusu, yeniden yaratmaya— girişir. 1955'te kırk kadar şiiri «Bugünün Diliyle Mevlânâ» adlı bir kitapta toplar. (Kitap büyük ilgi görür, haklı övgülerle karşılanır, on yılda dört kez basılır.) Nâzım Hikmet, yurt dışında iken kitabı okuyunca hayranlığını belirtmek gereğini duyar:

«Harikulâde güzel, değil mi? Büyük Celâleddin Rumî ilk defa Türkçe konuştu, hem de nasıl konuştu! Tercümesini yapan öğrencimdir, biliyor muydunuz?»[2]

Mevlânâ'dan sonra Kadir, Homeros'u Azra Erhat' la birlikte çevirmeğe koyulur. Çevirinin ilk cildi 1958' de çıkar ve Türk Dil Kurumu ile Habip Edip Törehan ödüllerini kazanır. (Hakçasını söylemeli: «İlyada, Odysseia» çevirileri büyük bir anıttır ve Kadir'in adı bu yüzden hep saygıyla anılacaktır).

Homeros'u Eluard ve Brecht çevirileri, Mevlânâ' yı Hayyam ve Fikret yenileştirmeleri izleyecektir. Halka yıldan yıla büyüyerek Vietnam ve Filistin şiirlerini de içine alacak, sonunda «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri»yle evrensel bir genişliğe kavuşacaktır[3].

«HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM»

1959'da, yani Tebliğ'den 16 yıl sonra, Kadir'in ikinci eseri yayımlanır: «Hoş Geldin Halil İbrahim». Ger-

çi eser, «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» ve «Hoş Geldin Halil İbrahim» diye iki ana bölüme ayrılmıştır, ama şiirler —temleri ve tarihleri bakımından— şu kümelerde de toplanabilirler: Sürgün dönemi şiirleri, sürgün sonrası şiirleri...

Sürgün şiirleri şunlardır: «Yalnız, Dağ Başında, İhtiyaç, Seni Arıyorum, Ekecik Dağları, Yarın Akşam, Bir Bir, Yol, Kulağımın Dibinde, Bu Beden, Cibali, Deme, Kim, Kısalan, Birdenbire, Yumruk, Çile» vb... Bu şiirler 1943 - 1949 yılları arasında yazılmışlardır. Kadir'in sürgündeki acı yaşantılarını, yoksunluklarını, anılarını dile getirirler. Özgürlüğü dileyiş; tabiat ve insan sevgisi; yalnızlıktan yakınma; dostları, sevgiliyi ve İstanbul'u özleyiş ana temleridir.

Sevdiğim ne çok insan var
özlediğim ne çok insan.
Hepsinin bir bir ayağına varsam,
bir acı kahvelerini içsem,
hatırlarını sorsam.

(Bir Bir)

Söz konusu temler Kadir'in inanç, umut ve direncinin zayıflamasından değil, bir başka yaşama ortamına girmesinden ve yayım, eylem yolunun kendisine kapanmasından ileri gelir. «Deme» şiiri bunu güzel açıklar:

Bu ne bitmez yolmuş deme,
bitmedik yol yok.
Bu ne aşılmaz dağınş deme,
aşılmadık dağ yok.
Bu ne erişilmez ülkeymiş deme,
erişilmedik ülke yok.
Kendini kapıp koyverme.

Gerçi «Deme» düşünme yanı ağır basan bir şiirdir. Öbür şiirlerde ise çoğunlukla duygu ağır basar Ayrca, özgür koşuktan düzgün koşuğa doğru bir kayma başlar. Yalınlık ve içtenlik güçlenir. Düşünceyle duyguyu, gerçekle hayali birleştiren «Çile» bunun ba-

şarılı bir örneğidir:

Bizim hiç bir hürriyetimiz yok,
hiç bir hürriyetimiz,
ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek.
Sen orda bağrına bas dur en büyük çileyi,
ben burda en büyük çileyi doldurayım,
ekmeğe muhtaç, hürriyete muhtaç, sana muhtaç.
Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,
ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.

Gerçi Kadir sürgündeyken toplumsal yanı ağır basan şiirler de yazmıştır. Fakat önceleri CHP'nin, sonraları DP'nin uyguladığı faşizmden dolayı çoğunu yayımlayamamıştır. (Ancak yirmi beş yıl sonra «27 Mayıs»ın getirdiği özgürlükten yararlanarak, 1968'de «Mutlu Olmak Varken» kitabında hepsini «Sürgünde» başlığı altında toplayabilmiştir.) Bundan ötürü, «Hoş Geldin Halil İbrahim»de bulunan sürgün şiirleri arada bir Anadolu'daki yoksul köylülerden (Bir Kayısı Ağacı) yahut İstanbul'daki işçi kadınlardan (Cibali) söz açılmakla birlikte, bireysel duygular —Tebliğ'e oranla— toplumsal kaygıların üstüne çıkar. Şair dış ülkelerden, toplumsal sorunlardan çok kendiyle ilgilidir. Şiirlerden çoğunu «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» başlığı altında toplaması da bundan olsa gerekir.

Kitaptaki sürgünlük sonrası ya da sürgünlük dışı şiirlere gelince: Bunlar; «Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar» bölümündeki «Neden, Doyasıya, Oğlum Mehmet» adlı 1950'den sonra yazılan şiirler ile «Hoş Geldin Halil İbrahim» bölümündeki şiirlerdir. Bu şiirlerde insan gücüne güveniş, mutlu yarınlara inanış, baskıya direniş, özgürlüğü özleyiş, çocuk sevgisi, işçilerle köylülerin yaşayışı belirtilir. Fakat sürgün dönemiyle ilgili bazı temler bırakılır. Çünkü şair sürgünden dönerek eski çevresine kavuşmuş, evlenerek çoluk çocuğa karışmıştır. Dolayısıyla, şiirleri de bu yeni yaşantısının izlerini taşır. Nitekim yalnızlığı unutur

artık, sık sık karısından, oğullarından söz açar. Özellikle çocuklar üzerinde sevgiyle, önemle durur. Çocuklar, onun gözünde, yalnızca insanın ve iyiliğin simgesi değil, «umudumuzun çiçekleri»dir de:

Çok olun, çocuklar, çok olun,
yapraklar kadar, balıklar kadar çok olun,
el ele verin, çocuklar, el ele,
bütün gündüzler sizin olsun,
yaşayın dünyayı doya doya.
Çocuklar, çiçekleri umudumuzun.

Çocuk sevgisine iyimserlikle donanmış bir insan sevgisi eşlik eder. Gelgelelim, şair insanları genişliğine, kardeşçe sevmekle kalmaz. Onların büyük gücüne de inancını belirtir:

İnsan kuş kanadında gelen yazı.
İnsan gül fidanında yanan konca.
İnsan umutların kapısı.

Kadir'e göre ileri sanatçı «çıkarlarını gerilikte, haksızlıkta, dünyanın felâketinde gören kuvvetlere» karşı çıkar «Tek kaygusu, toplumların iyi günlere götürülmesi»dir. Bu anlayışla eserinde gerçek hayatı, «İyi ile kötünün, doğru ile doğru olmayanın, haklı ile haksızın, aydınlıkla karanlığın, hayatla ölümün çatışmasını» yansıtır. «Sağlam bir temele dayandığı, yani sanatını gerçek hayata, kendi hayatıyla birlikte halkın hayatına bağladığı için, halkının isteklerine, zevklerine karşı yürümediği için bir bakıma sonsuz imkânsızlıklar içinde, bir bakıma bol malzeme ve halk dilinin geniş imkânları içinde, bulunur.» Yürüdüğü yol elbette çetin bir yoldur. Ama «yolların en güzeli»dir[4].

«DÖRT PENCERE»

Kadir'in bundan sonraki eseri «Dört Pencere»dir (1962). İçinde 22 şiir bulunur. Bunların çoğu vaktiyle yayımlanmış ya da baskı dolayısıyla yayımlanmamıştır. Örneğin, baştan beş şiir (Türkü, Mektup, Ter-

his, Siperde, Bir İhsan) doğrudan doğruya «Tebliğ»-den aktarılmıştır. «Kımıldamadan, Koğuş, Bir Diktatörün Son Konuşması, Dolaşan Adam, Benim İşim Değildi Bu, Esirliğim» adlı şiirler ise öz ve biçimde Tebliğ'in çizgisini sürdürürler. Belli ki, ya «Tebliğ'e konulmamış ya da ondan az sonra yazılmışlardır. Nitekim, şiirlrde yine şairin askerlik anıları ve arkadaşları ile İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği korkunç yıkımlar insancıl bir görüşlo sorgilenir Ayrıca Mussolini'nin kişiliğinde faşizmin canavarlığı taşlanır.

Kimi şiirler (Bektaş'la Yakup, Güneşin Altında, Bir Sevda Türküsü) ise sürgün yıllarının ürünleridir Bunlarda Anadolu halkının acı ve umarsız hayatı yansıtılır. Sözgelimi, birinci şiirde, ağabeyleri askere gidince, iş bulmak üzere şehire göçmek zorunda kalan öksüz iki köy çocuğunun serüveni hikâye edilir. İkinci şiirde, kocası askere gitmiş bir köylü kadının çocuğunu şehire hastaneye getirirken ölüşü anlatılır. Bu şiir de birincisi gibi hikâye tekniğiyle kurulmuştur ve dokunaklı bir hava taşımaktadır.

Geri kalan şiirler çoğunlukla 1959-1960 yılları arasında yazılmışlardır. Bundan ötürü öbür şiirlerden oldukça ayrıdırlar. Bunlarda dil daha bir durulmuş, anlatım daha bir arınmış, gerçeğe bakış daha bir incelmiş, duyarlık daha bir artmıştır. Duygu, düşünce, gerçek, hayal, hepsi birbiriyle daha bir kaynaşmıştır Şair artık belirgin bir ustalığa varmıştır:

Bir mektup ol, sabahlar gibi gel.
Bir kuş ol, kon beşiklerin üstüne.
Bir göz ol, içine bizi al.
Bir deniz ol, yayıl dalga dalga.
Bir gemi ol, getir bize insanları.
Bir rüzgâr ol, götür bizi insanlara.
Bir şarkı ol, dağ taş deme git.
Bir kavak ol. ver elini güneşe.
Bir çınar ol, bağrımıza daya kökünü.

Bir orman ol, dorukta,
Bir meydan ol, uğulda.
Bir kundak ol, sıcak sıcak sar bizi.

(Sar Sıcak Sıcak)

«MUTLU OLMAK VARKEN»

Kadir 1968'de bütün eserlerini ve o zamana değin yayımlayamadığı şiirlerini bir tek kitapta toplar: «Mutlu Olmak Varken».

Kitaptaki şiirler, yazılış tarihlerine göre şöyle kümelenmiştir: Hapiste (1938), Bölükte (1939-41), Bizim Sokak (1942), Tebliğ (1942 - 43), Sürgünde (1943 - 47), Kurtlara Karşı (1948 - 60), Ağıtlar (1963).

Bu kümelere konulan şiirlerin çoğunu önceki dönemlerde gözden geçirmiştim. Onun için, burada, yalnızca son küme üzerinde duracağım.

«Ağıtlar» Nâzım Hikmet'in ölümü dolayısıyla kaleme alınmışlardır. Ayrıca «Sürgünde» kümesinde de «Ustaya Mektuplar» başlığını taşıyan beş şiir vardır.

«Mektuplar» 1945'te Konya ve Kırşehir'de yazılmışlardır. Bundan ötürü, ,bir yandan sürgünlük yıllarının baskı altında, açlık ve yoksunlukla sürdürülen kahırlı yaşantılarını belirtirler; öbür yandan da N. Hikmet'le hapishanede birlikte geçirilen günlerin unutulmaz anılarını dile getirirler. Şairin Ustasına beslediği derin dostluk. özlem ve hayranlık umut ve şefkatle beslenen yalın ve içten bir anlatımla dışa vurulur:

Bin dokuz yüz otuz sekizde
seninle beraberdik
Ankara Cezaevinde.
Ben yirmi yaşındaydım o zaman,
Sen galiba otuz beşinde.

Bir gün gelir,
Her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapisane
ve takip edildiğimiz

sokak sokak.

Kadir'e göre N. Hikmet yalnızca bir usta, bir dost, bir ağabey değil, «toprağının hapsedilen yüreği, dili ve hürriyeti»dir de. Onun için, 1963'te ölünce, beyninden vurulmuşa döner. Ardarda dört ağıt yakar. «Ağıtlar» da derin bir üzüntünün yanı sıra büyük bir sevgi ve özlem bulunur. N. Hikmet'in yiğitliği, insancıllığı, ölümsüzlüğü yine özentisiz ve oyunsuz bir deyişle ortaya konur:

Toprak çürür,
o gözler çürümez,
açar mavi mavi
çocukların gözlerinde.
Çocukların gözlerinde.

Kadir «Mektuplar» da olduğu gibi «Ağıtlar»da da kişisel duygularına ideolojik bir boyut kazandırmasını bilir. Bu da, onun toplumculuğa sönmeyen bir ateşle bağlılığını gösterir. Otuz yıl önceki şiirleriyle şimdikiler arasında görülen ülküsel tutarlık bunun kanıtıdır.

SON SÖZ

Buraya değin yapılan açıklamalar şöyle özetlenebilir:

Kadir şiirlerini yayımlamağa 1940'larda başlamıştır. Nâzım Hikmet'in getirdiği toplumcu gerçekçi anlayışa bağlanmıştır. Bu yüzden başına türlü belâlar gelmiş, fakat ülküsünden ve sanatından hiç ödün vermemiştir. Karınca gibi sabırla çalışarak ağır ağır ilerlemiş, kendine özgü bir şiire ve söz götürmez bir ustalığa varmıştır. En son yazdığı şiirlere şöyle bir göz atanlar bu gerçeği hemen göreceklerdir. Sürekli baskılara, yoksunluklara, üzgülere karşın ne umudu, ne çabası, ne de sevgisi azalmıştır: Yurdunun ezilen insanlarını 35 yıl önceki gibi yine ateşle sevmektedir; barışı özgürlüğü ve adaleti 35 yıl önceki gibi yine kuv-

vetle savunmakta, savaşa, faşizme ev emperyalizme 35 yıl önceki gibi yine öfkeyle karşı çıkmaktadır. Dün olduğu gibi bugün de yazdıklarından ötürü kovuşturmaya uğraması bundandır. Ama boşuna! Onu yolundan alıkoyamayacaklardir. Çünkü, Kadir'in adı çilenin olduğu kadar direncin de adıdır, umudun ve çalışkanlığın da adıdır. Kısacası, örste dövüle dövüle çelikleşen namusun adıdır...

Yeni A Dergisi (Mayıs 1974)

---

(1) Türk Solu dergisi, 9.4.1968.

(2) Bak: Rady Fısh - Nâzım'ın Çilesi, 1969, s. 365.

(3) Paul Eluard - Seçme Şiirler —A. Bezirci ile— (1961) Asıl Adalet, (1960), Bugünün Diliyle Hayyam, (1964), Bugünün Diliyle Tevfik Fikret, (1967), Dilden Dile (1970), Bertolt Brecht - Halkın Ekmeği —A. Bezirci ile— (1972), Vietnam Şiirleri Afşar Timuçin ile (1973), Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri - Ş. Hulusi, S. Salom, A. Bezirci ve A. Timuçin ile - (1973), Filistin Şiiri - Afşar Timuçin ile - (1974)

(4) Yeryüzü, (15 Şubat 1952).

A. KADİR'İN ŞİİRİ: YAŞANTIDAN KAZANILAN KURAMLARLA BESLENİR; ŞAİRİN İNSANCIL, UMUTLU BAKIŞIYLA YEŞERİR

Eray CANBERK

«Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,/ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.»

A. Kadir'i ilk kez bu dizeleriyle 1960 yıllarında tanıdım. Dizelere ustaca yerleştirilmiş karşıtlığı sezmemek olanaksızdı. Toplum içinde yaşayan insana uzak bir şiir anlayışının yarattığı karmaşadan kurtulmak için bir tutamak bulmuştum. «Hoş Geldin Halil İbrahim»i yaşama umudu belirmiş, daha doğrusu iyileşeceği kesinleşmiş hasta bir insanın bilincine benzer bir coşkuyla okuduğumu çok iyi anımsıyorum. Adını yeni duyduğum, şiirlerini yeni tanıdığım bu şairin beni saran, beni umutlandıran özelliği neydi? İnsana olan inancı, bağlandığı dünya görüşüne olan inancı kesinlikle namuslu kalmasını bilerek sürdür-

düğü savaşımı... A. Kadir'in özelliği bunlardı. Yıllar sonra yakın ilişkilerimiz olunca şiircesiyle (poetika) yaşamı bu kadar özdeş olan çok az şair, çok az sanatçı tanıdığımı anladım.

Gerçekten A. Kadir'in yaşam çizgisiyle şiir çizgisi tam bir tutarlılık gösterir. Küçük yaşta babasını yitirmiş ve dar gelirli bir ailenin çocuğu olarak ekmek kavgasına girişmiştir. Bu ekmek kavgası 60 yaşına vardığı bu yıla kadar sürecektir. Yine ilk gençlik yıllarında annesini yitirmesi A. Kadir'e yeni bir duygu yükü getirecektir. Dünya görüşünün oluşmaya ve temellenmeye başladığı dönemde de yine temel bir sorunla karşılaşacaktır. Bu, şiirin ana çizgilerinden biri olan özgürlük sorunudur. Özgürlüğünü ve özgürlükleri savunmak, korumak için verdiği savaşım da 60 yaşına vardığı bu yıla kadar sürecektir.

A. Kadir denince bir şairimizin şu nitelemesini anımsamamak elde değil: «Özgürlük ve ekmek şairi.» 1938 Harp Okulu Olayı'nda siyasal nedenlerle hapse mahkûm edilmesi, 1943 yılında «Tebliğ» adlı şiir kitabının yayımlanmasından sonra toplatılması ve şairin sıkıyönetimce sürgüne gönderilmesi, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürgün yaşamı A. Kadir'in özgürlük temasını neden enine boyuna işlediğini ortaya koyar. Paranın ve paraya bağlı değerlerin en öne çıktığı Demokrat Parti döneminin açık ve gizli baskısı içinden de alnının akıyla çıkmasını bilmiştir A. Kadir. Kişiliğinden ödün vermemiş ve baskıya karşı ustaca direnme yolları bulmuştur. Mevlânâ'yı Türkçeleştirmesi bir rastlantı değildir. 1950-1960 dönemine egemen olan yoz ve gelip geçici değerlere karşı sesi yüzyıllar öncesinden gelen ve insanlığa kalıcı, bozulmayan değerleri gösteren Mevlânâ'yı yeniden sunmuştur. Azra Erhat'la birlikte yaptığı Homeros çevirileriyle hem dilimizin anıtlarından biri olmuş, hem de dar kafalıların anlamakta güçlük çektiği yeni tür bir

özgürlük savaşını örneği vermiştir. Bazı çevreler[illegible] bile bile «harcanmak» istenen Tevfik Fikret'in günümüzde yaşayan bir şair niteliğini kazanması da A. Kadir'in sabırlı çalışmalarıyla ortaya koyduğu «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» kitabının yarattığı bir sonuçtur.

A. Kadir Mevlânâ'yı, Hayyam'ı, Tevfik Fikret'i bugünkü dile aktarır, Homeros'u, Eluard'ı çevirir; başlangıçta Necip Fazıl'dan, Faruk Nafiz'den etkilendiğini saklamaz; «benim ilgi duyduğum yalnız Nâzım'ın şiiriydi,» der... Bütün bunlar A. Kadir'in kendi şiirini değerlendirmemiz için ipuçlarıdır. Yine bütün bunlar gerçek bir şiirin geçmişi derinlemesine ve yaşadığı çağı da alabildiğine genişlemesine kavradığının, özümlediğinin kanıtlarıdır.

A. Kadir'in şiirlerinde yaşamını göz nuruyla ve kalemiyle kazanan namuslu bir aydının onurlu diklenişi vardır. Bu dikleniş, zaman zaman alayla karışık bir aldırmazlığa dönüşür. «Halk adamı»nın yapması gereken neyse onu yapar A. Kadir. Dünya görüşüne aykırı gelen bütün davranışları hoşgörüsüzce eleştirir. Bir anlamda katı kuralcıdır. Aynı dünya görüşünü paylaşanlar arasında yanlışa düşenler ya da yan çizenler olursa bunlara karşı tavrı kesindir. Bütün bu özellikleri şiirine de olduğu gibi yansımıştır. A. Kadir'in şiircesinde dil asal görevini üstlenmiştir, kelimeler somut olayların, somut görünümlerin karşılığıdır. Dilin kullanımındaki bu kuruluk, bu katılık şairin insancıl ve mutlu bakışıyla yeşerir ve yumuşar. Özgürlük için savaşımın ve ekmek kavgasının içindeki bütün insanların sözcüsü gibidir. Onların söylemek isteyip de söyleyemediklerini şiire döker.

Kendisinin de söylediği gibi, A. Kadir'in ustası Nâzım Hikmet'tir Başlangıçta Nâzım Hikmet gibi yazmak istemiş, daha çok biçim yönünden Nâzım Hikmet'e öykünmüştür Şiircesini temellendirdikçe Nâzım Hikmet'ten uzaklaşmış ve kendine özgü bir öz bir biçim oluşturmuştur A. Kadir'in ne Nâzım Hik

met'e öykünmesi zorlama bir olgudur, ne de Nâzım Hikmet'in etkisinden kurtulması... Bu öykünme, sanatın ve zanaatın genel kuralının doğal sürecidir. Nâzım Hikmet'in öğretiye ve dünya görüşünün kurallarına sıkı sıkıya bağlı bir temel vardır şiirinde. Bir anlamda bilgiden deneye doğru gider. Aynı öğretiye ve dünya görüşüne bağlı olan A. Kadir'in şiirinin temelindeyse gözlem ve deneyler yer alır. Yaşantıdan gelen, yaşantıdan kazanılan kuramlarla yaratır şiirini. Yaşamın kuralları inandığı düşünceyi doğruladığı için de şiirinin boşlukları yoktur. Topluca gerçekçi şiirimizin bu açıdan bir «ana kaynağı»dır A. Kadir.

Hapisler, sürgünler, siyasal ve iktisadi baskılarla dolu bir yaşamın içinden geçip 60 yaşına vardı A. Kadir usta. Bir «halk adamı» gibi yuva kurdu, çocuk büyüttü, ekmek parası kazandı. Bütün bunlar olup biterken şiirini oluşturdu. İşe şiirle başlamıştı, yine şiirle sürdürüyor. Otuz beş yılı aşan sanat yaşamında yaptığı şiir çevirileri de önemli bir yer tutar. Bu çevirilerde de halkı ve özgürlüğü amaç edinmiş, halka ve özgürlüğe arka çıkmış şairleri dilimize aktarmaya çalışıyor. Bugüne kadar iki cildi yayımlanan «Halk ve Demokrasi Şiirleri» bunun en güzel kanıtıdır.

«Biraz düze çıkınca rahat bir eve taşındık. Benim de bir çalışma odam oldu. Ama ben daracık evlerde, gürültülü yerlerde çalışmaya alışmışım. Baktım çalışma odasında falan olmuyor. Topluyorum öteberimi, gidiyorum oturma odasına. Çoluk çocuk, gürültü patırdı arasında çalışıp duruyorum» diyor A. Kadir Bu da onun gerçek bir «halk adamı» olduğunu göstermez mi?

Milliyet Sanat 2. Ocak 1978 Sayı 258

BİR ŞİİR USTASI; A. KADİR

Hüseyin FERHAT

— Bir cıgara yakmaz mısın Kadir?
Kızılırmak akıyordu
ben kararan karşı dağlara bakıp
gayrı ihtiyari böyle söyledim.
Fakir bir Anadolu akşamında
dağlar, ağaçlar ve ben
ayaktaydık.

Bir tarafta geceyi
Ve duran hayatı tutuşturacak
Ne bir alev ne bir ses.
Cigaramı içmesen de olur Kadir
fakat bu saatte
senin akşamının «zinciri»
«ne ağırdır kimbilir!..»

(Arif Damar)

Plehanov, Blelinski'nin estetik anlayışına atıfta bulunarak, «Yeni şiir gerçekliğin şiiridir, hayatın şiiridir» der ve, «Şiir imge haline gelmiş düşüncedir. İmgeyle belirtilen fikir somut olmayıp da aldatıcı ve eksik olduğu zaman, imge bundan zarar görür ve sanatsallığını yitirir.»[1] diye, toplumcu şiir anlayışını vurgular. Plehanov'un oportünizmi bir yana, yeni şiirin «gerçeklik»in şiiri olduğunda bütün diyalektik düşünce biçimleri görüş birliğindedir. Yani şair, hayatın şairidir.

Nazi'lerin Paris kapılarına dayandığı bir dönemde, Gabriel Péri'lerin kurşuna dizildiği; Varşova'da Sivastopol'da, Dunkerk'te faşizmin yabani çığlıklarla insan kasaplıklarını herkesten önce, satır satır iliklerinde duyan A. Kadir elbette «ciğerine kan oturan» hayatının şiirlerini yazacaktır. Pablo Neruda bilimsel bir anlayışla:

«Biz bugünün şairleri, seçmek zorundayız. Seçeceğimiz şey gül tarhlarında değildi. Korkunç ve haksız savaşlar, paranın gittikçe artan baskısının ilerleyişini ve bütün haksızlıkları avucumun içinde gittikçe daha apaçık görüyorum.»[2] diye bu yolayrımını betimleyerek, toplumcu şiirin yeni işlevini ve yeni konumlarını vurgular: «Şiirin verimlilik sınırlarını, savaşlar ve büyük toplumsal değişmeler arasında, akıl almaz bir genişliğe ulaştırmak çağımıza nasip» olmuştur... Belki de A. Kadir şiirinin analizi, Neruda'nın bu sözüdür.

A. Kadir, bütün şiirlerini topladığı Mutlu olmak Varken[3] adlı kitabının önsözünde ilk kitabı «Tebliğ»e atıfta bulunarak: «Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Ama çok severim onu, belki bu yüzden severim,» dediği gibi bir kavganın, bir sınıf savaşının; yani sosyalizmin ve sosyal savaşımların şairidir. Şiirleri yüzünden sürüldüğü, aç kaldığı, polis tarafından adım adım izlendiği O'na safları terkettirmez tersine daha bir coşkuyla sürdürür davasını, ozanlığını... Son eserlerinden olan Filistin Şiiri'ne yazdığı önsöz şiirinde:

Ben geldim mi kalkacak sabahları bütün çocuklar
karınları aç,
uyuyacak geceleri bütün çocuklar karınları tok,
ben geldim mi.

diyor. Şiirsel söyleşindeki estetik ve biçimsel yenilik bir yana, A. Kadir'in yukarıdaki dizelerindeki «ben»in anlamı gün gibi açık; sosyalizm... dir. «Bir insan» şiirinde 2. Emperyalist Paylaşım Savaşında ölenlerin anısına duyduğu ağıt:

Lânet okusunlar sana bırak
İyi bir asker olamadın diye.
Ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyla,
iki çürük patatesi
ekmek torbanda unutarak.
(A.g.e., s. 61)

diye bilimsel iyimserlikle diyalektik bağlam içinde yazdığı için yıllarca aç, işsiz ve adım adım polis gözetiminde yaşamak zorunda bırakılmıştır. Gene de, bir «ıssız Anadolu şehrinde;

Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
(A.g.e., s. 121)

diye betimlediği Nazım Hikmet'e:

Bir gün gelir,
dünyamız aydınlık olur,
dünyamız kurtulur.
O zaman ben,
pazarları evinde ziyarete gelirim sana.
(A.g.e., s. 121)

diye şiirler yazar. «Sessiz sedasız bir han» odasından, Bir Diktatörün Son Konuşmasını simgeleyerek,

Ben yaralı bir Alman neferinin kaputu
Kastello Loretta meydanında sallanan.
(A.g.e., s. 987)

diye faşizmin sonunu vurgular. Yani A. Kadir, sanatsal niteliğiyle sosyalist gerçekçi bir ozan ve bir kalem savaşçısı olmasının yanısıra en az şiirinin yarısında yinelediği gibi de, bir «özgürlük ve ekmek şairi»dir; niçin yazacağının bilincindedir. O'na göre bilimsel dünya görüşünün somut temeli özgürlük ve ekmektir. İnsan ya da insanlık erdemi, bu ikilemin diyalektik bir tümleyicisi, bir bağlamıdır. Belki şiirlerinin bir bölümünde de estetik yerine oturmamıştır; biçimsel olarak «yeni» bir şeyler getirmez. Ama A. Kadir öz'ü biçim'e değişmez, değişmemiştir... İnatça olsa bile öz'üne bilimin yüce ideolojisiyle inanır. Bu inancının bir neferiyken kimi zaman ozan, kimi zamanlar ise çevirmendir. Öyle ki, 1954 yılında «**Bu Günün Diliyle Mevlana**» ile başlattığı şiir çevirileriyle Mevlana'dan, Ömer Hayyam'dan, Tevfik Fikret'e; Ho-

meros'tan Eluar'dan, Brecht'ten günümüzün Vietnamlı ve Filistinli ozanlarına dek, insanlık ve halk şiirinin büyük geçmişini içeren bir çeviri anıtı oluşturduğu görülür[4].

Yazımızın asıl amacının «A. Kadir şiiri olduğu bir ölçüt olarak alınsa bile A. Kadir'in şiir çevirmenliği irdelenmeden A. Kadir şiiri anlaşılamaz. Adil Gülyababoğlu'nun Filistin Şiiri için yazdığı bir yazıda betimlediği gibi A. Kadir'in şiirini okuyanlar, yaşam öyküsünü merak edenler, A. Kadir'in de Filistin kavga ozanlarıyla bütünleştiğini görürler[5]. Fakat şu da vardır ki, A. Kadir, yalnız Filistin'in ozanlarıyla değil, mazlum dünya uluslarının yükselen anti - emperyalist seslerinin hepsi ile bir bütündür. Söz gelişi Vietnam Şiiri adlı çeviri kitabının başına yazdığı;

Vurur ay ışığı kamış tarlalarına,
yüzer kan içinde kamış tarlası.
Benim gibi gençti beni öldüren.
çiçeği burnunda bir Amerikalı.

Kanlı Şiir, kitap'taki Vietnamlı ozanların şiirleriyle hemen hemen aynı canlılığa sahiptir. Aynı şiirin sonundaki;

Ey üsttekiler,
ellerinizdeki kanı silmenize
duyuyor musunuz,
denizleriniz yetmez.

dizeleri ise, A.B.D.'nin insan kasabı Mc Namara'ya «suikast» suçuyla kurşuna dizilen Von Trol Nguyen'in gözlerindeki bezi parçalayarak haykırdığı sözlerin şiiridir. Aslında şiir, başka bir dile çevrilmez, yeniden yazılır. A. Kadir'i de bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Adil Gülvahaboğlu, Yeni Adımlar'daki aynı yazısında «Halk Soyanlara karşı olmak, çile çekmek, kavgaya girmek elbet vurucu şiire götürür insanı» diyerek A. Kadir şiirinin «vurucu» niteliğini betimler. Şiirlerinde, savaş artıklarını görüntülerken Bertolt

Brecht'in Goebbles'i «hakikatin yeniden yaratılması»diye konuşturup gerçek niteliği ile sergilediği gibi A. Kadir de Mussolini'yi,

Gidin,
Habeş çocuklarından sorun beni,
zehirli gaz döktürdüğüm çocuklara.
Hepsi kundaktaydılar o zaman
ve yaşamadılar.
(Bir Diktatörün Son Konuşması)

yeniden üreterek (1). Mussolini'nin ve İtalya'nın Milliyetçiliği olarak «tarihin bir yanılgısı (Brecht)» sonucu iktidarı ele geçiren Faşizmin iğrenç yüzünü sergiler. A. Kadir, dünya görüşündeki sınıfçı bağlamı sırtlarken «Sorunsal»ı içsel diyaloğu olmayan örneklemelere indirgemez. Eğer dünyada ve Türkiye'de bir Faşizm tehlikesi varsa, bir içsavaş çoktan başlamış demektir. A. Kadir gibi antifaşist bir cepheden kopup gelen bir ozanın şiirleri elbette:

Belki de bir gün sabaha karşı.
enfes bir rüzgâr dolaşırken şehri,
kahpece haklanırım bir duvar dibinde.
O gün akşamı siz,
ölümü seyredenler arasından,
göz yaşlarınızı akıtıp içinize,
bir ordu gibi geçeceksiniz.
(A.g.e., s. 52)

«ozan gibi anti-faşist bir askeri A. Gülvahaboğlu'nun da belirttiği üzere, bir silah gibi «vurucu» olacaktır. Fakat bu «vurucu» şiir tanıtımı, şiirsel biçiminin oluşumu ve tavrı için değil de, salt «savaşçı» yada salt «devrimci» öğeleri kapsayarak bir şiir «çeşni»si oluşturduğu için söyleniyorsa yanlıştır. Evet «eylem»i maddenin özü olarak alıp evrensel bakış açısını «değişim süreci» içinde açıklayan bir sosyalist gerçekliğin şiiri, kuşkusuz «devrimci» olacaktır. Fakat bu devrimcilik, şiirin, A. Kadir şiirinin, belli bir zaman aralığındaki işlevi değildir. Başka bir deyişle, yeri ve za-

manı ne olursa olsun bilimsel anlayışının öz'ündeki bir «devrimci gerek»in hayatı açıklayan ve değiştirmeyi erekleyen bir bilimsel dünya görüşünün niteliğinden ötürü, A. Kadir şiirinin «vuruculuk»u bir ilke değil, sosyalist gerçekçi tavrının kendisidir. Örneğin:

Yürürsen ölüme karşı,
yaşamak sonsuz.
Yürürsen ölüme karşı.
(A.g.e., s. 198)

Ölüm üzerine düşüncesi, geçen günlerde yitirdiğimiz Sevgi Soysal'm:

«Eğer ölüm varsa daha güzel bir hayatın, daha uygar insanların, daha insanca kuracakları bir hayatın gereği bu... Yoksa ölüm, insanların arasındaki kavgayı, bir insan ömrü içinde aşamadıkları bir sevgisizliği, çirkinliği daha başka bir dünyaya aktarmak isteyenler için değil...»[6].

Ölüm hakkındaki düşüncesiyle, diyalektik bir bağlam içinde içsel bir diyalog durumundadır.

Sevgi Soysal gibi genç (!) yazarlar bir yana, A. Kadir'in şiirini çözümlemek için «40 Kuşağı» olarak bilinen, Arif Damar'ın «Çaloğlu'nun, C. Irgat'ın, Akıncıoğlu'nun şiirlerinin iç ve dış ya da öz ve biçim diyalektiğini bilmek ve yapısal özelliklerini saptamak gerekir. Yukarıda da söylediğimiz gibi A. Arif ve Enver Gökçe'nin şiirleri de dahil, 40 Kuşağı'nın «sosyalist aksiyon»daki tavrı anti - faşisttir. Bu temel özellik Irgat, Akıncıoğlu, Damar v.b. tüm 40 Kuşağı'nda, yerel ve kendine özgü anlatım dili ve yansılarının dışında aynıdır. Hatta kimi şiirlerde

Vurun ulan
Vurun,
Ben kolay ölmem.
(A. Arif)

gibi, yakınsak anlatımlı dizelere rastlamak olasıdır Ve hatta, A. Kadir'in 1947'de «**Oğlum, Mehmet**» diye yazdığı şiirdeki,

Tok günler gelecek, oğlum Mehmet,
aydınlık günler, hür günler.

dizeleriyle, Nazım Hikmet'in 1960'larda oğlu Mehmet'e yazdığı «Vasiyet» şiirindeki;

Çekmiş, çekiyor millet!
Lakin güzel gelecek sonu

dizeleriyle Tevfik Fikret'in;

Gelecek günler senin,
taptaze günler, aydınlık günler.

dizelerindeki anlatım arada uzun zaman aralıklı olmasına karşın içsel ve dışsal diyaloglar kurulabilmektedir. Bu tür benzeşimler salt Nazım ya da Ahmet Arif şiirlerinde değil, Arif Damar, Enver Gökçe, F.H. Dağlarca ve A. Kadir şiiriyle uzaktan yakından ilgisi olmayan futürist, naturalist vb. bir çok şairde duygu ve söyleyiş biçimleri ayni olan dizeler vardır. Ancak, arkadaşlıkları ya da yakınlıkları nedeniyle Arif Damar'ın, N. Hikmet'in ve A. Kadir'in şiirlerindeki içerik ayrıcalıklı bir yakınlık gösterir. Örneğin, Nazım Hikmet'in:

«karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini kaldırımlara basıp
doğruldukları zaman»

dizelerine bir mektup yanıtı gibi, A. Kadir'in;

Ben de bahtiyar olurum o gün,
son türkümü söylemek için,
yollarda doğrulabilecek kadar
kudretim olursa eğer!
(A.g.e., s. 81)

dizelerini görüyoruz. Diğer taraftan A. Damar'ın «Hissen Yok Bu Akşamda Senin»[7] şiiriyle A. Kadir'in «Kımıldamadan» adlı şiirindeki

Artık senin
hiç bir şeyden haberin yok.
Gözlerini güneşe verip
toprağın üzerine uzanmışsın.
(A.g.e., s. 63)

anti-faşist cephede döğüşürken vurulan «asker»in üzerine söylenen aynı konumlu şiirleriyle, A. Damar'ın yukarıya alıntıladığımız «Tahhattur» şiiri A. Kadir'in;

Penceremden yıldızlar görünür.
küçücük yıldızlar.
Uzakta su sesi.
Ayaklarımı uzatmışım.
Ağzımda cıgaram.
(A.g.e., s. 135)

diye başlayan şiirine bir yanıttır, bir arkadaş mektubudur. Bd örneklediklerimiz sıradan, «rastgele» benzeşimler değildir. A. Damar ile Nazım bir yana, diğer şairlerle olan anlatım ve söyleyiş yakınlıkları A. Kadir şiirinin en önemli özelliklerinden birini betimler: Kendinin de belirttiği gibi, uzun yılların birikimleriyle, yaşantının içinde halk türküleriyle bütünleşerek oluşan açık anlatımlı, duru ve konuşma dili özelliklerini taşıyan bir şiirdir, A. Kadir'in şiiri... Birçok şairle olan sözkonusu bu içerik, anlatım ve söyleyiş benzerliklerinin kökeninde, özümlemiş olduğu bu «halk kültürü» vardır. 40 Kuşağı ozanlarının konum, söyleyiş ve anlatım birliğinin temelinde ise Nazım Hikmet şiiri vardır. Örneğin, Nazım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları'ndan anlattığını Kemal Tahir «Kelleci Mehmet» ile başlayan altıoiltte; Enver Gökçe, «İbrahim», «Uyan Alim», «Mürettip Hasan», «Hamza»; A. Kadir «Darendeli», «Uşaklı İzzet», «Salih,» «Ahmet», «Zehra» vb. şiirleriyle yazmaya çalışmışlardır. Fakat A. Arif şiirindeki A. Kadir etkisi daha başkadır; yapısaldır. Ahmet Arif'in de:

«Sömürgeci Fransız toplumunun, bohemi, serseriliği ve gerçekten kaçma çabalarını kapsayan şairleri, elbette beni ırgalamazdı. Halkımın duygularına ve çıkarlarına yabancı ve aykırı olan bu moda akımdan başka bir şiir akımı yok muydu? Vardı kuşkusuz. Nazım diye bir okyanus vardı. Rıfat Ilgaz, A. Kadir Suphi

Taşhan ve Abdulkadir Demirkan gibi yürekli ağa beyler vardı.»[8].

Hep dendiği gibi, Ahmet Arif şiirindeki kekreki türküsellik A. Kadir'in öfkeli lirizminin hiç değişmemişidir. Hatta Ahmet Arif'in Enver Gökçe'nin şiirindeki rahat anlatımlı ritm, Mayakovski'nin başlatıp Nazım'ın berkittiği dize ritmine A. Kadir'in içsel bir yorumlamayla kazandırdığı yeni anonim bir tekniktir.

Elbette A. Kadir'in şiir kuramı üzerine konuşmak için çok daha köklü çalışmalar gerekir. Gene de bir şeyler söylemek gerekiyorsa; A. Kadir şiiri, görünç kılığına girmiş bir gerçekliktir... A. Kadir, şiirlerinde, özgül duygulanımlarla gerçekliği gösterir ve kanıtlar Bütün şiirlerinde en iyi koşulları yarattığı söylenemezse de; sağlam ve sağlıklı bir «düşünce birliği» şiirlerinin çoğunluğu için geçerli bir özelliktir. Zaten A. Kadir şiirinin kuramı bu özellik dahil iki sanatsal önkoşulun uyumu üzerine kuruludur. Yinelemek gerekirse 1. Biçimsel olarak «Nazım Hikmet geleneği» nin yeni ve özgün yorumu. 2. Düşünce birliği... Ancak şiirlerinin estetik şematizmi, bu düşünce birliği içinde sırıtmaz. Öyle ki, A. Kadir, imgeyle düşündüğünü görünç vurguculuğuyla ve yüksek sesle söyler

A. Kadir, gerçeklik'in şairidir.

(Yeni Toplum, sayı 14, Ocak 1977)

---

(1) Plehanov, Sosyalist Gözle Sanat ve Toplum, s. 22.

(2) Doğrultu dergisinden aktarma, Neruda - Yaşadığımı İtiraf Ediyorum, anı.

(3) Mutlu Olmak Varken A. Kadir, birinci basım Aralık 1968.

(4) Hilmi Yavuz, Sanat Dergisi, 22 Mart 1974

(5) Yeni Adımlar, Nisan 1974

(6) Cumhuriyet Gazetesi'nden aktarma, BBC Radyosu 22 Kasım 1976.

(7) Arif Damar, Seslerin Ayak Sesleri.

(8) Ahmet Arif Hasretinden Prangalar Eskittim.

HAYATTAN ŞİİR DAMITAN OZAN A. KADİR

Aydın HATİPOĞLU

A. Kadir gibi şiirini hayattan damıtan bir ozanın, şiirini hayatından soyutlayarak değerlendiremeyiz.

A. Kadir 1917 yılında doğmuş. İstanbul'da. Eyüp'te. Bir subay çocuğu. Birinci Dünya Savaşı yılları. Ardından Kurtuluş Savaşı. Zor yıllar.

1925. Babası ölür. Cumhuriyetin ilk yılları. İlkokulu, ortaokulu Eyüp'te yoksulluk koşullarında okur. Bu yıllarda edebiyatımızda 1911'de Genç Kalemlerle başlayan millicilik akımı egemendir. Ziya Gökalp, M. Emin Yurdakul...

1933'de ağabeysinin önerisiyle Kuleli Askerî Lisesi'ne girer. Bu yıllarda şiirimizde yeni bir ses duyulmaktadır. Nazım Hikmet, İlhami Bekir, Hasan İzzettin Dinamo, Ercüment Behzat Lav...

1935'te «garip ana»sı ölür. Ve ilk şiirini anasının ölümü üzerine yazar. 1929'da Nazım Hikmet'in 835 Satırı yayınlandığında 12 yaşında olan Kadir, onsekiz yaşına ermiştir. Okumayı sever. Durmadan okur. Nazım Hikmet, Maksim Gorki, Sabahattin Ali...

1936'da Ankara Harp Okuluna girer. Okur. Arada bir yazar da.

1938 yılının ocak ayında, bazı sağcı öğrencilerin ihbarı üzerine dolapları aranır. Kitapları suç delili olarak alınır ve yirmi bir arkadaş tutuklanırlar. Mahkemeye sevk olunurlar. Nazım Hikmet de davaya karıştırılır. Mahkûm olurlar. Hapislik. Ardından askerlik.

1941 yılında askerlik biter. Hukuk Fakültesi'ne girer. Artık acemilik dönemi geride kalmıştır. Hapislik yılları onun için eşi bulunmaz bir şiir okulu olmuştur. Orda Hüseyin Siret'e Saadettin Nüzhet'e, vb. hiç benzemeyen bir hoca vardı Nazım Hikmet. Bundan

sonra Ses, Yeni Edebiyat, Gün, Pınar, Yığın ve yönetimine katıldığı Yürüyüş dergilerince özgün şiirler yayınlamaya başladı. Bir yandan da gazetelerde ve yayınevlerinde düzeltmenlik yaparak geçimini sağlıyordu.

Yıl 1943. İlk kitabı Tebliğ yayınlanır. İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Türkiye savaşa girmenin sınırındadır. Dünyaya dehşet saçan savaşın rüzgârları işitilmekte, etkileri duyulmaktadır. Faşizmin kanlı çizmeleri, dünyanın büyük bir bölümünü çiğnemiştir. CHP faşizminin de Avrupa'dan esen rüzgârlara göre kıble değiştirdiği yıllar. Yurtta sıkı yönetim vardır. Zaten Cumhuriyet tarihimizin sıkıyönetimsiz geçen yıllarını saymak daha kolaydır sanırım. Bu yüzden de günümüzde bazı yabancı kaynaklarda Türkiye'nin yönetim biçimi «kesintili demokrasi» diye tanımlanır.

Tebliğ'de savaşın kötülüğünü anlatan, askerlik yıllarının izlenimlerini taşıyan, yaşadığı ortama tanıklık eden, barışçı, insancıl şiirler yer alır.

Bu kadar kanıt yeterlidir. Mahkemeye falan gerek görülmeden, sıkıyönetim komutanının emriyle kitap toplatılır, ozanı da sürgün edilir.

1947 yılına kadar Muğla, Balıkesir, Konya, Adana ve Kırşehir'de zor koşullar altında yaşanan sürgünlük. Sonra yeniden İstanbul. Yeniden gazete ve yayınevlerinde düzeltmenlik. Bu arada Yeryüzü, Beraber, Yağmur ve Toprak, Yeditepe, Şairler Yaprağı dergilerinde şiirleri yayınlanır.

1953'de evlenir.

A. Kadir Nazım Hikmet okulundan yetişen bir ozandır. Ozan olarak önemi ise, kişiliğini Nazım'ın büyük ve etkili şair kişiliği altında ezilmekten kurtarabilmiş olmasındadır.

Şiirlerinin yanı sıra dünyanın çeşitli dillerinden şiirsel ürünleri «Türkçe söyleme» anlayışıyla dilimize kazandırma çalışmalarına başlar.

1955'de bugünün diliyle Mevlânâ yayınlanır. On üçüncü yüz yıldan günümüze dek dinsellikten insancıllığa açılan niteliğiyle, ilgi çekiciliğini koruyan Mevlânâ günümüz şiir diliyle kültürümüze kazandırılmıştır. A. Kadir bu tür çalışmalarını bir çeviri çalışması olarak görmez. Bu çalışmalara gösterilen özen, titizlik ve ustalık kendi şiirine gösterdiğinden ayrı düşünülemez.

1959'da Hoşgeldin Halil İbrahim yayınlanır. Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar ve Hoşgeldin Halil İbrahim adlı iki bölümden oluşur. Bu kitapta yirmisekiz şiir yer alır. 1950'den sonra görülen görece özgürlük yerini sivil baskı yönetimine bırakmıştır.

A. Kadir ve arkadaşlarının, Nazım Hikmet'in hapis ve sürgün yaşamını sürdürdüğü yıllarda, edebiyatımızda adeta resmî destek altında bir yenilik hareketi boy vermiştir. Bu Garip hareketidir. Toplumcu gerçekçi edebiyat hareketinin derlenip toparlanmasıyla ve resmî desteğin kalkmasıyla Garip hareketi edebiyat tarihindeki yerine çekilmiştir. Bu kez DP baskısı toplumcu gerçekçileri yeni bir baskı dalgası altına alınca Nazım Hikmet'in yurt dışına gitmek zorunda kalması gibi bir çok sosyalist ozan susmak ya da hapsedilmek durumunda kalmıştır. İşte bu yıllarda da edebiyatımızda bir başka yarı-resmî yenilik hareketi başlatıldı: İkinci Yeni.

Bu akımların birinin gelip birinin gittiği yıllarda ikinci kitabını yayınlayan A. Kadir'in bu tür akımlardan etkilenmeden kendi özgün çizgisinde şiirini geliştirdiği görülür.

Aydınlık, açık duru bir anlatım biçimi vardır bu şiirlerin. Genellikle sürgünlük yıllarının iyi tanımasını sağladığı Anadolu insanının sorunları konu edinilir. İnsan sıcaklığını, insan doğa ilişkilerini bütün canlılığıyla yaşatır. Özlem, yoksul ve iyi insanlar, yalnızlık, —ama bireycilerinkine benzemeyen bir yalnızlık— aşk, dostluk, insan sevgisi, barış, yaşama se-

vinci, umut, sömürü, doğa sevgisi, haksız yönetim, insana duyulan inanç, çocuk sevgisi, başlıca konulardır.

Bir iki çizgiyle koca bir dünyayı önümüze seren betimlemeler. Usta gözlemcilik. Sade duru pırıl pırıl bir dil.

Bu dil ustalığı 1960'da yayınlanan Asıl Adalet adlı çeşitli dünya ozanlarından yapılan derlemede de aynı ölçüde görülür. Artık 27 Mayıs 1960 hareketi gerçekleşmiş, 1961 Anayasası ile düşünce özgürlüğü bir hak olarak tanınmıştır.

1961 yılında Eluard'dan Seçme Şiirler yayınlanır.

Bu arada Homeros çevirisi gerçekleştirilir. Bu çeviriyle 1959 Habip Edip Törehan Bilim ödülünü, 1961 T.D.K. çeviri ödülünü kazanır.

1961'de Dört Pencere adlı şiir kitabı yayınlanır Bu kitapta da A. Kadir'in toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı, kendi kişilik yapısının özgün kozasından kendi ipeğini başarıyla dokumaya devam ettiği görülür.

1964'de Bugünün Diliyle Hayyam kazandırılır dilimize.

1965'de Tevfik Fikret'in günümüz Türkçesine kazandırılması çalışmaları: Tarih-i Kadim.

Bir yandan da kendi «tarih-i kadim»ini yazar. 1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet adlı kitap 1966'da yayınlanır.

Bu yıllarda edebiyatımızda, şimdilerde 1960 kuşağı diye anılan toplumcu gerçekçi gençler seslerini yükseltmeye başlarlar. Bu hareket özde köklerini Nazım Hikmet ve 1940 kuşağı ozanlarına uzatan bir harekettir. Biçimde ise estetik kaygılara daha titiz bir özen gösteren bir tutum egemendir.

1968'de ilk kitabı Tebliğ de dahil olmak üzere bütün şiirlerini Mutlu Olmak Varken adıyla bir kitapta toplar. Bu dönem şiir anlayışı için şöyle der: «Şiirlerimi öz bakımından yoğunlaştırmaya çalıştıkça, biçim bakımından da —biçimi özün tayin ettiğine ina-

niyorum tabii ben— yoğunlaştırmaya çalıştım. Şiir çeviri çalışmalarım bu yolda bana epey yardımcı oldu. Sözün kısası şu: Şiirin yapısından bir tuğla düşmesin. Şiir hapı yuttu, anlayışına daha çok sadıkım şimdi.»

1970 Homeros çalışmaları tamamlanır.

1971 Gelecek dergisinin kurucuları arasında yer alır. Daha derginin ilk sayısı yayınlanmıştır ki, 12 Mart Muhtırası ile hükümet çekilir. Parlamenter görünümlü faşist bir baskı rejimi yürürlüğe girer. Yeniden sıkıyönetim devri başlar. Bu koşullar altında dergi yayınına devam eder. Altı sayı sonra sıkıyönetim emriyle kapatılır.

Dünya ozanlarından yaptığı çeviriler birbirini izler. Portekiz şiiri, Vietnam şiiri, Brecht'ten Halkın Ekmeği, Filistin şiiri.

1975 yılında ilk kez kadirbilir bir olay: Türkiye Sanatçılar Birliği A. Kadir'in 35. sanat yılı nedeniyle bir tören düzenler.

1977 yılında ozanımız 60 yaşını geride bırakmış bir delikanlıdır artık. Ve Türkiye Yazarlar Sendikası A. Kadir'in 60. yaş gününü kutlamak için bir tören düzenler. Bu törende, altmış yıllık çile ve başarılarının önünde «Halkıma karşı kendimi çok borçlu hissediyorum. Bu borcu ödeyebilmek için daha yaşamak istiyorum.» der.

Biz de daha nice başarılı yıllarda onu alkışlamaya hazırlanıyoruz.

(VATAN/23 Ocak 1978)

...VE A. KADİR

Tanju CİLİZOĞLU

Ömrü acıyla yoğrulmuş A. Kadir'in. Çile dokumuş ağırlıklı. Ama yüreği sıcak. Ama yüreği diri.

Yoksul başlamış yaşama.

Hiçbirşeyi biriktirmeği koymamış aklına. Bunu dünya malı dünyada kalır diye yapmamış. «Herşey insan için. Kim ki neyi saklar biriktirir bir insanın eksiğini kurar saklayan insan. Birinin fazlası birinin eksiğidir» demiş.

Bunu savunmuş. Şiirinin özüne, şiirinin embriyonuna götürmüş, bunu koymuş.

İnsanlar yoksul olmasın diye. İnsanlar acı çekmesin diye. İnsanlar kendi doğalarında kendi doğalarıyla örülmüş bir yalınlıkta hep mutlu olsunlar diye.

Bir halk ozanıdır A. Kadir.

Halkı sevmiştir ve halkı sevmekten sanıktır.

Kızmamış, kinlenmemiş, bunca belanın içinden kinsiz dönebilmiştir yaşama. Büyüklüğü buradadır A. Kadir'in. Sevdiğini sevmiş, sevdiği ile hep bölüşmüş, küstüğüne kötülük etmemenin, hainlik etmemenin çizgisinde götürmüştür yaşamı.

Bir su içer gibi şiir söyler A. Kadir. Bir türkü söyler gibidir şiirleri. Halk ezgilerinin yalınlığıdır şiirlerinde sürüp giden.

Nereden varmıştır bu yalınlığa A. Kadir? Araştırmacıların ara-ara vardıkları yargılarda sürdüğü gibi bir Nazım Hikmet yönlendirmesi, bir Nazım Hikmet sapağı mıdır A. Kadir'in şiirlerinde sürüp giden yalınlık? Bir yaşamdır bu yalınlık. Yaşama varmak, yaşamı yorumlamak, yaşamı eksiksiz yanlışsız, yaşamı bireyci olmayan bir çözmedir. Bu yalınlığın kökenini A. Kadir bakın nasıl anlatıyor.

«...İlk şiirimi annemin ölümü üstüne yazmışımdır 34 yada 35 yıllarında. O zaman 17 yaşında, lisenin bir yada ikinci sınıfındayım. Ondan sonra daha birçok şiirler yazdım. Bu şiirimi yazmadan önce de bir okuma merakı vardı

bende. Ortaokulun birinci sınıfında başlamıştı bu merak. Sonra yavaş yavaş şairleri izlemeğe başladım. Faruk Nafiz'i Necip Fazıl'ı severek okuyordum. Ben de biraz onları taklit ederek şiirler yazıyordum. Ölüme, aşka dair, çoğu kötümser şiirlerdi bunlar. Sonra yavaş yavaş lisede, Balzac'ları, Zola'ları, Dostoyovskileri, Tolstoy'ları, Gorki'leri okumaya başladı. Sonra da şair olarak Nazım'dan hikayeci olarak Sabahattin Ali'yle karşılaştım. Nazım'dan okuduğum ilk şiirler «Taranta Babu'ya Mektuplar», «Varan 3», Benerci Kendini Niçin Öldürdü?», Jakond ile Si-ya-u», «Sesini Kaybeden Şehir», 835 Satır», «1+1=1», «Portreler», «Gece Gelen Telgraf» ve «Şeyh Bedrettin Destanı» idi. Oyunlarından «Bir Ölü Evi», «Uunutulan Adam», ve «Kafatası»nı hem okudum hem sahnede gördüm. Nazım bende birden bire bütün etkileri sildi süpürdü ve yepyeni bir dünyaya giriverdim. Nazım Hikmet etkisindeki ilk şiirlerim Harbiye birinci ve ikinci sınıfta defterler dolusu yazdığım şiirlerdir. Bu defterleri Orhan adında bir arkadaşım evinde saklardı. Biz tevkif edildiğimizde bir çok şeyle birlikte korkusundan bu defterleri de yakmıştı. Bu şiirler şimdi, biraz eski anıları tazelemek, biraz gülmek için elimde olsunlar isterdim. Sırf bunun için isterdim. Yoksa herhalde gülünç şiirlerdi onlar. Ve onların çoğu tam Nazım taklidi şiirlerdir. Bazıları hâlâ onun taklitçisi olduğumu söylerler. Bunu bir yana bırakalım şimdi Öte yandan, Faruk Nafiz'in, Necip Fazılın etkisinde ilk şiirlerimi yazdım derken de, yazılı olarak şiire başlayışımdan söz ediyorum. Daha sonra, asıl şiirlerimi yazdığım zaman, bende öyle sanıyorum ki gerilere giden, köklere giden birşeyler var.

Anamın ağıtları var. Çok acı görmüş bir kadındı anam. Çok ağıt yakardı. Ben küçükken bazı sabahlar ağıtlarla uyanırdım. İçime acılar dolardı. Aşağı kata iner bakardım, anamla anamın teyzesi karşılıklı oturmuşlar, ağlaya ağlaya ağıt yakıyorlar. Anamın teyzesi Rami'de otururdu, biz Eyüp'te. Anamın teyzesi gece rüyasında kardeşini görmüş. Yemen'de genç yaşında şehit düşen kardeşini. Kalkmış sabah namazında gelmiş bize. Anam da Yemen'

do öz kardeşini, benim İdris dayımı yitirmişti. Birisi kardeşi için, birisi de hem kardeşi için, hem dayısı için başlamışlar ağıta. Ben öyle ağıtlarla büyüdüm. Anamın aynı zamanda savaşa karşı düşmanca bir tutumu vardı. Bu da beni ayrıca etkilemiştir. Sonra anam çok güzel Rumeli türküleri söylerdi. Yanık yanık. Hep bunlar benim belleğimde yer etmişlerdir. Bir de şu var: Anamla ikimiz, mahalledoki komşularımıza gece misafirliğine giderdik. Bu komşularımızdan biri vardı. Kamer Hanım. Onu hiç unutmam. Görmüş geçirmiş yaşlı başlı, tombulca, ak saçlı bir kadıncağız. Tatlı tatlı masallar anlatırdı. Dilinden ballar akıyor, derler ya, işte öyle. Onun dili de beni çok etkiledi. Bu Kamer Hanımda üç dört tane kalın kalın kitaplar vardı. Bazı geceler o kitaplardan birini getirir, bana verir, «Hadi bakalım, biraz da bunlardan dinleyelim» derdi. Ben dört buçuk yaşımda mahalle mektebine gittiğim için, eski Türkçeyi adamakıllı biliyordum. Bu kitaplarda halk şiirleri, nefesler, ilahiler, maniler falan vardı. Belki Yunus Emre'den de şiirler vardı. Odadakiler niyet tutarlardı, şu şu numaralı sayfa bana, derdi biri, ben o sayfayı açar, oradaki şiiri okurdum. Böyle böyle o kalın kitapları birkaç defa bitirdiğimi sanıyorum. Bir de askerlik hayatım var benim. Kuleli Askeri Lisesi olsun, Harp Okulu olsun, sonra Harp okulundan er olarak alaya çıktıktan sonra kıtada olsun, Anadolu çocuklarından birçok arkadaşlarım vardı. Bunların da türküleri, ezgileri bende izler bıraktı. Nazım'ın da bende ayrıca etkisi vardır kuşkusuz. Nazım bunu kendisi de söylemiştir bana, şiirlerimi okuduğu zaman. «Senin gibi bir şairde iz bırakmam beni mutlu kılar,» demiştir. Şunu da önemle belirtmek isterim. Aman Nazım'a benzemiyeyim, ondan kopayım, diye de özel çaba göstermiş değilim. Ortaya koyduğum şiirler, uzun yılların birikimiyle, yaşamının içinde kendiliklerinden oluşan ürünlerdir. «Kendiliklerinden» derken, sakın «rastgele» biçiminde anlaşılmasın.

«...Ben halk çocuğuyum. Halktan geliyorum. Anamın türkülerinden geliyorum. Ağıtlardan, okuduğum halk şiirlerinden geliyorum. Kendim halk çocuğuyum. Kenar mahalle çocuğuyum.»

(1976 yılında MİLİTAN dergisinin 15. sayısında A. Behramoğlu'nun konuşmasından)

İYİ DE OLMUŞ

Abdülkadir Meriçboyu 1917 doğumludur. Bir subayın oğludur. Eyüp Ortaokulu ve Kuleli Askeri Lisesinde okumuş Harp Okuluna geçmiştir. Burada sanata tutkusu başlamıştır A. Kadir'in. Kitaplarla buluşmuştur. Yukarda değindiğince Necip Fazıl, Faruk Nafiz'in şiirlerine yönelmiş sonra şiirin okyanusuyla tanışmıştır. Nazım'ı okuyunca çarpılmıştır.

Nazım'ı ilk okumak bir anıdır.

Nazım'la ilk buluşmak bir mertebedir.

Haydarpaşa Lisesinin etüdlerinde haşarılık yaptığımız bir akşam nöbetçi muavin rahmetli Yaşar Trak'ın karşısına çıkarıldık sekiz on arkadaşımla birlikte. Yaşar Trak okulun aydın yöneticilerindendi. Irkçı ve turancı takımla hiçbir ilişkisi yoktu. Ama olaylara karışmaz; tartışmaz sadece tebessüm yağdırırdı.

O gün Yaşar Trak nöbetçiydi ve muallim muavinleri bizi Yaşar Trak'ın önüne dizdiler.

Yaşar Trak bizi süzdü süzdü sonra bana döndü. «Hadi onlar neyse de sana ayıp değil mi? Sen okulun edebiyat kolu başkanı olacaksın» dedi. Diğerlerini yolladı. Sonra masasının arkasına geçti. Gözünü açtı aradı daktiloyla yazılmış bir şiir uzattı bana. «Canın sıkılıyor anlaşılan, oku bu şiiri teneffüste, sonra getir bana» dedi.

Yaşar Trak'ın odasından çıktım yan koridora saptım bir ışık altına yürüdüm ve daktilo ile bir beyaz kağıda özenle yazılmış şiiri okudum.

KEREM GİBİ

Hava kurşun gibi ağır.
Bağır
  bağır
    bağır
      bağırıyorum.
Koşun
  kurşun
    erit-
      -meğe

çağırıyorum.
O, diyor ki bana:
Sen kendi sesinle kül olursun ey
Kerem
gibi
yana
Deeeert
çok,
hemdert
yok»
Yürek-
-lerin
Kulak-
-ları
sağır...
Hava kurşun gibi ağır...»
Ben diyorum ki ona:
-Kül olayım
Kerem
gibi
yana
yana.
Ben yanmasam
sen yanmasan
biz yanmasak
nasıl
çıkar
karan-
-lıklar
aydın-
lığa...
Hava toprak gibi gebe
Hava kurşun gibi ağır.
Bağır
bağır
bağırıyorum.
Koşun
kurşun
erit-
-meğe
çağırıyorum...

Şiirin okyanusuna düşmüştüm ve şaşkındım ve bir şiir vurgunu yemişcesine kıpırdıyamıyordum olduğum yerden. Tekrar tekrar elimdeki kağıdı okuyordum. Her defasında saygım biraz daha artıyordu o beyaz kağıda. Sonra ayaklarım birden bire fırladı. Karanlık koridorlarda alabildiğine koşuyordum. Bir sınıf, bir daha, bir daha sonunda Cemal'i buldum. Etüd sorumlusundan izin aldım Cemal'in yanına geçtim ve elimdeki büyüyü ona da uzattım. Bu kez biraz önceki kendi yüzümü Cemal'de izliyordum.

Büyük bir aceleyle şiiri özenle defterlerimize geçirdik. Bir daha bir daha yazdık. Ve bu şiirin kimin şiiri olduğunu araştırmağa başladık. Yaşar Trak'ın kendisinin olamaz mıydı?

Ne var ki tanımadığımız Nazım'ın bilmediğimiz bu şiiri bizim kafamızdaki tüm değerlerimizi yıkmıştı. Ne Ziya Osman Saba, ne Orhan Veli, ne Cumalı, ne Melih Cevdet artık şair değildi ve yazdıkları bizi sadece bugüne kadar kandırmıştı.

Yatakhaneye çıkarken şiiri Yaşar Trak'a geri verdik ve bu şiirin kendisinin olup olmadığını sorduk.

— Hadi saçmalamayın ve artık bu şiiri filan da unutun bakalım doğru yatakhaneye, dedi ve yürüdü.

A. Kadir Usta'da Nazım'ı okuduktan sonrasını şöyle anlatmıyor mu:

«Nazım bende birdenbire bütün etkileri sildi. Süpürdü ve yepyeni bir dünyaya giriverdim...»

Evet Nazım'ı okumuş ve o şiir okyanusunda yeni bir dünyayı yakalamıştı A. Kadir. Ne var ki 1938 yılında Nazım üstüne oluşturulan bir senaryo A. Kadir'i düştüğü okyanusta da bulacaktı. Dolabının aranması sırasında yakalanan, İspanya Kurtuluş Savaşı, Yarı Müstemleke Oluş Tarihi, Şeyh Bedrettin Destanı Kuyucaklı Yusuf, Kara Gömlekliler İhtilali, Diyelektik Materyalizm, İspanya Kurtuluş Savaşı kitapları, A. Kadir'in Nazım Hikmet üstüne kurulan bir senaryo ile buluşmasına yetecekti.

Hakim, A. Kadir'e soruyordu:

«Nedir bu kitaplar?»

A. Kadir hakimlerin beklemediği bir açıklıkla ve yalın bir cevap vermişti.

«Ben bu kitaplarla dünyayı öğreniyorum.»

Ne kaybedecekti A. Kadir? Neyi alacaklardı elinden? Hayatı mı? Doğayı mı? Efendiliği mi? İnsan onurunu mu?

Sekiz yaşında, subay olan babasını yitirmişti. Babasından kendisine hiçbirşey kalmamıştı. Sekiz yaşında yaşamını üretmeğe başlamıştı omuzlarında. Satıcılık yapıyor, kurabiye satıyor, karpuz sergilerinde çalışıyor, sepet örüyordu. Çıraklıkların her çeşidini deniyordu. Bir lokma ekmek için insanın nelere katlandığını yaşıyordu ve daha sekiz yaşında iken çözüyordu yaşamın gerçeğini.

Lisede okurken de annesini kaybedecekti. İlk mısralarını yazacak kadar etkilenecek bu ölümden, korkacak, omuzlarına çökmüş yaşamın daha karanlık bir yanına çakılacaktı. 1933'te öksüz ve yetim A. Kadir Kuleli Askeri lisesine girecek, sınıflarını üstün başarı ile geçecek ve harp okuluna geçecekti.

Yıl 1938.

Hitler asılıyor dünyaya. Hitler azrail kesiliyor dünyanın başına. Irkçı faşist akımlar tüm ülkelerde uç salıyor. Makedonyalı A. Kadir bu akımın etkilediği bir gurup öğrencinin hedefi oluyor. Okuduğu kitaplar gammazlanıyor idareye ve olay Nazım Hikmet'e örülen çorabın yumağına dolanıyor.

Hakimin sorusuna net cevaplar veriyor A. Kadir. Şaşırtıcı olacak kadar net:

«...Ben yaşamın gerçeklerini öğrenmek istiyorum. İçinde yaşadığım tüm hücrelerimde duyduğum gerçek hayatı. Ben halk çocuğuyum. Babasız büyüdüm. Çocukluğum yoksulluk ve acılarla yoğruldu. Okul tatillerinde sepetçilik yaptım, kurabiye sattım. Karpuz sergilerinde çalıştım. Kendi kitap defter paramı kendim kazandım hep. Mahallemizde oturan zenginlerin de çocuklarını görürdüm. Bir kuru fasulyeyi çoğu zaman bulamazdık...»

A. Kadir'in konuşması hakimleri etkilemiştir. Zabıt katibinin yanaklarından yaşlar süzülmektedir. Mahkeme Başkanı Yarbay Fahri Bey dışında tüm hakimlerin gözlerinde yaşlar vardır. Üstelik A. Kadir'in gurup Kumandanı mahkemede verdiği ifadede «A. Kadir okulumuzun örnek bir öğrencisidir» demiştir.

Hakim Kazım Yalman ağlamaklı değil resmen ağla-

maktadır. Ve üyeler birbirlerinin kulaklarına eğilip fısıldaşmaktadırlar. Mahkeme duygusal bir havaya girmiş, duruşmaya yarım saat ara verilmiştir.

A. Kadir üzülmüştür bu duruma. Olanca diğergâmlığı ile «Keşke böyle konuşup hakimleri üzmeseydim» diye düşünür ve hayıflanır.

Yarım saat sonra gerçekleri sigaralarının dumanlarında boğmuş mahkeme heyeti yerlerini alır ve Harp Okulu Komutanlık Askeri Mahkemesi'nin Esas 28, Karar 16 sayılı gerekçeli hükmü okunarak 5271 yaka numaralı Abkadir Meriçboyu beş yıl on aya hüküm giyer. Karar temyiz edilecek, temyiz kararı bozacak ve sonuçta A. Kadir on aya hüküm giyecektir.

Nazım Hikmet'in şiirlerini okumak, Orhan adlı arkadaşına «Dost» diye seslenmek.

Kamu haklarından yoksunluk. Öğrenimi kaybetmek. hapis, sürgün.

Hapishane yılları. Nazım'la birlikte hapis yatmak. Kavramak dünyayı yeniden. Anlamak sevmeyi, kızmayı öfkeyi; anlamak herşeyi yeni baştan ve yeni baştan herşeyi yerli yerine koymak.

Şiire geçmesi A. Kadir'in. Şairliğe soyunması. Ve şiirde yoğurduğu acının, şiirde yoğurduğu inancın bir doruğa doğru yolalması.

Ali Karasu imzasıyla sürgünde yazılan şiirler. Yeni Edebiyat ve Yeni Ses dergilerinden bir şiirin uç vermesi.

Sonra yaşama dönmek. Hapishaneden çıkınca yaşamla yüzyüze gelmek. Tan gazetesinde düzeltmenlik. Bir süre İstanbul Hukuk Fakültesi öğrenciliği. Ablasını yitirmesi. Bir başına kalıvermek bir kez daha. Yürüyüş dergisine yazılar yazmak, Yürüyüş dergisini yönetmek, dağıtmak, yaşatmak, yaşamda tutmak.

Ve hergün A. Kadir'in şiirine boyut kazandırması. O günlerde sanatçıların toplandığı yer Beyazıt'ta Küllük kahvesiydi.

Yahya Kemal, A. Hamdi Tanpınar, Arif Dino, Orhan Veli, Abidin Dino, Asaf Halet Çelebi, Küllük'te otururlar, sonra Küllük'ün karşısındaki lokantada dönerlerini yerlerdi. A. Kadir arkadaşları ve genç şairlere buraları kapalıydı. Bu sanatın kahrına varmamış karnı toklar zaman za-

man süslü nutuklar çekmeği de ihmal etmezlerdi. Bir gün Hamdi Tanpınar nutkunu çekerken A. Kadir'den şunları yemişti. «Bu adam, insanı şiirden soğutur. Bu adam insanı verem eder.»

A. Kadir şiiri yaşıyor, yaşamıyla kucaklıyordu. Şair olmak için yaşamın özünden sıyrılıp bir takım yeni durumlar yaratmasına gerek yoktu. Şıklıklar yaratarak sanatçılıklarını parlatmağa çalışanlara A. Kadir şunları söylüyordu:

«...Yaptığım işin bilincinde olarak her zaman namuslu bir şair kalmak çabasını gösterdim. Askerlikten sonra bazı sanat çevreleriyle tanıştım. Bazı sevdiklerimin dışında, baktım çoğunda bir meyhane hayatıdır gidiyordu. Çoğu bende silik birer varlık izlenimi bıraktı. Kimi çok kasılıyor hiçbir değer tanımıyor, kimi haddinden fazla yılışık, kimi dahi ve Dünyada tek. Ama bunların çoğu iyi tezgahtardı. Kimlerin peşinden gideceklerini hangi kapıları çalacaklarını, nerede neyi konuşacaklarını iyi biliyorlardı. Gün geldi böyleleri hep bir yerlere kapılandılar. Müdürlükler, şeflikler aldılar. Türk Dil Kurumu'na çöreklendiler. Falan, filan. Benimse, yalnız kendimi saymam ayıp olur. Benim gibi daha düzinelerle sanatçının, sırtımızı dayayacak hiç bir yerimiz olmayacaktı. Ama kavgayı da yürütmek gerekirdi...»

Nazım Hikmet ise Kemal Sülker'e yazdığı bir mektupta A. Kadir ustayı övüyor ve şunları söylüyordu:

«A. Kadir'i pek severim. Yüreğimin başında oturan insanlardan biridir. Ona ait bütün hatıralarım iyi, mert ve güzel...»

TEBLİĞ'İN BAŞINA GELENLER

Yıl 1943.

Savaşın top sesleri Edirne'den duyuluyor. Türkiye savaşa sürüklendi mi sürüklenecek mi

İsmet Paşa savaşı önleyecek mi?

Halk açlık içinde. Vurguncuların ise keyfine diyecek yok.

Ekmek karnesi zenginleri, karaborsacılar, harp vurguncuları köşe başlarını tutmağa başlamışlar.

A. Kadir'in ilk şiir kitabı «Tebliğ» yayınlanır bu ortamda.

Nazi yanlıları vardır ülkenin dört bir yanında. Almanya'nın zafer naralarını erken atanlar vardır. Hitler'in çizmesinin dolaştığı Avrupanın dramını görmezden gelip Hitler'in dünyayı ateşe vermesini banka hesabına çevirenlerin duyarlılığı vardır Naziliğe karşı.

Tebliğ, bu yüzden karşı bir kitaptır. Hele bu kitabın «BİR İNSAN» şiirine çok takılınır:

Seni bir gün
Çekip aldılar topraktan
benzedin köksüz bir ağaca
Once öğrettiler sana,
Uygun adımı
Sonra büyük şehirlerini gösterdiler Avrupa'nın
En muazzam saraylar karşısında bile sen
Evini unutmadın

Savaşa karşı, barışı vurgulayan bu şiir Nazi Almanyası'nın zaferine kendisini inandırmışların tümünü tedirgin etmiştir. Şiirin Nazi Almanyasını belirleyen «Uygun adım» imajını «Toprağından çekilip alınma» imajıyla bütünleştirmiyen bu her zaman karnı tok sırtı pek şair Orhan Seyfi Orhon bu dizelerin «Askere alınmaya karşı durduğunu» yazıyordu. Bu bir ihbardı. Orhan Seyfi Orhon bu arada Aydabir'i kapatmış Çınaraltı'nı çıkarıyordu. «Allah Cümlemize Rahatlık Versin» başlıklı yazısında «Dostlar» «Arkadaşlar»ın aslında «Yoldaşlar» anlamına geldiğini «Kırmızı» ve «Kızıl» kelimelerinin ise partinin rengini vurguladığını, şiirlerde kullanılan «dövüş» «Kavga» «Safa Girmek» dizelerinin ise «İhtilali» amaçladığı «Güneş» «Güneşe kavuşmak» dizelerinin ise amaca varmak olarak belirginleştiği vurgulanıyordu. Bu saldırılara Yusuf Ziya Ortaç da katılıyordu. Yusuf Ziya ise şu dizeleri ihbar ediyordu Tebliğ'den:

Varşova'da kaputun kaldı
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopolda
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini
Kurşuna dizilenler karşısında.

Ne yazık ki, bu dizeleri ihbar eden adam da, Türk

edebiyatına şair olarak geçmişti. Almanların Paris'te komünistleri kurşuna dizdiğini belirterek A. Kadir'in bu yolla komünistleri savunduğunu ve propoganda yaptığını yorumlamıştı.

Ve bu ihbarlar tutmuş A. Kadir gözaltına alınmıştı. Sorgusunda A. Kadir'e Tebliğ şiirleri yerine Sovyet Konsolosluğuna niye gittin diye soruluyordu. Oysaki ortada bir çağrı vardı ve bu çağrı «Stalingrad» filminin gösterilmesi için yapılmıştı. Devletin özel izni ile oynatılan bu filmde kimler yoktu ki. Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın başta olmak üzere birçok yazar ve gazetecinin katıldığı bu toplantıda A. Kadir de vardır.

Ama ne var ki Tebliğ A. Kadir'i dört buçuk yıllık bir sürgüne yollar. Özlemin şiirini bu sürgün yıllarında yazar A. Kadir. Bu sürgün yıllarında ayağa kalkar. Bu sürgün yıllarında verir yüce sınavını. Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir sürgünlüklerinde ülkesinin dört yöresinde yüreğini paralar şiirlere vurur.

Acılardan bir bilinç, bir bilinçten insan emeğine saygı ve saygının gerçeğinden şiirlere uzanıyordu A. Kadir. Haksızlıklarda bileniyordu. Haksızlıklarda aşıyordu kendini. İnancı büyüyordu. Her direnç insanın kendi kendisine saygısını arttırıyordu ve saygıyı biriktiren insan yüceliyordu durmadan.

BİR ADIM GERİ YOK

Ve yılgınlık yok. A. Kadir'de. Ve geri adım yok. Bir adım bile gerilemeden işine yönelmek var. Şiirlerindeki doğa tutkusunun, doğaya yaklaşımın nedenini Ataol Behramoğlu ile bir konuşmasında «Çünkü insanlarla konuşmak yasaktı. Ağaçlarla, derelerle, kavaklarla başbaşa kaldım» diye yanıtlıyordu. Bu benim bugüne kadar duyduğum, kavradığım, acının en yoğun tanımıdır. Bir insana yapılan işkencenin en yalın anlatımıdır.

Bağnazlıktan, slogandan hep uzak durmuştur A. Kadir. O, acıyı yoğurmanın; o, yoğurduğu acıyı bize duyurmanın kuyumcusudur.

«Sessiz bir yağmur gibi başladı bende konuşmak ihtiyacı.

Özledi sustu. Özledi baktı. Özledi gördü A. Kadir. Şiirlerde insanın yalnızlığını, insanın büyüklüğünü, insanların el el üstünde biriktirmesinin sevincini anlattı. Özgürlüğe gebe kaldı tutuklulukların sancısında, aklı özgürlüğün en soluklu şiirlerini yazdı:

MAPUSHANE DÜŞÜNCELERİ

Hani bir dışarda olsam
hep yürürüm durmam
Benimle beraber yürür gökyüzü, toprak
hürriyet benimle beraber
Gökyüzü, toprak ve hürriyet ne güzel şeyler
Hani bir dışarda olsam
belki günlerce uyumam.

Tebliğ, daha sonra 1959 da «Hoş Geldin Halil İbrahim», 1962'de «Dört Pencere» yayınlandı. Sonra 1968'de kırkbeş yeni şiir ekleyerek tüm şiirlerini «Mutlu Olmak Varken»de topladı. «1938 Harp Okulu Olayı Ve Nazım Hikmet» Belgesel kitabını 1966'da yayınladı. «Bugünün diliyle Mevlana, «Bugünün diliyle Tevfik Fikret», «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» (iki cilt) Homeros'a atılan imza. İlyada ve Odsseia'ya konulan emek, Bertolt Brecht' in şiirlerini aktaran «Halkın Ekmeği», «Vietnam Şiiri», Filistin Şiiri. Binlerce mısra, binlerce sevgi, binlerce soluk alış. Emeğe, insana, insan onuruna, emeğin aydınlığına binlerce çile. İşte A. Kadir.

Sanat Edebiyat - 81/Sayı-2/Temmuz.1981

NEDİR HAYATI ANLAMLI KILAN?

Metin ÇİTİL

İnsan; doğar, yaşar ve ölür. Bu eytişimsel bütünlük doğadaki işleyişin 'zorunlu' bir sonucudur. Olumlanarak ya da olumsuzlanarak, eylemleriyle anılır öldükten sonra insanlar. Sanatçı kişiliğe sahip olmanın getirdiği bir 'ayrıcalık' da sözkonusu ise, bu durum: İnsan eylemlerinin doğru değerlendirilebilmesi için gerekli olan, maddi koşulların var olduğunu gösterir. Çünkü o, (sanatçı) yaşadığı süreç içerisinde üretim eyleminde bulunmuş ve ürünler bırakmıştır geriye.

A. Kadir: Altmışsekiz yıl süren 'çileli' bir hayat, elli yıllık üretkenlik; geride, şiirler çeviriler...

Bunlar, A. Kadir'in edebiyatçı kişiliğinden geriye kalanlar. Bir de O'nun hayatta olan kavgası, dünyayı anlama ve değiştirebilme çabalarından geriye kalanlar var. Bunları da, haklı bir dünya görüşü ve bu dünya görüşüne uygun olarak seçilmiş, onurlu bir yaşama biçimi olarak özetleyebiliriz.

A. Kadir, dünya görüşünün gerektirdiği gibi yaşamış ve yaşadıklarını yazmış bir sanatçımızdı. O'nu kaybetmek ülkemiz insanı için bir 'talihsizlik' olmuştur.

Ülkemiz insanı için bir başta talihsizlik ise, A. Kadir'in şiirine gereken önemin verilmemiş olmasıdır.

Tarihsel süreç içerisinde, toplumsal muhalefet'in ivmesinde görülen düşüş, hayatın her alanında olduğu gibi sanat-edebiyat alanına da yansımış, bu

alanda da bir 'boşluk' oluşturmuştur. İşte bu dönemlerde, «resmi» edebiyatçılar aracılığıyla izlenen politika, —«toplumcu» sanatçıların ürünlerinin yok sayılması— geleneksel bir görünüm kazanmıştır.

Yalnızca A. Kadır midir bu dönemlerden 'nasibini' alan?

Değildir. H. İzzettin Dinamo, Ercüment Behzat Lav ve Enver Gökçe'nin de şiirleri 'ertelenmek istenmiş, ne ki hayatın akışı, bu şairlerimizin genç kuşaklarla tanışmasından yana olmuştur.

A. Kadir'in, Nazım Hikmet'e olan yakınlığı, şiirlerinin değerlendirilmesinde yanlış ölçüt olarak alınmış, «Nazım Kopyası» şiirler yazan bir şair olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Gerçek olan, O'nun günümüz şiiri içerisinde duyulan 'genç' sesidir

A. Kadir, şair duyarlığını ve yaratıcılığını çeviri alanına da aktarmış, sorumlu aydın bilinciyle evrensel değerleri dilimize kazandırabilmeyi başarmıştır A. Kadir'in tavrı: Sorumluluğunun bilincinde olan bir aydın tavrıdır.

Son aylarda edebiyat dergilerinde de yoğunlaşan, aydın olmanın 'kıstas' tartışmaları, çokrenkli edebiyat dünyasında yeni bir «sanat olayı» yaratabilmek aşkıyla, kimi yazarlara «Aracı Aydın» tiplemesi yaptırmış bu suretle de, değerli çevirmenlerimizin 'zan' altında bırakılabilineceği sanılmıştır. Ulusallık adına, evrensel değerlerin bu şekilde yadsınması, 'ibret' verici bir manzara olarak kazınmıştır belleğimize.

Yaşadıkları süreç içerisinde, her türlü haksızlığa uğramış, haksızlığın her türlüsüne karşı direnebilmiş nice değerlerimizden birisiydi A. Kadir. O'nu anlamak ve yaşatmak, genç insanlarımızı bekleyen bir 'görev'dir.

Hayatı anlamlı kılan, girilen bütün kavgalardan onurlu çıkabilmekse eğer, A. Kadir'in hayatı anlamlıdır

Su - Şiir Seçkisi/Nisan Kitabı-1985

VE A. KADİR USTANIN ŞİİRLERİ PLAKTA

Deniz İZGİ

Heykeltraş değildik ki, heykellerini yapıp, onları İstanbul'un, Ankara'nın diğer kentlerimizin meydanlarına dikelim. Kaidelerine birer şiir kazalım, onbinlerin, yüzbinlerin, ötesinde milyonlar da tanısın, okusun diye. Heykeltraş olsak da, gücümüz yeter miydi buna, böyle bir işe, o ayrı bir konu... Ama kırk yıllık şiirli yaşamında herkes anladığı biçimde kurcalamış, bir el atmıştı ya A. Kadir'e... İşte o zaman bir kere de biz kucaklayalım dedik onu... Daha öncekilerin aksine hem acı vermeden hem de sıkmadan kurcalayacaktık A. Kadir'i... Çünkü buna zorunluyduk, borçluyduk bir bakıma. Ondan öğrendiklerimizi kendimize saklamaktan çok, başkalarına da iletmeliydik.

Dünyayı ve şiirlerini onun derlemelerinden tanımış, Mevlana'yı, Hayyam'ı, Tevfik Fikret'i onun yenileştirmelerinden öğrenmiştik. Anadilimiz, Türkçemiz daha sıcak, daha yakındı bize onun yazılarında. Kaldı ki, A. Kadir'e borcumuz daha önceden, kendi şiirlerini ilk kez okuduğumuzdan, «Bu ne bitmez yolmuş» demeyle ilk karşılaşmamızdandı. Her şeyin bittiğini sandığımız bir anda, yaşamımızda umut ve yarın sözcüklerine inancımızı yitirdiğimizde A. Kadir şiiri, bize terketmek yerine sımsıkı sarılmayı, direnmeyi öğretmiş, umut kapılarının hangi koşulda olursa olsun açılabileceğini göstermişti. Bugün hâla umutla yaşıyorsak bunun büyük payı A. Kadar şiirinindi.

İşte bu düşüncelerle dalıverdik. A. Kadir şiirlerinin, kitaplarının içine müzikle. Ustaca bir perde ye basış, kıvrak bir vuruş gibi klişe estetik değerleri ni bir yana bırakıp, sazımızı,, gitarımızı, davulumuzu A. Kadir'in çok kolay anlaşılabilen dilini müzikle aktarabilmek için kullandık. A. Kadir'in tepeden bak

'nayan, içimizden kopan, sözüne uyan bir müzik yapmaya çalıştık.

A. Kadir'i tanıyan, bilen, okuyan için değil bu çabamız. Onlara gücümüz yetmez, ne müziğimiz, ne yazımız, ne sözümüz A. Kadir'i anlatmaya. Ama dinlerlerse, ne güzel. Mutlu oluruz, seviniriz, gururlanırız. Amacımız A. Kadir'i hiç okumamış olanlara, okuma alışkanlığı edinmemiş olanlara onun şiirlerini, onun sözünü en kolay iletişim yolu, müzikle aktarmak. Çünkü inanıyoruz ki, ,A. Kadir şiiri bizim nasıl yaşama sımsıkı sarılmamıza neden olduysa, umudunu, inancını yitirmiş herkesi de aynı biçimde etkileyebilecektir.

Eğer onbin, ya da yüzbin kişi yerine bugün A. Kadir'i daha çok insanımız, gencimiz, yaşlımız tanısaydı, o zaman birbirimize karşı ilişkilerimizde de daha insancıl, daha hoşgörülü, daha yumuşak olacak dünyaya daha iyimser bakacak, bugünü yarının umuduna daha fazla inanarak yaşayacktır. Boşvercilik, adamsendecilik yerine daha sorumlu, kendimize ve çevremize daha sıkı sarılacak daha saygılı olacaktık. Kısaca, bugünün üstünde daha güzel bir ortam kuracaktık kendimize..

Metin Özülkü ile bu çalışmanın, bu uzunçaların temelini 1982'nin mayıs sonunda attık. «Neden A. Kadir?» sorusu gibi, «Neden Metin?» sorusu da çok sorulduğu için, buna burada açıklık getirmek istiyorum. Batıya özenenler, birer misyoner gibi çalışanlar bir yanda, cehaleti sanat ya da arabesk diye alkışlatanlar diğer yanda, öz kaynaklarımızın bekçiliğini yapma sevdasıyla çağın gerisinde tutmaya çaba harcayanların dorukta görüldüğü, hatta özendirildiği bir ortamda yetişti Metin Özülkü. Ancak bu tarzların hiç birine yönelmedi, ucuz, basit bir çıkış aramadı kendine. Belki biraz sıradan bir söz ama, «Mü-

zığının, şarkısının bir işe yaramasını istediğini» söyledi, tanışmamız sırasındaki sohbetlerimizde. Ve mayıs 82'den şu günlere dek çalışmanın her katında gerek müzisyen, gerek şarkıcı olarak, titizlikle, sabırla katkıda bulundu, çalışmayı olumluya doğru yönlendirdi. Bu uzun çalarda hemen hemen tüm çalgıları, «Sekiz Kanal Stüdyo» sisteminde çalarak, tek başına adeta bir orkestra görevinde başarıyla üstlendi. Kanımca Metin Özülkü, oldukça önemli bir başarı da elde etti.

Bu uzun çaların gerçekleşmesinde ARI yapımdan Hayri Çalkılıç özellikle teknik konuda bir çok engeli aşmamıza yardımcı oldu. Ses kayıtlarına özenle ve beklediğimizin üstünde bir çaba harcayarak Korkut Sarıgül gerçekleştirdi. Selda Bağcan «Çocuklar Çiçekleri Umudumuzun» da ve «Sar Sıcak Sıcak» ta bizi oldukça duygulandıran bir istekle stüdyoya gelip, sazıyla bize güç kattı. Ve Öncü Plaktan Oktay Gök, ta ilk günden beri ağır çalışma tempomuza moral desteği ile hız kazandırdı, hemen her konudaki sorunumuza çare aradı, ve buldu. Herkese teşekkürler, sağolsunlar.

A. Kadir, ya da bizim sözümüzle kadir Baba'dan, ilk iki şarkıyı «Bir Beşiktaş Tramvayı» ile «Deme»yi tamamladıktan sonra izin aldık. İtiraf edelim ki, yaşamımızda ilk kez bu denli heyecanlanmış, sanki çocuklaşmıştık... Kadir Baba ile tanışıp, şarkıları dinletmemizden sonra, ondan izinden fazla, tüm yapıtları için «Devam» sözünü alınca, dünya bize verilseydi, vız gelirdi bunun yanında.

Sağol Kadir Baba...

Sanat Edebiyat - 81/Sayı-22/Mart-1983

DEVR-İ SÜLEYMAN
KAÇAKLAR ve A. KADİR

Bülent HABORA

Bir cumartesiydi. Sokaklar, yağmur altında şoförlere yalvaranlarla doluydu. Aynı saatlerde Halk Oyuncuları (Tuncer Necmioğlu, Aydın Engin, Ersun Kazançel, Umur Buğay, Mustafa Alabora), «Pir Sultan Abdal»ın hazırlıklarıyla uğraşıyordu.

«Devr-i Süleyman»ın ardından «Pir Sultan Abdal»... «Aport» tekniğiyle yetiştirilmiş olanlar belki bu oyuna da saldıracaklardır. Tıpkı «patlamış mısır - pepsi cola - ciklet» çizgisindeki, Vietnam'daki çirkinlerinin Amerika'daki güzelleri gibi... O güzellerin iğrençliklerini anlatan «Kaçaklar»ı gördünüz mü, bilmem? Filmin bir bölümünde, sokakta, kendi halinde giden bir karaderiliye saldırır beyaz ve de güzel Amerikalılar. Amaçları öldürmektir, toz etmektir karaderiliyi. Bu karaderiliyi öldürmekle, sanki Amerika, Vietnam'da yok olan namusunu kurtaracaktır «Devr-i Süleyman»a saldıran salyalılarla karaderiliye saldıran güzel beyaz Amerikalılar arasında pek büyük bir ayrım yoktur. Belki bizimkinin «satılmış» gibi bir üstünlüğü vardır.

Evet, «Devr-i Süleyman»a saldırdı salyalılar. Belki başka oyunlara da saldıracaklar. Çünkü onlar, «saldırmak» için eğitilmektedirler.

Ve Türkiye için artık emir verilmiştir: «Geriye marş!»

Başarıya ulaşacaklar mı? Yooo... Bakın «Devr-i Süleyman»cılar daha bir gururla oynuyorlar oyunlarını, seyirciler daha bir yürekten alkışlıyorlar. Gerçek yazarlar daha bir cesaretle yazıyorlar. Kitapları toplananlar daha bir bilenmiş olarak ortaya çıkıyorlar.

Kitabı toplatılan büyük şairlerimizden biri de A.

Kadir'dir. Onun «Tebliğ» adlı kitabını yasaklayanlar belki de ölmüşlerdir. Belki de kuytu bir köşede kahvelerini içiyorlardır. Ama A. Kadir, hemen hemen bütün şiirlerini biraraya getirip kitap halinde çıkardı. «Tebliğ»i yasaklayanları görmek isterdim şimdi! «Ne haber amcalar?» derdim onlara. «Keyfiniz gıcır, neşeniz yerinde mi?»

«Mutlu Olmak Varken»e 14 sayfalık bir önsözle giriyor A. Kadir. Ve bu 14 sayfada da Türkiye'de gerçek sanatçıya yapılan zulümleri, bu zulümlerin ardındaki aptallıkları, iğrençlikleri anlatıyor. Ve gerçek sanatçının Türkiye'deki tahtakurularıyla savaşını, açlıkla savaşını anlatıyor. Anlatıyor A. Kadir, polisleri, polis yamaklarını, on üç yaşındaki açlık kurbanı orospuları, jurnalcileri anlatıyor.

A. Kadir, önsözün bir yerinde de bir jurnalciyi anlatıyor, hiç yorum yapmadan. Jurnalcinin bir şiir eleştirisini (!) almış, aynen yayımlamış. Bu 1943 modeli jurnalciyle 1968 modeli jurnalci arasında pek bir ayrım yok. Kafaca aynı çizgideler jurnalciler.

Neyse, okuyun A. Kadir'in «Mutlu Olmak Varken»ini. Daha neler öğreneceksiniz neler!.. 14 sayfalık önsözden sonra da A. Kadir'in dev şiirleri başlıyor. Ve A. Kadir'in büyüklüğüne bir kez daha saygı duyacaksınız, bir kez daha yürekten alkışlayacaksınız şiirlerini...

Evet, sanat ve fikir düşmanlarının, sanat ve fikir adamlarının durumu budur. Bugün kitaplar toplanacaktır, yazarlar, çeviriciler zindanlara atılacaklardır. Çünkü birinci perde oynanmaktadır. Ama bir de işin ikinci perdesi vardır. Bunu, değil Türkiye'deki sanat ve fikir düşmanları, dünyanın hiç bir yerinde hiç bir kimse değiştiremez. Ve Türkiye'de, Anayasa'ya göre oynanacaktır bu ikinci perde. Ve o günler yakındır. Bu, böyle biline!..

Forum (15 Ocak 1969)

ŞİİR KİTAPLARI İÇİN YAZILANLAR

•

HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM

Ahmet KÖKSAL

Yeni yayın mevsiminin ilk getirdiği şiir kitaplarından biri de «Hoş Geldin Halil İbrahim». Son yıllarda Mevlâna'ya, Homeros'un «İlyada»sına günümüz şiir dilinde yeni bir canlılık getiren şiir çevirileriyle adını duyuran A. Kadir, kendi şiirlerini bu ad altında topladı. Bu, A. Kadir'in1943'te yayımladığı «Tebliğ»inden sonra ikinci şiir kitabı. Aradan geçen uzun bir süreye rağmen şairin gerçekçi ve toplumcu şiir tutumunda önemli bir değişme görülmüyor. O çevremizdeki küçük insanın çalışma çabası ve yaşama savaşması içindeki şiirini, yer yer mahallî bir görünüşle birlikte ortaya çıkarmaktadır.

Son zamanlarda yeni yetişen bazı şairlerimizin bir ucunu soyut bir biçimciliğe, anlamsızlığa kadar götürmek istedikleri şiirimizde A. Kadir gücünü anlamın, yaşamanın değerinin korunmasına katıyor.

Örneğin, «Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur./Ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım» ya da, «Bu dünya aşkın içinde, alın terinde»

derken güzel işini ilk şiirlerine göre, biçimle özü daha da ustalaşmış bir estetik yapı içinde kaynaştıran bir yöne götürüyor.

Kitaptaki şiirler iki bölümde toplanmış. «Tek Bayıma Düşündüğüm Şarkılar» adlı ilk bölümde, çokcası mahallî bir atmosfer, Anadolu görünümleri içinde yalnızlığın çilesi, uzun bir ayrılıkta sevdiklerimize duyulan özlem, dünyayı ve yaşamayı değiştirmek, kahır yerine sevinci getirmek isteği gibi duygu ve düşünceleri yansıtıyor. Yaşama savaşını derinden duyan şairde bütün güçlüklere, sıkıntılara karşı bir direnme ve dayatma gücü seziliyor. Ayni güç bir iyimserlik çizgisi, bir umut ışığı halinde kitabın bütün şiirlerini bir uçtan bir uca birleştiriyor. Kitaba ad veren ikinci bölümde ise daha çok, ülkemizin insanlarına ve yaşama sorunlarına değiniliyor. Bir öykünün şiiri olan «Kayısı Ağacı» çok alışık olduğumuz bir söyleyiş ve düzyazıya çok yakın bir anlatım taşımasına rağmen Orta Anadolu'daki geçim çilesini çok kritik bir açıdan yakalayıp karşımıza çıkarıyor. Bu bölümdeki, çokcası son şiirler insan gücünü, umudunu ayakta tutan, yürek tazeleyen, yarına iyimserlikle bakan şiirler: «Yol», «Deme»,, İnsan Gücü», «Sabah Türküsü», «Doyasıya» gibi. Şair bu kavramlara, önceden belleyerek değil, kendi hayat deneyinden geçerek eriştiğinde; söyledikleri yaşamanın buruk tadını, sıcaklığını, gerçekliğini duyuruyor.

«Yol»da Eluard'ın, «Bu Su Çoğala Çoğala»da Mevlâna'nın sindirilmiş söyleyişi sezilmesine rağmen; bunlarla birlikte, «Çile», «Beşiktaş Tramvayı», «İnsan» «Kayısı Ağacı», «Çiçekleri Umudumuzun», «Açılır Kapılar» gibi bize çok yakın bir «muhteva»yı sağlam, kendine özgü bir söyleyişle duyuran şiirlerinde A. Kadir'in başarısı daha iyi beliriyor. «Hoş Geldin Halil İbrahim» yılın üzerinde durulmaya değer şiir kitaplarından biridir.

(YEDİTEPE/1-15 Aralık 1959)

DÖRT PENCERE

İlhami SOYSAL

A. Kadir, adını kullanış şekliyle, şiir ve edebiyat dünyasıyla yakın ilgileri olanlar dışında pek fazla tanınan bir şair değildir. Oysa ki, Türk şiirinin altın çağı olan Oran Veliler çağından bugüne kalmış en güçlü şairlerimizden biridir. Korkmadan, çekinmeden, A. Kadir için «iyi şair, özlü şair» denebilir. Yirmi küsur yıldır yazdıkları içinde —ki genel olarak az yazmaktadır—, kötü şiiri yok denecek kadar azdır. A. Kadir iyi şairliğinin yanında, çeviri eserleriyle de Türk edebiyatına gerçekten büyük emeği geçen bir insandır. Azra Erhat ile birlikte çevirdikleri İlyada Destanı, çeviri edebiyatının en iyi örneklerinden biridir.

A. Kadir ilk şiir kitabını 1943 yılında yayımlamıştır. «Tebliğ» adını taşıyan bu kitap, o günlerin gerçekten birbirinden güzel ve özlü kitapları içinde dahi dikkati çekmiştir. A. Kadir'in en ilgi çekici yönü, diğer Türk şairleri gibi reklamını yaptırmasını bilememesi ve gürültüden kaçınmasıdır. Bir karınca sabrı ile şiirlerini dokuyan A. Kadir'in bugüne kadar kitap halinde yayımlanan «Tebliğ»den sonraki şiir kitapları «Hoş Geldin Halil İbrahim» ve 1960 yılında yayımlanan «Asıl Adalet« isimli kitaplarıdır. «Dört Pencere». şairin kitap haline getirilen dördüncü kitabıdır.

A. Kadir'in «Dört Pencere» adlı kitabının üzerine eğilmeden önce, şairin Türk edebiyatına yaptığı bir büyük hizmeti de mutlaka belirtmek bir görevdir. A. Kadir, 1955 yılında «Bugünün Diliyle Mevlânâ» adlı bir kitap yazmış ve bu büyük şairi, şiir çevirilerinin en başarılı örneğiyle günümüze getirmiştir. İlyada ve Mevlânâ çevirilerinden sonra A. Kadir'in Asım Bezir-

ci ile birlikte hazırladıkları «Seçme Şiirler» adlı kitap da, Batı edebiyatının havasını, Batı şiirinin havasını en berrak örneklerle türkçeye getirmiştir.

A. Kadir'in son şiir kitabı «Dört Pencere»de 22 şiir yer almaktadır. Şairin 1938 yılında yazdığı «Türkü» adlı şiirle başlayan kitapta, daha sonraki yıllarda, yani 1939, 1940, 41, 42, 43 yıllarının şiirleri de yer almaktadır. Şairin dünü ile bugünü arasında rahatça bir mukayese yapmaya yarayan bu tertip dikkatle incelendiğinde görülen şudur: A. Kadir 1938'den bu yana büyük bir gelişme göstermiş, bilhassa mısralarını ortaya koyuşta, kelimelerle oynayışta, serbest nazımla yazmasına rağmen, şiirin o ister istemez aranan musikili ritmini buluşta ustalığını alabildiğine arttırmıştır. 1938 yılındaki ve daha sonraki şiirlerine göre bugün artık A. Kadir'in dili en arı ve duru şeklini almıştır. A. Kadir dün de, bugün de halkın, insanların şairidir. Şiirlerinde alabildiğine bir insan sevgisi, alabildiğine bir sıcaklık ve candanlık vardır. Hiç br zaman çıtkırıldım salon şairi olmayan, konularını memleketin ve dünyanın dört bir köşesindeki düpedüz insanlardan alan, onların acılarını, sevinçlerini, çokça da, dertlerini dile getiren A. Kadir'i iyice anlayabilmek, şiirlerinin zevkine varabilmek için çok lâf etmeye, ezbere konuşmaya hiç lüzum yoktur. Ondan sadece bir örnek dahi, şairi tanıtmaya, sevdirmeye yeter. İşte, kitaba da adını veren son şiir, «Dört Pencere»: «Kuş ol, kardeş beni şakı./Göğsümde dört kurşun yarası,/göğsümde dört pencere./Bir pencere, hürriyet yaylasına./Göğsümde dört pencere,/bir pencere kardeşlik ormanına./Göğsümde dört pencere,/bir pencere tokluk denizine./Göğsümde dört pencere,/bir pencere dünya bahçesine./Kuş ol, kardeş, beni şakı./Bir tanesi bile kalmasın kapalı./Düşmesin bir damla kan toprağa./Kuş ol, kardeş, beni şakı./Silerlerse burdan bir gün bu kanı,/kuş ol, kardeş, beni şakı,/kalk ayağa.»

(Akis/9 Nisan 1962)

HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM

Mehmed KEMAL

A. Kadir benim kuşağımdan bir şairdir. Türk şiirinin geleneksel erkek sesi mısralarında yansır. Düzmece şiir döneminde bir süre unutulur gibi oldu. Ama şimdi yeniden ortadadır, gözler önündedir.

Şimdi, şu Anayasamızda söylenen, dile gelen, fikir, kanaat, vicdan, toplanma, dernek kurma, fikir yayma ve yayımlama özgürlüklerini savunmadan başına çok işler geldi, çok çileler çekti. Bunları söylemek istiyordu, söyletmediler. Bunlara dikkati çekmek istiyordu, engel oldular. Bunlar da, şiirlerinde sevgiyle konuşan, kayısılar, zerdaliler, tütünler gibi bizim öz malımızdı. Demek istiyordu, dedirtmediler. Şimdi az da olsa, diyoruz. Diyoruz, fakat A. Kadir gibi çile çeken, bunların denmesini isteyenlerin bir ömür harcamaları bedeli olarak. Daha da diyeceğiz, eğer onların açtığı bu yolu başkaları çile çekerek, bedelini ödeyerek açarlarsa...

Dört çarpı dört yüz bayrak yarışı vardır ya, bu bayrağı A. Kadir gür sesli ozanlardan almış, namusluca, gücünün, nefesinin yettiği yere kadar götürmüştür. Şimdi bayrağı ondan alanlar, nefeslerinin yettiği

yere kadar götürmek zorundadırlar. Götürmezlerse, götüremezlerse, A. Kadir'in suçu yok. O, elinden geldiğince, neler, neler, neler pahasına götürmüştür. Bu götürdüğünün belgesi yayımlanan kitaplarıdır. O, kendisi için bir şey istememişti ki!.. Ne istediyse, öz çıkarının dışında kalanlar içindi. Kendi için bir şeyler isteseydi. Harp Okulu'nun sıralarından kalkıp sürgülü kapıların ardına girmezdi.

O kendisi için bir şey istemedi ki!..

O, ne mi istiyordu? Çile şiirini birlikte okursak anlarız.

«Bizim hiç bir hürriyetimiz yok,/hiç bir hürriyetimiz,/ne konuşmak, ne çalışmak, ne sevişmek./Sen orda bağrına bas dur en büyük çileyi,/ben burda en büyük çileyi doldurayım,/ekmeğe muhtaç, hürriyete muhtaç, sana muhtaç./Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,/ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.»

Ne istediğini anlatabildi mi, hem de yıllar sonra. Çünkü bu şiir yıllar öncesi yazılmış, yıllar sonrası haklılığının anlamını alnımıza bir damga gibi vurmuştu.

Fikir söylemenin yasaklandığı zamanlarda söylenmiştir bu şiirler. Fikir söyleme de yasaklanır mı, demeyin, yasaklanırdı. Şiirden korkan bir toplum olduğumuz günler yazılmıştı bu şiirler. Şiirden de korkulur mu, demeyin.

Korkulurdu. Sadece A. Kadir'in kuşağı şiir söylerken korkulmadı şiirden. Namık Kemaller, Tevfik Fikretler ve onlardan sonra, taa Kadir'e kadar şiirden korktu bu toplumu yönetenler. Hâlâ korkanlar vardır. Hâlâ da kendi dilinde, kendi şiirini yayımlayamayan şairler vardır. Değil şiirinden, adından korkulan şairler vardır bu ülkede.

Korkunun ecele faydası yoktur.

Şairin, düzmece bir belgeyle evleri aranmış, şiirleri, kitapları alınıp götürülmüştür bu ülkede. Onun için değil midir ki, bizler şiir ezberleme sanatıdır, diye tanımlamalar yapmışızdır.

Şiir ezberlensin de unutulmasın. Belleklerde kalsın da unutulmasın, diye araştırmalara girmişizdir. Şimdi kâğıt üstünde ceplerinden şiirlerini çıkarıp okuyan zirzop şairlere yolu açmışızdır. Onlar, şiir kâğıda yazılır sanırlar. Onlar cepten çıkarılır, okunur sanırlar. Onlar şiir okuma özgürlüğünü kendileri getirdi sanırlar. Onun için anlamlı, anlamsız tartışması ile gün öldürürler. Oysa şairin daha çok işi var.

Yüreği yanıktır Ev aramaları, kitap götürmeleri, insan tutmaları, hayatının bir parçası olarak dile getirirken, bunlar olur muydu? diye şaşanlar çıkacaktır. Oldu, hiç şaşmasınlar.

«Bastılar bugün odamı öğle üzeri./Ne üstüm başım kaldı aranmadık,/ne yatağımın içi./Beni nedense götürmediler bu sefer.»

«Sanki sokaktan arabalar geçmiyor,/sanki etrafta ses seda kesildi./Masum duruyor çırılçıplak./Ama ta kulağımın dibinde duyuyorum:/Şu anda toplar dövüyor Berlin'i».

Toplar daha Berlin'i çok dövecektir ve biz kulağımızın dibinde duyacağız. Başkalarına da duyuracağız. Başkalarına duyurdukça da bu sesleri, ev basma, kitap toplama, fikir yasaklama, buna benzer bütün kötülükler ortadan kalkacak.

A. Kadir gibi güçlü şairler yüzü suyuna yaşamakta bu toplum, özgürlüklerine kavuşmakta.

(Vatan/31Mart 1965)

MUTLU OLMAK VARKEN

Behzat AY

Üç yıldan beri her yeni yıla girerken A. Kadir'in birer yapıtı ile karşılaştık. 1967 yılına girerken «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet», 1968'de «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret», 1969'da da «Mutlu Olmak Varken.»

«Mutlu Olmak Varken»e A. Kadir, bundan önce yayımladığı üç şiir kitabını (Tebliğ, Hoşgeldin Halil İbrahim, Dört Pencere) ve ayrıca hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiirini almış. İyi de etmiş. Böylece hem şiir severlere, sanatçılara, incelemecilere kolaylıklar sağlamış oluyor, hem de tükenen kitapları ile 1943'te toplanan «Tebliğ»ini ve yayımlanmamış şiirlerini derli toplu büyük bir şiir kitabı durumuna sokmuş oluyor.

Güzel bir önsöz yazmış A. Kadir, «belki gerekli, belki gereksiz» diye başlamış önsöze ama, bizce çok gerekli... Türkiyemizde bir şairin ekmek kavgasını, gördüğü zulümleri bilmeyenler ve gelecek kuşaklar öğrenmiş olur.

Hoş şiirlerinden aldığım aşağıdaki dizeler de her şeyi anlatıyor ya:

«Belki burda,
hiç yoktan,
yani lüzumsuz yere,
bize ölmek de var.»

(Ayna, Yüzüm ve Dreyfüs, s. 78).

«Seni daima
demirler arkasında görüyorum.
Saçların ateş içinde,
gözlerinde delikanlılığın.
Duruşun hep o:
Gene dağ gibi.»

(Ustaya Mektuplar I. s. 116)

«Bir gün gelir,

her şey unutulur,
açlık, sürgün, hapishane,
ve yıllarca takip edildiğimiz
sokak sokak.»

(Ustaya Mektuplar 4, s. 121).

A. Kadir, şiirlerini nerde ve kaç yılında yazdığını da belirtmiş. 1938 yılında başlıyor, 1963 yılında bitiyor. Ankara, Çorum, Diyarbakır, Sapanca, İstanbul, Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir ve tekrar İstanbul' da yazmış şiirleri...

Böylece sürgünlük yılları ve sürgün edildiği yerler de belli oluyor.

«Bastılar bugün odamı öğle üzeri.
Ne üstüm başım kaldı aranmadık,
ne yatağımın içi.»

(Kulağımın Dibinde. s. 99).

Diyor bir şiirinde. Besbelli esrar, afyon gibi şeyler buluyorlar ki sürüyorlardı!

Halbuki A. Kadir'in istediği:

«Tok günler gelecek, oğlum Mehmet,
aydınlık günler, hür günler.
Gittiğin yerde ekmek bulacak, dost bulacaksın.
Güneşli dağlar ortasında uyanan Anadolu'ma,
ne böyle yoksullukiar gelecek, ne böyle sürgünler

(Oğlum Mehmet, s. 155).

İstediği bu A. Kadir'in. Ve bu istek şiirlerini ören sürgün, hasret, işkence, acı, direnç ipliğine malolmuş... Bu ipliklerle örülmüş bir yumak A. Kadir'in «Mutlu Olmak Varken»i. Olgun bir yumak.

A. Kadir kuşkusuz büyük bir şair... Ben bunu söylemek istemiyorum, bu durum zaten biliniyor; ben, bu yıl da dolu geldin A. Kadir demek istiyorum, o kadar...

(Türk Solu/28 Ocak 1969)

Yakınma değil, saadet dolu satırlar

MUTLU OLMAK VARKEN

Doğan HIZLAN

A. Kadir, şiirleri yanısıra çevirileri ile de tanınan bir addır. Sanırım birçok okuyucu onun «Bugünün Diliyle Mevlânâ»sını, o ünlü «İlyada» çevirisini okumuşlardır. Usta bir şairin şiirli dili bu çevirileri okunur kılmıştır.

A. Kadir «Mutlu Olmak Varken» de şimdiye kadar yayımladığı kitaplarını biraraya getirmiş ve hiç bir yerde çıkmamış olan kırk beş şiirini eklemiştir.

Kıtabın başına şair, «Uzunca Bir Önsöz, Belki Gerekli, Belki Gereksi» başlığıyla yaşamının serüvenini koymuştur. Bu serüveniyle şiir gelişmesi arasındaki paralellik de okuyucuya yararlı bir anahtar olmaktadır. «Bu kitapta, daha önce yayımlanmış olan üç kitabımdaki (Tebliğ, Hoş Geldin Halil İbrahim, Dört Pencere'deki) şiirlerle, şimdiye kadar hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiir var. Yani hepsi yüz on üç şiir.»

Sanatçının hayatını anlattığı önsüz savaş yıllarının toplumsal panoramasını da vermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ülkemizdeki yansımalarını da dile getirmektedir. Oktay Akbal ünlü bir eserine şöyle başlar: «Önce ekmekler bozuldu, sonra her şey.» Evet savaşa girmeyen bir ülkede de savaşın yankıları duyulur. İşte A. Kadir de bu bozulan her şeyi anlatmaktadır.

A. Kadir'in toplumculuğu gözü yaşlı, ya da kükreyen bir tavırla belirmez. İçten içe, yürekten yüreğe yayılmak istenen bir duygudur.

Bu şiirlerde şiirin tadını nesre özgü açıklığı ve anlaşırlık ile bir arada bulabilirsiniz. Bu açıklık onun denemeden çeviriye kadar her türde bilediği aydınlık Türkçenin sonucudur. Şiirinin Türkçesi orta bir şehirlinin konuştuğu dildir. Öyle insanı bir anda saran, sarsan bir şiir değil, yavaş yavaş sıcaklığını duyuran bir çalışmadır.

O, söyleyişine bir süre ustalık yüklemekten çok söylediğinin niteliğiyle ilgilenir. A. Kadir göğüs gerdiği nice çileleri yalın ama etkileyici bir biçimde dile getirir. Yaşadığının dikenliğine rağmen şiirleri yakınma değil, mutluluk kokar: Çektiği çileyi bile, aşkı bile bu açıdan aktarır: «Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur,/ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.»

Sanatçı, köşesinde kendince yaşama ve sanatının savaşını yapar durur, «Bir kayısı ağacı» bunu güzelce deyimler: «Ben bir kayısı ağacıyım/Kırşehir'in Dinekbağı'ndan./Küçücük bir ev önünde yaşarım yapyalnız./Yılda bir çişek açar,/yılda bir kayısı veririm, avuç içi kadar.»

(Yeni Gazete 1 Şubat 1969)

A. KADİR VE OZANIN ÇİLESİ

İsmail GENÇTÜRK

Ne zaman Orhan Kemal'i okusam, A. Kadir usuma gelir. A. Kadir'i hatırlasam ya da onun da bir kitabını okusam bu kez de Orhan Kemal'i hatırlarım. Neden bilmiyorum, yıllardır böyleyim ben...

Oysa biri romancı, biri ozan bunların...

Ne olursa olsun ortak yanları var bence. Belki de bu yüzden birini hatırlayınca ötekini de zorunlu olarak hatırlıyorum. İkisi de bu toprağın yiğit insanı! İkisi de ekmek paralarını kalemleriyle, yürekleriyle, beyinleriyle kazanan insanlar... Çileleri ortak. İkisi de Nâzım'la damda birlikte yatmışlar. İşsiz, aç kalmışlar her ikisi de...Çileleri, kavgaları bir. Bunlar için olsa gerek bendeki bu hal.

A. Kadir çileli —çilesi hiç bitmeyen— ama bunca çileye karşın da yılmamış soluklu bir ozanımız. Onun ne zaman yeni bir kitabının çıktığını duysam, okusam hemen koşar alırım. Söyleyeceklerini en başta ozanca, yalınca, erkekçe söyler. Türkçemizin en güzel sözcükleriyle söyleyen yiğit bir ozan A. Kadir...

Bunları yazarken ne onunla tanışmış bir insanım. ne de başka bir kaygım var. Ama —kendine göre— şiirin iyisini, hasını kötüsünden ayıran bir okuyucu sayılırım. Eleştirmen değilim. Olamam da. Olmaya niyetli de değilim. Benim yapmak istediğim, iş bana soluk aldıran, beğendiğim, sevdiğim ozanlara ve kitaplarına övgüler düzmek, elimden bu gelir ancak. Başkasını yapamam, beceremem ne yalan söyleyim İyi olan şiir kitaplarını teker teker okurken, kötülerini de atarım bir kenara. Huyum bu, neylersiniz. Ama diyeceksiniz ki, iyiyle kötüyü ayırdetmenin yolu ne, genel bir şekli yok mu? Var ya da yok, ilgilendirmez beni. Bana seslendiğinde yüreğime bir şeyler fısıldayan, ustaca, yiğitçe söylenen şeyleri severim

Sözün kısası şu: Hepimizin bildiği, hani şu «Hoş Geldin Halil İbrahim, Bugünün Diliyle Mevlânâ, Bugünün Diliyle Tevfik Fikret. 1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet» adlı yapıtların ozanı, yazarı A. Kadir'in yeni bir kitabı çıktı: «Mutlu Olmak Varken» Eski şiir kitaplarından bazılarını bir araya getirmiş, ayrıca hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiirini de eklemiş bu kitaba. En ilginç yanı da 1943'lerde çıkan ve hemen toplatılan «Tebliğ» adh kitabındaki şiirlerinin de bu kitaba alınmasıdır. Çünkü daha o tarihlerde anasının karnında olan biz gençler için o şiirleri okumak ve o günlerin koşullarını bugünlerle kıyaslamak bakımından oldukça ilginçtir. Gerçi bugün de gün geçmiyor ki ozanlar tutuklanmasın, kitapları toplatılmasın?! Ekonomik bağımsızlığına kavuşmamış ve emperyalist ülkelerin denetimi altında olan sözüm ona demokrasili memleketimizde bunun aksini düşünmek saçma olur. Adamların sanatçıya, ozana değer verdikleri mi var? Onlar için gelsin dolar, gitsin dolar, ozanlar da mapusta yatarsa yatsın. istediklerini yazamazlarsa yazamasınlar ne çıkar? Ne yazık ki Türkiye gerçeği bu. Ellerin göklere çıkardığı, yurt dışında yü-

zümüzü ağartan ozanlarınızı yıllarca mapus damlarında çürüten bizleriz.

A. Kadir'in kitabının başında aydınım diyen herkesin okuması gerekli bir önsüz var. Türkiye'de şiir yazmanın nasıl bir yürek istediğini ve gerçek ozan olmanın nelere malolduğunu okuyacaksınız. Ve eğer insansanız, yüreğiniz varsa yapılanlara karşı çıkmak, hiç olmazsa bundan böyle olacaklara karşı çıkmanız kaçınılmaz bir şey olacaktır.

Gerçekten Türkiye'de toplumcu bir ozan olmak belalı iş. Her türlü çıkarı iterek, ta iliklerinde duymak sancıyı; haklıdan, doğrudan yana olmak zor iş gerçekten. Her babayiğidin kârı değil doğrusu! Bütün bunların üstesinden gelmiş bir ozan A. Kadir... Ne mahpus damları, ne sürgünler, ne üç-beş kuruşa burjuva basınının düzelti işlerini yapmak, yıldırmamış onu... Hak bildiği yolda, her şeye göğüs gererek halkımızın en güzel deyişleriyle, onun anlayacağı en güzel dille devam etmiş kınalı türküsüne...

Son günlerde okuduklarınızı beğenmiyor musunuz, umutsuzluğa mı kapıldınız? Hemen alın, okuyun Mutlu Olmak Varken'i... Onda Türkiye'de gerçek ozanın çilesini ve Türkiyemizin en güzel deyişlerini bulup, soluk alacaksınız...

Yeni Gün (18 Mart 1969)

MUTLU OLMAK VARKEN

Etem OLGUNİL

Orhan Veli'ler kuşağından olmasına karşın, GARİP devinimının dışında kalmış şairlerden A. Kadir... Özellikle son yıllarda, gözde ama türkçe sayılamaz ünlü yapıtların çevirilerine yöneltmiş gibiydi tüm çabasını: Bugünün Diliyle Mevlânâ (1955, 1966); Asıl Adalet (1960); Seçme Şiirler —Asım Bezirci ile— (1961, 1968); İlyada —A. Erhat'la— (1958, 1962, 1967); Bugünün Diliyle Hayyam (1964); Eski Çağlar Tarihi, Tarihi Kadim (1965); Bugünün Diliyle Tevfik Fikret (1967).

İşte, bu yapıtlarının dışında kalan 3 şiir betiğini de ekleyerek, yeni 45 şiirini kapsayan 113 şiirle yüklü ilginç bir yapıt sunuyor bu kez.

Bu tür bitiştirmelerin sakıncaları olsa da, A. Kadir, rahatça sıyrılabiliyor o «kişilik silikleşmesi» diyebileceğimiz tuzaktan; ya da şöyle diyelim; tâ 1943'te yayımladığı «Tebliğ»den 25 yıl sonrasına gelinceye değin sürdürdüğü çizgi zigzagsız; tümünü de okurken bir «deneyci şair» olmadığını, öz'e yaslı bir şiir kumaşının eşdeğerde bir biçimsel iplikle dokuduğunu hemen seziyorsunuz. Diyelim, 1938'lerde şöyle mi demiş şair:

Hani bir dışarda olsam,
Hep yürürüm, durmam.
Benimle beraber yürür
gökyüzü, toprak,
Hürriyet benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet,
ne güzel şeyler.

Aradan şunca yıl geçiyor; sürüp gidiyor o salt A. Kadir'ce deyiş, yapı:

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylasına.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere kardeşlik ormanına.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere.
Bir pencere dünya bahçesine.

A. Kadir'in şiir yöntemini, sanatsal uygulamasını Nâzım Hikmet'in tutumuna öykünmekle yorumlayan eleştiricilerimiz epey... Oysa, bambaşka kökenlerin, yaşam olanaklarının, yaşantıların suyüzüne vuran bu yapıtlarda —andırır yönler olsa da— öylesine bir yargıya varmak haksızlık bence. Kadir, kendi çilesini, buna ekli olarak da bitişiğindekilerin çileli öyküsünü anlatmak, dizelemek tutkusundadır; Nâzım ise, çoğunca, başkalarının «toplumsal yazgı»larını şiirler; bu çok yönlü hamura kendini de ekleyerek; yani, yaşamadıklarını da öz edinir Nâzım; oysa A. Kadir'in —hele son şiirlerinde— tepeden tırnağa bir «halk çocuğu»nun yalınlığını, özdenliğini, buluverirsiniz ossaatl

Güney (Mart 1970)

EDEBİYAT YOLUYLA

Mahmut MAKAL

Bakanlığımız Bin Temel Eser'le ve ölü doğmuş yazarlarımızın makalelerini diriltmeye uğraşmakla meşgul. Yirmi altı milyon özel teşebbüs erbabından bir kısmı da kitap yayımlıyor. İyi de ediyorlar. İşler her yönden ters döndüğü için, büyük yayıncılar Bakanlığın yayınlarına benzer kitaplar çıkarmayı yeğ tutuyorlar. Yeni ve yoksul yayıncılara kaldı seçme eserler çıkarmak. Bunların içinde, tam anlamıyla omuz zoruyla işlerini yürütürken üstün çalışmalarla üstün eserler yayınlama işini aksatmayanlar var. İki eli bir kafasıyla didinip duran A. Kadir gelir böylelerinin başında. A. Kadir, daha çok yerli ve yabancı ozanların seçmelerini yeni çevirilerle ya da yenileştirerek dilimize kazandırmaktadır.

«1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» adlı ve kısa zamanda iki baskı yapıp tükenen düz eserinin yanında, gene kendi şiirlerini topladığı «Mutlu Olmak Varken» adlı büyük şiir kitabı, yayıncının kendi yazdığı öz eserleridir. Birincisini Nâzım'la birlikte bizzat tutuklandığı için, yaşamış ve yazmıştır. O yüzden de bu tarihî adlî hatanın ayrıntılarını ortaya çıkaran tek eserdir. İkincisi ise, gene 1938'lerde başlayan ve ömrünün sonuna dek onu kovalayacak olan mimlilik yüzünden gittiği sürgünlerde yazdığı süzme şiirlerin, sapına kadar sanat ve yürek gücü taşıyan kavga şiirlerinin kitabıdır. Yani, parababası yayınevlerinin basmayacağı cinsten eserlerdir bunlar. Çocukları zehirlemekte olan içi de dışı da bozuk ders kitaplarını yayımlayamaz duruma düşerler böyle kitapları çıkarırlarsa onlar, değil mi ya!..

Aşağı yukarı on beş yıldır yayın yapan A. Kadir (Abdülkadir Meriçboyu), bu arada, çok değil, yedi kitap çıkarmıştır. Bunlardan bazılarının ikinci, üçüncü baskılarını yapmıştır. Omuz zoruyla yürütülen bir çalışma da kıvamını ve kalitesini bozmaksızın ancak bu şekilde yürütülebilir. Bir posta kutusuyla yersiz yurtsuz çalışan ozanımız (Posta kutusu 58 - Beyazıt/İstanbul) bu arada Mevlânâ'yı, Tevfik Fikret'i, en güçlü anlamıyla kazandırmıştır. «Bugünün Diliyle Mevlânâ» dört baskı yapmıştır. «Bugünün Diliyle Hayyam» iki baskı yapmıştır. «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» yeni çıkmıştır. Bu kitabın sonuna Fikret'in şiirlerinin asılları da konmuştur. Gerçek Fikret'i, gerçek Hayyam'ı bu kitaplarda buluyoruz. Gerçekten de bu iki ozan kulaktan kulağa giden fısıltılarla yanlış tanıtılmıştır biraz. Mevlânâ da öyle...

İmece (Mart 1970)

MUTLU OLMAK VARKEN

Zühtü BAYAR

A. Kadir, şiirimizde birer kilometre taşı olarak düşünülen 1940 gerçekçileriyle birlikte gelmişti edebiyatımıza. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır, baskılı ve bunaltıcı havasında öbür gerçekçi arkadaşlarıyla birlikte «toplumcu bir estetik»in ilk denemelerini yapıyordu. İlk kitabı «Tebliğ»de (1943) savaşın anlamsızlığını, insanların acılarını dile getirir. Sağcı basının olumsuz eleştirileriyle karşılaşır. Kitap ilerici çevrelerde ilgiyle, övgülerle karşılanır. İkinci kitabını çok daha sonraları, 1959 yıllarında yayımlar. «Hoş Geldin Halil İbrahim» adını taşıyan kitap kısa zamanda tükenir. Bunları «Dört Pencere», (1962) ve «Mutlu Olmak Varken», (1968) izler.

«Mutlu Olmak Varken», A. Kadir'in bütün şiir çalışmalarını bir araya toplayan iki yüz sayfalık bir kitap. Şair bu kitabına daha önce yayımladıklarıyla birlikte başka yerde yayımlama olanağını bulamadığı şiirlerini de eklemiştir. Böylece kitap A. Kadir'in şiir sanatı üstüne derli toplu bilgi edinmeyi sağlayacak bir niteliğe kavuşmuştur. Kitabın başından başlayarak bütün bu şiirlerde estetik, toplumsal ve kişisel bir sa-

vaşın çok boyutlu görüntülerini izlemek mümkündür. A. Kadir, Türk gerçekçi şiiri içinde yazdıklarıyla önemli ve ilgi çekici bir yer açmayı başarmıştır. Yalın ve sade deyişi, eski gerçekçilerin imge geleneğini yeni bir pota içinde başarıyla yorumlayışı onun şiirlerini aranır ve sevilir yapmıştır. Ne var ki, A. Kadir çok yazan bir şair değildir. Gerçi «Gelecek» dergisi hareketi içinde yeniden hız verdiği şiir çalışmaları bizi bu kanıyı değiştirmeye zorlar. Ama otuz yıllık bir şiir serüveni için ortaya konanlar az gibi görünmektedir... Bununla birlikte az ürün vermek 1940 gerçekçilerinin genel, ortak niteliklerinden biridir. Toplumsal ve politik koşullar, dalgalanmalar, yasaklar, yoksunluklar edebiyat düzeyinde de kendini duyurmuş; 1940 ile 1950 «döneminin gerçekçi şairleri rahat yazma ve çalışma olanağını pek az bulabilmişlerdir.

«Mutlu Olmak Varken» yedi bölüme ayrılmış. «Hapiste», «Bölükte» «Bizim Sokak», «Tebliğ», «Sürgünde», «Kurtlara Karşı» ve «Ağıtlar ara başlıklarını taşıyan bölümlerdeki toplam şiirler yüz on tanedir. Kitabın başında şairin sanat serüvenini anlatan bir de önsöz yer almaktadır. A. Kadir bu önsözde kitaplarının öykülerini anlatmakta, geçmiş günlerde ilerici edebiyat cephesinde yapılan provokasyonları iletmektedir. Yaşantısından sunduğu küçük bölümler, önsözünü ilginç kılmakta ve genç sanatçıları uyaracak bir niteliğe kavuşmaktadır.

İlerici Türk şiirini izleyenler için A. Kadir'in şiirlerini atlamak önemli bir yitiktir. Tekrar tekrar okunmalı bu şiirler. Yeni Türk şiirinin yakın geçmişini, gerçeğe daha yakın bir biçimde değerlendirebilmek için...

Yeni Ortam (11 Ekim 1973)

MAPUSHANE ŞİİRİ VE A. KADİR

Ahmet UYSAL

1940'ların toplumcu şairleri arasında önemli yeri olan A. Kadir (Doğ. 1917), Türk şiirinin yenileştirilmesine yalnız emek vermekle kalmamış, mahpusanelerde, sürgünlerde acısını, çilesini de çekmiş bir şairdir. O dönemın bütün toplumcu kuşağı gibi, egemen güçlerin çıkarlar dengesini kendilerinden yana sağlama çabalarının bir sonucu olarak, susturulmak istenmiştir. Etkisinde kaldığı ve izinden gittiği ustası Nâzım Hikmet'le birlikte 1938 Harp Okulu Olayı davasından on aya mahkûm olmuştur Gene, Tebliğ (1943) adlı kitabının sıkıyönetimce toplattırılması üzerine tutuklanarak on yedi gün hücrede —dört gün aç ve yataksız— bırakılmıştır. Sonra da beş yıl sürgün cezasına çarptırılarak, İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

Son yıllarda çok boyutlu çevirileriyle ün yapan şairin özellikle bugünün diliyle söylediği Mevlânâ, Hayyam ve Tevfik Fikret şiirleri edebiyat dünyamızda yankılar uyandırmıştır. Ayrıca dünya şiirinden çevirilerini sürdüren A. Kadir'in, Mutlu Olmak Varken (1968), bütün şiirlerini bir arada gösterebildiğimiz son şiir kitabıdır. Bu kitapta, daha önce yayımlanan Tebliğ (1943), Hoş Geldin Halil İbrahim (1959, 2 b. 1965), Dört Pencere (1962) kitaplarındaki şiirle, hiç bir yerde yayımlanmamış kırk beş şiiri yer almıştır

Mutlu Olmak Varken'in, «belki gerekli, ,belki gereksiz» diye sunulduğu önsözü, o dönemin yönetim çarkını, faşizan baskıları, ,gerçek gözlemlere dayalı olarak dile getirmesi yönünden ilginçtir:

«Benim ilk gözağrım, ilk şiir kitabım, «Tebliğ»dir Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. (...) Çıktıktan az sonra toplatıldı, 1943 yazında. O zaman İstanbul'da sıkıyönetim ve dünyada savaş vardı. Savaş yıllardır her yanı kasıp kavuruyordu. Hemen he-

men bütün Avrupa inim inim inliyordu faşizmin yum ruğu altında. O zaman bizim İstanbul'da savaş yoktu ama, açlık ve yoksulluk sarmıştı bütün şehri. İnsan lar kırılıyordu açlıktan. Ekmek vesikayla ve çamur gibiydi. Şeker yoktu, kahvelerde, beş on tane kuru üzüm korlardı çay bardaklarının yanına, şeker niye tine.»

«...Bana Emniyetten sürgün kararı bildirildiği gün, Parmaksız Hamdi: 'Nasıl, mavi gözlerden bahseder misin şiirlerinde, işte sonun böyle olur.' dedi. 'Açlık, sefalet, mavi gözler...' Böylece sürgünü boyladık. Beş yıl oradan oraya süründüm durdum. Bir ölmediğim kaldı.»

Görüldüğü gibi, 1940 kuşağının şiir serüveni Sansaryan Hanı'ndan, Parmaksız Hamdi'den, hücrelerden, sıkıyönetim mahkemelerinden, sürgünlerden geçe geçe oluşmuştur. Bu kuşağın içinde hemen hemen «Demirli, küçük pencereden seyrettim/geceleri gökyüzü nü» demeyen yoktur. Özgürlük özlemi, dışarının ge nişliği, toprağın güneşli sıcaklığı, sabahları geniş bir solukla gerinerek uyanmak düşleri, elle tutulurca sına ortak duygular. Bu duygular A. Kadir'de, sevgili bir dosta yazılmış bir mektup kadar yalın bir anlatımla şiirleşmiştir:

«Hani bir dışarda olsam
hep yürürüm, durmam.
Benimle beraber yürür
gökyüzü toprak,
hürriyet, benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet
ne güzel şeyler.»

Çoğu zaman bir mahpusun düşlerinde, o yalnız kalan, dört duvarın çevrelediği, gençlik günlerinin ateşleri yanar. Sevgililer dışarda kalmıştır. O, «şöylo karşı karşıya oturup» rakı bile içilemeyen dostların ufacık mutlulukları yoktur artık. Yalnızca, mutluluk

«cesur olunması gerekli akşamlar»ın korkunç yalnızlığına dayanmak gereği doldurmuştur yüreği. Ve orada şairin üzerinden tarih gibi geçmededir mevsimler.

Gün gelir hapislik de biter belki. Ama şair dediğin bir «büyük muhacir», bir büyük sürgündür. Dostlarından, düşmanlarından koparılıp yoksunluklar ortasına atılıvermesi olağandır. Oralarda acıklı türküler beklemektedir onu. Orada, gökyüzünün genişliği, toprağın güneşli sıcaklığı da yetmesin diye her türlü önlemler alınmıştır Haliç'in martıları, konuşabilmek ihtiyacı, Cibali'nin elleri tütün kokan kadınları daha değişik özlemlerin simgeleri olmuştur artık. Ama onun en büyük özlemi, «dünyanın güzel olmasını görmektir». Onun acıları genel bir doğrunun acılarıdır Çünkü yeryüzünde güçlü güçsüzü sömürmektedir. Büyük ülkeler, küçük ülkeleri paylaşmak için ölüm kalım kavgasına girişmişlerdir:

«ham maddesi bol,
kadını ucuzdur diye,
ve parasız almak için öküzlerin etini,
toprağımıza ordular salacaklar.»

Ama şair bu gerçeği tersine çevirmek için kudretlidir: İnançlı olmanın, umutlu olmanın büyük kudretidir bu. Gelgör ki, sürgündedir. İçerde olmaktan beter bir sürgünlüğün çaresizliği içindedir: «Bizim hiç bir hürriyetimiz yok,/hiç bir hürriyetimiz,/ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek.»

«Hasretim sana./Ilık bir su,/bir demet gül,/ve lambanın ışığını arar gibi arıyorum seni.»

Sevgili, İstanbul'da kalmışsa, büyük usta Bursa'da hapisteyse hâlâ dışarda olmak neye yarar:

«Benim ustam,
benim ağabeyim,
beni doğuran.
Hapishanedesin sen.
Hapishanede hâlâ,
yüreği, dili hürriyeti toprağımın.»

Yeni Halkçı (5 Nisan 1974)

HÜRRİYET VE EKMEK ŞAİRİ A. KADİR

Sâkıp COŞKUN

1940'lar ile birlikte, Türkiyeli edebiyatta, şiire sosyalist gerçekçi bir odaktan bakma çabası güden bir devrimci şairler kuşağının ortaya çıktığını görüyoruz. Bu şairlerin ortaya çıkışını hazırlayan objektif etken, Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu durumdur. Millî bağımsızlık savaşı veren bir ülke için iki alternatif vardır. Ya o ülke sosyalist aşamaya yönelecek, ya da yeniden emperyalist sistemin geri bir halkası haline dönüşecektir. 1940'lar, Türkiye'de ikinci alternatifin tezgâhlanmaya başlandığı yıllardır. Millî kurtuluş hareketine öncülük eden küçük burjuva reformcularının bütün barutları tükenmiştir artık. Bizzat emperyalizm, ülkede uşaklığını yapacak bir sermaye çevresini palazlandırmakta, Türkiye'nin emperyalizmin yeni tipte bir sömürgesi olması için bütün ekonomik, politik, hukuki şartlar oluşturulmaktadır. Böyle bir ortama yönelmek her zaman olageldiği gibi faşizmi de yanında getirmiş, sosyalist alternatif için mücadele veren devrimciler en şiddetli şekilde baskı altında tutulmuşlardır. Öyle ki, ilgisiz nedenler yüzünden insanlar yıllarca hapiste tutulmakta, salt hürriyet ve ekmek kavgası temasını işleyen bir kitapçık için şairler sürgün edilebilmektedir. İkinci emperyalist dünya savaşının dumanlı havası dünyayı kana boğarken, Türkiye'de de sermaye grupları arasında çıkar çelişmelerine yol açmaktadır. Bütün bunlardan dolayı 1940'larda bir dizi sosyalist gerçekçi eğilim taşıyan sanatçının belirmesi rastlantı değildir.

Gencecik yaşında, dünyada ilk sosyalist ihtilâli henüz yapmış bir ülkede sosyalist gerçekçi sanatın mayasını almış Nâzım Hikmet'in gür sesli, yepyeni, zengin şiiri, 1940 sosyalist gerçekçi şairler kuşağının ortaya çıkışında sübjektif etken olmuş, böyle bir şiirin muhteva ve yapı alanındaki zaferini somut olarak ortaya koymuş, bu şairlerin yolunu aydınlatmıştır.

1940 döneminin sosyalist gerçekçi şairleri arasında, kuşakdaşları gibi Nâzım Hikmet'in getirdiği muhtevadan kaynağını alan, ama şiir söyleyişiyle onun yanında ayrı bir boyutlanma oluşturmasını bilen Enver Gökçe'yi ayrı tutarsak, birer taklitçi durumuna düşmeksizin her biri ayrı bir kişiliği geliştiren, ama yine de her şeye rağmen Nâzım Hikmet şiirinin etki alanında kalan şairler arasında dikkate en değer olanlardan birisi de A. Kadir'dir

Otuz beş yılı aşkın bir süreyi kapsayan A. Kadir'in şiirine baktığımızda, onun, gelişim çizgisi çok yavaş olmakla birlikte, baştan sona aynı şiir çizgisini korumuş olduğunu görürüz. Yani A. Kadir, kendisiyle aynı muhtevayı işleyerek şiire giren bazı kuşakdaşlarının yaptığı gibi «günün modası»na kendini kaptırmamış,, burjuva ve küçük burjuva şiirlerindeki «yenilik»lerle fazla ilgilenmemiş, devrimci şiirin en gözden ırak tutulduğu dönemlerde bile devrimci muhtevaya sadık kalmıştır. Oysa, örneğin Cahit Irgat, Arif Damar, kısmen Rıfat Ilgaz vs. zamanla «Garip» şiiriyle yakınlıklar kurmuşlardır. (Devrimci şiirlerin yeniden «moda» olması üzerine, yenisinden umduğunu bulamayıp eski sevgilisine dönen âşıklar örneği eski şiirlerini ısıtıp öne sürenlerin durumuna da düşmedi bu yüzden.)

A. Kadir, yine kuşakdaşlarından bazılarında rastlanan ve küçük burjuva şiirinden aktarılan bazı özelliklerden de kendisini ırak tutmasını bilmiş bir şair. Şiirlerinde bohem yaşantısına özenti ve övgüye, ucuz felsefe eğilimine, acındırma tutkusuna, gözyaşı duygululuğuna rastlanmıyor. Bütün bunların yanında daima aydınlık, anlaşılabilir, somut bir dünyanın, geleceğe güven ve umudun, yaşama tutkusunun şairi olmuş. Ancak, kuşakdaşlarında görülen ve daha çok biçimle ilgili bazı yetersizlikler onun şiiri için de söz konusu. Bunların başında, o kuşak içinde sadece Enver Gökçe'nin ve hem halk, hem divan şiirinden ya-

rarlanarak kısmen Niyazi Akıncıoğlu'nun üstesinden gelebildikleri söyleyiş güzelliği sorunu geliyor. A. Kadir de kuşakdaşlarının çoğunluğu gibi çoğu yerde söyleyiş güzelliğini önemsemiyor, birtakım gerçekleri anlatmak ona biçim sorunundan daha önemli geliyor Kuşakdaşları gibi A. Kadir de dünya devrimci şiiriyle gerekli kan bağlarını yeterince kuramıyor, bu şiirin varmış olduğu teknik ve muhteva düzeyinden yeterince yararlanmıyor. A. Kadir'in bir başka özelliği de bağıran, haykıran bir şiirden çok, yumuşak başlı bir şiiri tercih etmesi, birtakım gerçekleri sakin sakin, ama yer yer etkili biçimde vurgulamasıdır. Bu arada yazdığı bazı şiirler, bugün devrimci edebiyatımızın en güzel şiirleri arasında yer alıyor.

A. Kadir, bütün şiirlerini 1968 yılında «Mutlu Olmak Varken» genel başlığı altında topladı. Kitaptaki en eski şiir 1938 tarihini taşıdığına göre, ortaya otuz yıllık bir döküm çıkmış oluyordu.

Salt adıyla birçok şeyi çağrıştıran «Mutlu Olmak Varken»i okuduğumuzda, bu kitabın aynı zamanda faşizme, yoksulluğa, ekmek derdine karşı bir direniş tarihçesi de olduğunu görmekteyiz. A. Kadir'in duyarlığı daha çok somut, canlı, emekçi kökenli üçüncü şahıslar üzerinde dolaştığından, bireysel bir tarihçeden çok, genel, toplumsal bir tarihçe bu.

«Hapiste», «Bölükte», «Bizim Sokak» gibi adlar taşıyan kitabın ilk üç bölümü, adlarından da anlaşılacağı üzere şairin kendi çevresinden çizdiği portreleri, yaşantıları, durumları içeriyor. Özellikle «Bölükte» ve «Bizim Sokak» bölümlerinde daha çok emekçi portreleri çiziliyor, onların yaşama mücadeleleri vurgulanıyor. Örneğin, bu bölümlerin en dikkate değer şiirlerinden ikisinde, «Ahmet» ve «Zehra» şiirlerinde, şair, ekmek kavgası veren emekçilerin, burjuvazinin «ahlâk» ve «değer» kavramlarını önemsemeyen yaşama pratiklerini ortaya seriyor:

Görmedik yedi aydır
yüzünün güldüğünü birazcık.
Halbuki ne şikâyetçi sokağın çamurundan.
ne amcasıyla arası açık,
ne de hınzı var
Gelibolu'da orospuluk yapan anasına.
Fakat belki bir gün o
parmakları arasında ezerek
yarım köylü cıgarasını,
karanlık bir sokaktan çıkar gibi
ışıklı bir yol ağzına,
yani görülmemiş bir öfkeyle
ve korkusuz
basacaktır kalın bıçağını
ustasının boğazına!

(s. 47)

Bir akşam
ezan vakti taşındılar
yanımızdaki evin ufak bir odasına,
mahallenin en güzel kızı oldu Zehra ertesi gün.
Fakat o kadar aldıran olmadı gene,
ve Zehra da düştü herkesle beraber
yok olası ekmek derdine.
Yeri değildir bizim sokak
aşk şarkısı söylemek için açık pencerede
ay ışığına bakarak!

(s. 48)

«Ahmet» şiirinde kahramanın, burjuvazinin koruduğu ahlak yargılarını hiç umursamadığı halde, kendi ekonomik mücadelesi adına burjuvazinin duymak bile istemediği bir başka kavrama yönelişini görüyoruz. «Zehra» şiirinde ise güzellik yargısının burjuva toplumundaki yeri saptanıyor. A. Kadir, birer kahramanı anlatan bu tür şiirlerinde şiir tekniğinden çok hikâye etme tekniğini kullanıyor görüldüğü gibi.

«Her Şeye Rağmen» şiiri ise bölümün en güzel şiirlerinden birisi. Bu şiir gerek taşıdığı muhteva de-

rinliği bakımından, gerek söyleyiş güzelliğine daha özenilmiş olması bakımından ötekilerden ayrılıyor. Şair, ,bu kez kişisel dramların dar ufkundan geniş ufuklara yöneliyor; yeryüzü güzelliklerini, emekçi insanın yaşama tutkusunu dile getiriyor.

Gece yarısını vurur saatler.
Sen makina başındasın,
ben masa başında.
Uzaktayız birbirimizden demek.
Halbuki aynı şeylerdir düşündüğümüz:
Bütün şarkılardan güzel
bir parça peynir,
bir salkım üzüm,
bir dilim ekmek.
Ve yaşamak her şeye rağmen en önde!

(s. 50)

Kitabın «Tebliğ» adlı bölümüyle aynı adı taşıyan şiirde de şair yine aynı geniş ufuktan bakarak, bu kez yeryüzünün acılarından söz açıyor, düşmanı lânetliyor.

Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,
kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,
step kokan elleriyle.
Kimi de verdi kendini dalgalara
bir kuş kadar rahat,
erkekçesine ve hazin.

(s. 60)

«Bir İnsan» şiiri ise A. Kadir'in en güzel şiirlerinden birisi. Haksız savaşların lânetlenmesi, savaşan orduların aslında ayrı ulusların emekçilerinden başka bir şey olmayışları, halkların kardeşliği vurgulanıyor bu şiirde.

Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
kurşuna dizilenler karşısında.

(s. 61)

A. Kadir daha birçok şiirinde aynı doğrultuda temaları geliştiriyor, bütün dünya emekçilerinin kavgasından yandaş çıkan bir bakış açısıyla dünyada olup biteni algılayıp yorumlama çabası güdüyor, sonra bakışlarını kendi yurdunun kentlerinde, köylerinde olup bitenlere çeviriyor, zaman zaman düpedüz manzum hikâyeler yazmayı göze alarak buralardan yaşantılar sunuyor, tipler çiziyor. Savaş, zulüm, yıkım, açlık altında bile capcanlı kalan insan duyarlığı şiirleşiyor böylece.

A. Kadir, faşizmin çanak yalayıcısı burjuva şairlerinin kışkırtmaları sonucu «Tebliğ» adlı ilk şiir kitabı yüzünden önce tutuklanıyor, sonra da sürgüne gönderiliyor. İkinci emperyalist savaşın en civcivli günlerinde ve Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir gibi sürgünlük yerlerinde yazılan şiirlerden oluşan «Sürgünde» başlıklı bölümde ise, şairin itildiği sürgünlük yaşantısının, zor koşulların duyarlığını buluyoruz. A. Kadir, kişisel yaşantısının en güç dönemlerinde bile bakışlarını dünyadan, yurttan, maddi çevreden soyutlayıp kendi iç dünyasına çevirmiyor, teslimiyetçi ya da yılgın bir melankoliye kendini kaptırmıyor: bütün insancıl öğelerle ilişkisini sıkıfıkı sürdürüyor, seviyor, öfkeleniyor, duyuyor, düşünüyor. Karamsarlığa düşmemek, umutlu olmak, çevresel ilişkileri aydınlık bir açıdan yorumlamak şair için bir tutku düzeyindedir, bir varoluş koşuludur. Örneğin, şair, uzak bir şehirde, yapayalnız, parasız iken nereleri, neleri düşünüyor «Cibali» şiirinde:

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Çarpık ayakkaplarınız gelir
ve kahraman elleriniz. (s. 79)

Ve biz bu hatırlayışta bir acındırma özelliği değil, onur ve öfkeye yaslı başka özellikler buluyoruz. A. Kadir, kendi yaşantısından, uzaktaki dostlarından, sevdiklerinden, karısından, yurdunun insanlarından,

devrimcilerden, «dünyanın geleceği»nden hep aynı onur içinde ve geleceğe güvenerek söz açıyor.

Ama gene insanların ekmeği yok
Ama gene çocuklar kemik veremi.

(s. 90)

demesindeki öfkede bile biz aynı geleceğe güveni bulmaktayız. Bu onurlu ve umutlu öfke «Han Odasında» şiirinde daha somut:

Zayıflıktan kardeşim,
zayıflıktan,
yere basamıyor çocuklar.
Nefret ve kin,
toprak, çocuk, ev, kadın aşkı.
Zulmün önünde âciz kalışı insanın.
Hiç bir şey yapamamak.

Hani çingene şehvet?
Çocukların tanksız, uçaksız sabahları hani?
Hani şarap ve çigan?
Hani soğuk et?
Buğday hani?
Hep kara vagonlarla düşmanlar taşımış başakları,
vah, ekiniyle övünen memleket!
Bugün Macar köylüsünde, kardeşim,
Macar köylüsünde gurur,
susmaktan ibaret. (s. 93 - 94)

Ve bu öfkeleniş, en somut hedefine, dünyayı kan ve ateşe boğan faşizme yöneliyor «Bir Diktatörün Son Konuşması» şiiriyle.

«Esirliğim, Üstüm Başım, Karnımdaki Açlık ve Yaşamak»da A. Kadir'in güzel şiirlerinden. Adından da anlaşılacağı gibi şair çeşitli insancıl olguları ele alıyor, bunları zengin bir duyarlıkla işliyor.

Ve daha öte,
bir şafak güzelliği içinde yaşamak.

(s. 107)

«Çile» «Seni Arıyorum» gibi hasret ve aşk şiirleri ise, devrimci bir sürgünün hasret ve aşkını bir burjuvanınkinden ayıran temel farklılıklar içinde gelişiyorlar. A. Kadir, vaktiyle ortak bir dâvada birlikte yargılandığı ve o sırada Bursa cezaevinde yatmakta bulunan Nâzım Hikmet için de «Ustaya Mektuplar» yazmış.

Şairin sürgünden dönüp ekmek kavgası içine atıldığı dönemde yazdığı şiirleri kapsayan «Kurtlara Karşı» bölümünde yer alan şiirler içinde, özellikle Türkiyeli yoksul köylülüğün yaşantısını ustaca somutlaştıran «Hoş Geldin Halil İbrahim» şiiri dikkati çekiyor. «Dört Pencere» şiirinde ise özgürlük tutkusunu bir kez daha dile getiriyor:

Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası,
göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylâsına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere kardeşlik ormanına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere.
bir pencere dünya bahçesine. (s. 189)

A. Kadir 1968'den sonraki yıllarda Gelecek, Asyalı, Yeni Adımlar gibi dergilerde şiir yayımlamayı sürdürdü. Bir iç dinamizmi taşımaktan uzaktı bu şiirler. Tek tek ele alındıklarında son şiirlerinde ortaya çıkan bu durumun ötesinde, onun otuz beş yıllı aşkın şiir birikimi saygınlığını koruyor. Sıcaklığı, devrimci muhtevaya ortodoksça bağlılığı, ,daima aydınlık bir şiirin geliştiricisi oluşu ona Türkiyeli devrimci şiir içinde ayrı bir yer sağlamaktadır. A. Kadir'in şairliğiyle yakından ilişkili olsun, batıdan olsun dünya devrimci şiirinin çeşitli ustalarını Türkiyeli okuyuculara aktarma çabasıdır...

Yarına Doğru (Aralık (1974)

A. KADİR'LE İLGİLİ ŞİİRLER

•

A. KADİR'E

Nâzım Hikmet'in —elbet ölmeden önceki evi—
Moskova'daki evi
Ve içindeki eşyalar
Sayılıp dökülürken basınımızda
Bir büyük edebiyat erbâb-ı tarafından
Tansiyon aletine kadar,
A. Kadir'e rastladıydım,
Dedi ki bana:
«Can, emin ol, benim bu Göztepe'de güçbelâ
edindiğim daire, Nâzım'ınkinden daha fiyakalı.»

Sen, Kadir, hepimizin gittiği gideceği
Bloklar içinde, Nâzım'ınki kadar küçük
Nâzım'ınki kadar büyük bir yerde yatmaktasın.

Konut Kredisi: Dünya Şiir Tarihi tarafından

Can YÜCEL
31 Mart 1985

KIRK YIL ÖNCE A. KADİR'LE

«Ve A. Kadir
Bana bir lira borç ver»
Gülümser
Çıkarır verir

«Ve A. Kadir
Bana bir lira borç ver»
Gülümser
Çıkarır verir

Bir öncekini
Ödemişimdir

Çok şiir o zamanlar
Ve diye başlar
Ben de Ve'siz
İsteyemezdim

Çok şiir o zamanlar
Ve diye başlar
Ve'siz istersem
Verir mi Kadir

Bir liradan fazla
Veremezdi ki
Verse de zaten
Kim ödeyecek

Bir liradan fazla
Bende ne gezer
Ah ben bilirdim
Bilirdi Kadir

Böyle güzel güzel
Sürerken hayat
Pat diye sürgüne
Gitti mi Kadir

Sürerken hayat
Pat gitmesin mi
Sürgüne Kadir

Kalmadı kimsem
Borç isteyecek
Yok başka kimsem
Oh borç verecek

Kaç şiir vermem
O bir liraya
Bir veren olsa
Ah İstanbul'da

Kaç şiir vermem
O bir liraya
Ah veren olsa
Ah Hilmi Ziya[1]

Sen gittin
Liran gitti
Hey gidi Kadir
Hey gidi

Liran gitti
Sen gittin
Hey gidi Kadir
Kadir hey gidi

Tam da o sıra
Geldi Akşit[2]
Ankara'ya
Çektik gittik

Tam da o sıra
Geldik Akşit
Ah Ankara'ya
Çektik gittik

Arif DAMAR

(Yazko Edebiyat/sayı 29/Mart 1983)

---

(1) Hilmi Ziya: Hilmi Ziya Ülken / (2) Akşit: Şevki Akşit

YOLCU

A. KADİR'e

Uzun bir yoldan mı geldin
Bir uzun yolda mısın
Nasıl adımladın düşmeden
Bunca yılları
Az bulunur senin gibi
Böyle temiz
Böyle çocuk
Yüzünde ısınır süt kırışıkları

Mustafa YALÇIN
(Tiyatro 81/Sayı 52/Haziran 1981)
(Son Değil, 1983)

O SUSMUŞ MERHABALAR

Şair A. Kadir'in unutulmaz anısına

Yurdumun ellerine değince
İyi insan yüzüne benzeyen
Sırf mavi, sırf bahar gökyüzü;
Çocuklar yiyince yemişlerden doyasıya;
Tohum özgürleşince;
Hüzünden ayrılınca türküleri toprağın;
Sokakların yüzü kızarmadığında.

Ve biz ölüyken ya da sağken,
Şiirlerimiz dostça okşayınca saçlarını insanların,
Şiirlerimizin ellerine sarıldığında onlar;
Ağaçlar kahretmeyince çaresizlikten;
Utanmayınca kuşlar gördüklerinden;
Soluklar her solgunluğa diri renkler verince
Yürekle yaşamak kavuşup da birbirine öpüştüklerinde,
Ancak o gün çıkacak ciğerden
Karınca kadar büyük,
Karıncalar kadar çok o merhabalar

Kemal KALE
Mart 1985

OZAN

—A. Kadir'e—

Doğdu
Yoksullukla bağlandı göbeği
Açlıkla dağlandı
Yaraları
Savaşlarla eğitildi
Sürgünlerle büyütüldü
Tanıdı insanları
Hapislerde
Sevdi

Nice kalleş
Nice kancık
Nice puşt
Nice devran
Nice gün
Dövüldü
Demir gibi
Çelik oldu
Suyunu soyundan aldı
Ustasından menevişini

Bilendi
Kabzası nakışlı bir bıçak gibi
Kınında
Haklıyı seçti haksızdan
Bıçak gibi keskin
İpek gibi ince
Türkçe gibi sevgili
Şiirler çekti haddeden
Sessizce
Yiğitçe
Ustaca

Ezgiler süzdü imbikten
Ses verdi
Bir ağızdan
Dünyanın bütün yiğitleriyle

Yaşayacak
Yaşadıkça
Türkçe
Halkımın dilinde
Namuslu
Sevecen
Sıcak
Erkekçe

Ne zulümler
Ne zalimler kalacak
O söyledikçe

Aydın HATİPOĞLU

(Son Değil, 1983)

A. KADİR'İ TAŞTİR

Yorgun bir asker gibi serildi uykuya hayat
barikatlarda bir ana gibi kucağında çocuğu
ne kaldı parıltılı günden, çiyden, bademden
gurbet ölümcül bir sarı yaprak,
bir sıra alevdi gökyüzü, toprak.

En acıklı türküler senin içindedir
en güzel acılar senin içindir,
bu cepheden doğup kaynayan şafak
yanan beldeler, çöken evler, sarsılan tanklar
karanlık bir yağmur halindedir.

Nedense bu gece yürümek, türkü söylemek istedi gönül
yani yasak bir gecede güle nasıl konarsa bülbül
öyle mahzun ve sessizce ötüşüyor
hem alınacak bir murat var geride
hem sabah rüzgârları gibi umutlu olmak düşüyor.

Olmuş bir elma rengindedir şimdi ufuk
hangi mevsimde büyüyor ağlayan çocuk
nerde yolu beklenen o büyük yolcu
taşıyor yüreğinde yangınlarla boğulan yanardağı
kucak kucak dostluk işte, işte gün ışığı.

İnsan yiğit, insan dost, insan sevdalı
uyurum uyanırın özlemlere kapalı
gün gelip ölürsem de kaygımda o var
öyle tutkunum ki dayanamaz duvarlar
bir sevda içindeyim başım dumanlı.

Özgen SEÇKİN

(Su/Şiir Seçkisi/Nisan kitabı, 1985)

•

35. sanat yılında
A. Kadir'in yaptığı konuşma

ASLOLAN ŞAİRLER KERVANINA KATILMAKTIR

Bizim bu zanaat gerçekten zor zanaat. Bir emekleme döneminden sonra, büyük sorumluluk işi. Belleğindekileri süzgeçten geçireceksin her daim, kendine göre biçimlendireceksin onları. Belleğindekilerin ne kadarını söyleyip, ne kadarını söylemeyeceğini bileceksin. Ayıklayacaksın yani. Bu da yetmez, biçimlendirmenin bütün inceliklerini bileceksin, hünerini, ustalığını. Dilini seveceksin en çok da, halkının dilini. En az yurdunu sevdiğin kadar seveceksin ki dilini, söylediklerin yurduna ve yurdunun insanlarına layık olsun. Şairin dilini sevmesi demek, o dile egemen olması demek.

Senden önce gelmiş geçmişlere eğileceksin, kaynaklara. Nafakanı alacaksın onlardan. Yanından yörenden etkileneceksin, dostlarından. Çevreni dinleyeceksin durmadan. Kulağın bir yandan da dünyanın nabzında olacak. Bazı fukara şairler gibi, yalnız kendini dinlemeyeceksin. Kalbin bugün Vietnam'da çarpacak, yarın Ortadoğu'da.

«Geçen gün bir dost, otuz beş yıl olmuş bu şairlik zanaatına sen başlıyalı, farkında mısın, dedi, ilk şiirinin altındaki tarih 1938.

Demek otuz beş yıl, bu zor zanaatı ağır aksak sürdürmüşüm.

Gerçekten zor zanaat, ağır zanaat bizim bu zanaatımız. Hiç bir şeyi unutmayacaksın, sırtında taşıyacaksın bütün yaşadığın günleri. Kenar mahallelerin çocuğuysan, kenar mahallelerde doğup büyüdüysen, gün ışımadan, sabah karanlığında fabrika yollarına düşen mahalle arkadaşlarının ayak seslerini duyacaksın ömrün boyu. Mahpus damında yattıysan, hep zindanların soğukluğunu ve ağırlığını duyacaksın yüreğinin dibinde, taş gibi. Sürgünleri boyladıysan. Anadolu toprağının rüzgârı tepende esecek hep kuru kuru. Anadolu insanının yorgun soluğu esecek hep alnında, çaresiz soluğu. Açlıktan ölen çocuklar rüyalarına girecek.

Öbür gün Şili'de. Yaşamın özüne varacaksın ve onu çıkaracaksın ortaya.

Bizim bu zanaat gerçekten zor zanaat, ağır zanaat. Bir yerde, ezilen, hor görülen, hattâ diş bilenen insanın yangınından geçeceksin, bir yerde, onun bin bir kokulu, bin bir çiçekli bahçesinden. Her şeye rağmen en önde onun yaşadığını, onun var olduğunu bileceksin. Onun yaşama koşullarının değiştirilmesi gerektiğine inanacaksın. Onun gelecek günlerinin bir habercisi de sensin, aklından çıkarmayacaksın bunu. Demir kapıları zorlayacaksın sabahlara açmak için, tahta kapıları değil. Şunu da bileceksin ki, toplumdan kaçtığın anda, hem topluma karşı, hem kendine karşı cinayetin en büyüğünü işlemiş olacaksın, ihanetin en büyüğünü. Dayanacaksın yani, sonuna kadar dayanacaksın. Bir İspanyol şairi ta İspanya'dan sesleniyor bize: «Yan tutmayan şair, şair değildir, diyor. Bir şair yan tutmalı, diyor, damgalanıncaya kadar

Sonra, gün gelecek, nasıl bir çırak olduğunu, nasıl hep böyle çırak kalacağını, taş çatlasa bir yere varmanın, orada durmanın, tam ustalaşmanın, en mükemmeli bulmanın, tamam, işte burası son durak demenin mümkünü olmadığını anlayacaksın. Ve göreceksin ki, söylemek istediğinin, nasıl söyleyeceğinin ne ucu var ne bucağı.

Bir gün eski kitapları karıştıracaksın. Bakacaksın ne demiş şair. Yüzyıllar önce:

Tanrı gibi gökyüzüne uzanabilseydim/canıma okurdum şu düzenin, canına/Bir dünya kurardım gönlümce, yepyeni,/insan, derdim, ey insan/dile benden ne dilersen.

Sonra bir başka şair daha gelmiş, demiş ki:

Yalan söyler görmeyen,/haberi gören bilir./Gerçek erin halini/ yolda can veren bilir.

Ve eklemiş aynı şair:

Bu dünya dopdolu kalleş,/her birinden bir taş gelir./Hakkı gerçek sevenlere/cümle âlem kardaş gelir

Bir başka şair daha gelmiş sonra, katılmış kervana:

Vatan sizinle yaşayacak, sizinle,/şu zından karanlığından uzak.

Ve bir şair gelir sonra, şiirlerin en güzelini der:

Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın/yok edin insanın insana kulluğunu,/bu davet bizim.

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür/ve bir orman gibi kardeşçesine,/bu hasret bizim.

Aslolan, böyle büyük bir şairler kervanına katılmaktır. Dünyamız sabahlara ancak böyle açılacak. Demir kapılar kırıla kırıla.»

1973

ŞERİF HULÛSİ'YLE

A. Kadir

Şerif Hulûsi öldü. Çok eski, sıkı bir dostluğum yoktu onunla. On beş yirmi yıllık bir tanışıklığım, topu topu da iki yıllık bir dostluğum vardı. Ta okul sıralarındayken, sanırım «Gündüz» dergisinde görmüştüm ilkin adını. Sonra ara sıra raslamıştım yazılarına. Nasıl, nerde tanıştığımı çıkaramıyorum. Yalnız, yıllar önce, ilk karşılaştığımda, ufacık kuru yüzünü aydınlatan kuşkulu, çocuk gözleri çakılmıştı kafama. Bir gün ben de Bâbıâli kuyusuna düşünce sık sık rastlaşır olduyduk. Hep ayaküstü bir iki kelime konuşurduk. Hep acele bir işi varmış, vapura yetişecekmiş, ya da bir yerden para alacakmış da, hemen koşmazsa o parayı kaçıracakmış gibi, bir küçük kuş telâşı içinde görürdüm onu. «Ne haber?» diye başlar, sen bir kelimeyle: «İyilik,» dedin mi, ya da «Senden ne haber?» diye sordun mu, «İyi, iyi!» der, tüy gibi elini uzatırdı hemen, bir an önce kaçmak için.

Onunla şöyle bir oturup uzunboylu konuşmamız Nâzım Hikmet'in ölümünden bir hayli sonra olduydu. Nâzım üzerine yazılar yazmaya başladıydı. Sonra Nâzım'ın üç kitabını, «Jokond ile Si-ya-u», «Taranta, Babu'ya Mektuplar» ve «Benerci Kendini Niçin Öldürdü»yü, geniş notlarla hazırladı. O sıralar bir iki kez buluştuyduk. Toz kondurmazdı Nâzım'a. Bu bakımdan hemen anlaştık. Ona Nâzım'la olan anılarımı anlattıydım. Kendisine de, isteği üzerine bir iki not verdiydim. Anıları dinlemiş dinlemiş ve birden: «Bunları yazmazsan en büyük ihaneti işlemiş olursun, seni hiç affetmem,» demişti. «Ben de o günü bekliyorum, bilmem zamanı mı?» diye karşılık ver-

miştim. «Orasını bilmem, sen yazmaya başla hele» diye eklemişti. Sonra her karşılaşmamızda: «Nasıl, anılar yürüyor mu?» diye sormaya başladıydı. Benim «1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet» kitabını yazmaya başlamamda böyle olumlu bir dav ranışı oldu onun. Burada minnetle anarım.

İki yıl kadar önce bir kitabevinde karşılaştıydık onunla. Kitabevi sahibiyle konuşacağımızı konuşmuş, hesabımızı yapmış, alacağımızı almış, birlikte İstiklâl caddesine doğru çıkmıştık. Ben ona az önce ayrıldığımız kitapçıdan çektiklerimi anlatmaya, öfkemi boşaltmaya hazırlanırken, o damdan düşer gibi: «Artık bu işin de bitti, yeni bir çalışmaya başlamıyorsan seninle bir iş yapmak isterim» dediydi. «Bir işçi-şair var,, Eugène Pottier, onu çevirelim seninle, ister misin?», «Nasıl istemem, diye atıldıydım, hemen başlıyalım.» İlkin onun bütün şiirlerini getirteceğiz Fransa'dan.»

Ismarladığımız kitap ancak dört beş ay sonra geldi. Hemen başladık işe. Şerif beni evine götürdü, ilkin çalışmaya orada başladık. Kadıköy yakasında, uzakta, ağaçlar arasında bir buçuk gözlük bir yerdi. Tek başına yaşıyordu orada. Evin içi tertemiz, ufacık mutfağı pırıl pırıldı. Odanın küçüğünde bir yatak, bir küçük masa, bir iskemle vardı. Öbür büyücek oda baştan aşağı sırf kitap doluydu. Çoğu ciltliydi kitapların. Yememiş içmemiş, üstüne başına bakmamış, bir ceketi yedi yıl giymiş, ,olan parasını kitaplara, ciltlere yatırmıştı. Bu kitapların arasında geçiriyordu çoğu günlerini. Altmışına geliyordu, çok zayıftı, bir deri bir kemik denecek kadar. Durmadan da cıgara içiyor, sık sık öksürüyordu. Bir gün çalışırken dayanamamış, çıkışmıştım: «Yahu, at şu pisi elinden!» «Bari sen söyleme, dediydi usulca, sen söyleme!» Ve gözlerini gözlerime diktiydi: «Yalnızlığın ne demek olduğunu bilmez değilsin! Yalnızken bırakmak zor!». Dilim tutulsaydı da söylemeseydim. «Bak, diyecek-

tım, ben nasıl bıraktım şu mereti. On yıl oldu. Bir nefes bile çekmedim on yıldır, hiç de aramadım. Bence ha cıgara tiryakiliği, ha esirlik...» Ama kafama balyozu vurmuştu Şerif. Yıllarca çektiğim yalnızlığı düşündürmüştü bana. O zamanlar en vefalı arkadaşım cıgaraydı, beni sılama kavuşturan, öfkemi yatıştıran tek arkadaşımdı. Bu konuda bir daha ağzımı açmadım. O da aynı hızla içmeye devam etti.

Çalışmalarımız ilerledikçe dostluğumuz da ilerliyordu. Eugène Pottier'den beş altı şiir çevirdikten sonra fikrimizi değiştirmiş, işi çok daha geniş tutarak dünya şairlerine yönelmiştik. Onun öbür çalışmalarını da izliyordum. Az şey mi yapmıştı? Daha önceki yıllarda Ömer Seyfettin'i gün ışığına çıkarmış, kitaplarının bilimsel basımlarını hazırlamıştı. Şu son yıllarda da altı yedi ana kitabı dilimize çevirmişti. Bunları yeterli bulmuyordu. En aşağı daha on kitap çevirmeliydi. İşte bunun için Çok titiz çalışıyordu ama, gene de çeviriler didiklenirse elbet birçok yanlışlar bulunabilirdi. İlerde bu yanlışları düzeltirlerdi. Bunları kendisi söylüyordu ve yaptığı işlerle hiç övünmüyordu. Büyük bir alçakgönüllülük içindeydi. Üstelik iki kitabı mahkemelikti. Mahkemenin biri iyi gidiyordu, birinden kuşkuluydu. Bir gün mahkeme dönüşü: «İyi gitmiyor, cenazem galiba hapishaneden çıkacak,» dediydi. Çok kederliydi o akşam. Böyleyken benimle iki saat çalışabildi gene. Tek başına ve benimle yaptığı çevirilerden ayrı, bir de Nâzım'ın ta baştan sona bütün şiirlerinin birkaç cilt içinde açıklamalı bilimsel basımlarını hazırlıyordu. Ve işin tuhafı, görünürde, bu ihtiyar cılız vücut bu kadar yükü çok rahat taşıyordu. Geçimini çok zor sağladığı, kirasını ve elektrik parasını hiç bir vakit zamanında ödeyemediği halde. Öyle sanıyorum, yalnız çalışmaktı onu ayakta tutan. Oysa, biz onunla uslu uslu çalışırken, bir korkunç hasta

lık bütün vücudu sarmaktaymış kimseye haber vermeden.

Çok sevdiği, zor günlerinde hep onu elinden tutan kardeşinin yardımıyla hastaneye yatırıldı sonunda. «Burda bu kışı geçireceğim, ameliyata gerek yokmuş, bünye içerdeki yarayı kapatırmış. Çok iyi bakılıyorum..» dediydi ilk ziyaretimde. «Bana kolonya falan getirme. Bir kilo elma getir her gelişinde». İkinci ziyaretimde daha iyi gördüm, bir parça da neşeliydi: «On onbeş gün sonra burda da bir kenara çekilir çalışabiliriz..» dediydi. Üçüncü ziyaretimde ateşi vardı, birkaç gündür 37,5-38 arasında gidip geliyormuş. «İlâçlar yapıyormuş ateşi.. Anlamadım gitti. Çok da halsizim..» dedi o gün.

Bir sürü nedenle uzun vakit gidemedim ziyaretine. Bir arkadaş telefon etti bir gün, dün çok fena gördüm Şerif'i, ilk fırsatta gitsen iyi olur, dedi. Hastaneye koştum, görür görmez afalladım. Sakalları bembeyaz uzamış, gözlerinin etrafı şiş şiş. On beş yaş ihtiyarlamıştı sanki. Yalnız çocuk gözleri boncuk gibi canlı canlı bakıyordu. Beni görünce ağlamaya başladı: «Zatülcenp olmuşum Kadir, dedi. Kefeni yırtmışım ama..» Yanında duran genç doktor arkadaşa bakıyordu kuzu kuzu. «Öyle değil mi, doktor?» Doktorcuk başını sallıyordu zoraki gülümseyerek: «Artık merak edilecek bir şey kalmadı, günden güne güçleneceksin, Şerif amca. Şimdi biraz bir şeyler yemelisin ama..» «Hiç iştahım yok ki..» diyordu Şerif güç halle. «Yok, yok, yemelisin. Şimdi söylerim ben getirsinler..» «Biraz püre var buz dolabında, biraz da komposto..» Doktor dışarı çıkınca ben de çıktım arkasından. «Biliyor musunuz?» dedi doktor «Biliyorum..» dedim. «On onbeş gün ya yaşar ya yaşamaz.. Vücudu baştan başa sarmış..» Püreyle komposto geldi, önüne koydular. Püre buz dolabında katılaşmıştı bir parça. Püreyi kaşıkla koparacak takati

yoktu. Ben alıp verdim. Püreden ve kompostodan bir iki kaşık yedi yemedi.. «Yırttık kefeni.. Ama hiç halim yok.. İştahım da yok. Anlamadığım bir şey var, Kadir, zatülcenp ağrı yapar.. Bende hiç ağrı yok..» Acaba anlıyordu da kondurmak mı istemiyordu? Baktım, etajerdeki ilâçların çoğunda kansere karşı yazıyordu. «Baksana dedim ilâçlara.. Bunların çoğu ağrıları kesmek için.. Hadi ye de güçlen. Hemen çalışmaya başlıyalım..» Yatağına uzandı, battaniyeyi üzerine örttüm, gözlerini kapadı. Sakallarını okşadım. «Hadi sen uyu biraz, ben de gideyim..» dedim. Ayrılırken bana son sözü şu oldu: «Heine'yi gelecek hafta getirmeyi sakın unutma. Çalışacağımız yerleri bir gözden geçireyim burda.. Yarım kilo kadar da elma getir..»

Ertesi günün gazeteleri, Şerif Hulûsi'nin Ağır Cezada yedi buçuk yıl ağır hapse mahkûm edildiğini yazdılar. «Heine»yi götürmeden ölüm haberini aldım.

Cenazesinin arkasından Karacaahmet mezarlığına doğru yürürken bir arkadaş koluma girdi: «Liseden beri dostumdur Şerif, dedi, bir yandan sefertasında kuru fasulyesini yer, bir yandan Romain Rolland'ı okurdu Fransızcasından..»

Şerif Hulûsi namuslu yaşadı, namuslu öldü ve bize namuslu aydın kişinin yeni bir örneğini verdi. Onunla iki yıllık dostluğum, yalnız insanoğlunun gücüne inanmayı bir daha öğretti bana.

(Gelecek, sayı 2, Haziran 1971)

EN OLGUN ÇAĞINDA ÖLDÜ

A. Kadir

Azra Erhat'la tanışmadan önce bazı Homeros çevirilerini okumuştum ama, doğrusu hiçbirinden tat alamamıştım. Beni Homeros'un o güzelim havasına Azra soktu. Onun sayesinde İlyada çevirisine aşk ile, şevk ile sarıldım. Azra'nın derin bilgisi ve sınırsız enerjisi bana hep güven ve güç verdi. Yoksa ben on beş yıla yakın o sürekli çalışmayı göze alamazdım öyle kolay kolay. O da bunun farkına varmış olacak ki, ilk çalışmaya başladığımız tedirgin günlerin ardından çabuk rahatladı ve yıllarca sürecek bir çalışmayı o da hemen göze aldı. İlyada'nın ilk altı bölümünün çevirisi tamamlanıncaya kadar, kitabın basılıp basılmayacağı üzerinde hiç düşünmemiştik bile. İkimiz de ekmek paramızı başka işlerde kazanıyorduk. Geceleri de İlyada çevirisine veriyorduk kendimizi. İster yayımlansın, ister yayımlanmasındı. Biz bu işi bir kere kotaralım, yeterdi bize. Şimdi düşünüyorum da, alçakgönüllülüğü hemen bir yana bırakıyorum, ne büyük cesaretmiş o, ne büyük bir özveriymiş. İlyada çevirisine başladığımızda ilk oğlum daha yaşını doldurmamıştı. İlkokul ikinci sınıfa geçtiği zaman tamamlanmıştı çeviri. Hemen arkasından Odysseia çevirisine daldık, aynı aşkla. Çok uzun süren bu çalışmalarımız sırasında ben Azra'da şu üstünlükleri gördüm: Engin bir hümanist kültür, hep soran araştırıcı bir kafa yapısı ve imrenilecek bir alçakgönüllülük. Bir insanda bu özellikler olunca ortak çalışmaların tadına doyum olmuyor. Böyle ortak çalışmalar dostlar başına. En olgun çağında, kültür yaşamımıza daha çok değerli yapıtlar kazandırma tutkusuyla yana yana göçtü Azra. Yaşama bağlılığıyla, dostluklara bağlılığıyla ve direnciyle övünülecek bir insandı ayrıca. Onu çok arayacağım.

(Cumhuriyet, 13 Eylül 1982)

BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM

A. Kadir

Bir sabah Hüseyin Karakan geldi bizim eve. Bugüne dek yayımlanmış yayınlanmamış bütün şiir diliyle Hayyam çevirilerinden seçme bir antoloji hazırlamaktaymış. Ben de birkaç yıl önce Hayyam'dan bir dörtlük çevirmiştim. Bir kitabıma da koymuştum onu. O şiirden bahsetti Karakan, senin bir o var, beş altı tane daha koymak isterim. Bana onbeş güne kadar yap, dedi. O günlerde Azra Erhat'la Odysseia çevirisine başlamıştık, vaktim yoktu. Sonra, ha deyince de olmazdı bu iş. Hık mık ettim, söz veremedim, kendisini kırmak da istemiyordum. O da anladı halimi, yaparsın yaparsın, oldu bu iş, dedi. Netekim oldu, beş altı dörtlük yenileştirdim, verdim kendisine, antolojiye koydu.

Tam o sıralarda, Azra Erhat önemli başka bir işe koyuldu. Odyseeia çevirisine ara vermek zorunda kaldık. Hayyam da beni çok sarmıştı, fırsat bu fırsat dedim, daldım Hayyam'a. İki yılda zor çıktım içinden.

Gene başladılar ordan burdan. Hayyam kimdi? Zevk ve safa şairiydi. Hem bu iş yapılmış olmuş bitmişti bizde. Çok vardı Hayyam çevirisi.

Bizde bir sürü Hayyam çevirisi vardı sahiden. Şiir diliyle, düz, anlaşılır, anlaşılmaz, başarılı, başarısız. (Şiir diliyle çevrilenlerin en başarılısı bence Sabahattin Eyuboğlu'nunkiler) Ama bu bir sürü dediğimiz kaç tane? Kaç yılda kaç tane? Bir Alman profesör ne diyor: Yalnız 1913 yılında, yalnız İngiliz dilinde birbirinden ayrı 120 basımı yapılmış Hayyam'ın, laf değil, 120 basımı. Bizde şimdiye kadar bunun sekizde biri yapılmış mıdır? Burda tam sırasıyken şunu diyeyim: Mevlânâ'yı da yenileştirirken bir iki sözüm ona eleştirmeci aynı şeyi söyledi. Mevlânâ da kimdi? Onunla uğraşılır mıydı? «Bugünün Diliyle Mevlânâ

yı yayımladığım vakit kitabı adamakıllı öven yazıyı ilk, bunu söyleyenlerden biri yazdı.

●

Abdullah Cevdet «Rubaiyatı Hayyam» da şöyle diyor aşağı yukarı: «Hayyam'ın dörtlüklerinin her basımında, insan, içinden çıkılması pek güç olan bir mesele karşısında kalıyor. Hayyam'ın dörtlükleri diye toplanan şiirler sahiden Hayyam'ın mıdır? Hangileri Hayyam'ın, hangileri Hayyam'ın değil? Bunları tespit etmek için elde kesin bir tartı ve ölçü yok. Birbirine çok benziyen dörtlükler var, bunların bir kısmının taklit olduğuna, ,bir yolu bulunup Hayyam'ın dörtlükleri arasına sokulduğuna ihtimal verilebilir. Hayyam'ın dörtlükleri arasında öz bakımından birbirine karşıt, birbirini çelen dörtlükler de çok. Ama bu, hangisi Hayyam'ın olduğu, hangisi Hayyam'ın olmadığı ayırımında bize bir ölçü vermez. Ayrı ayrı her dörtlüğün yazıldığı tarihi bilemediğimiz için işin içinden çıkamayız. Bir insanın hayatında ne kadar büyük değişiklikler geçirdiğini de görmüyor muyuz? Hayyam'ın, cennete ve cehenneme inandığı bir devreden sonra, cennete ve cehenneme inanmadığı bir devresi olamaz mı?

Cehenneme hani kim gitmiş?
Hani, cennetten dönen kim?

Hayyam'ı türkçeye çevirenlerin bellibaşlıları arasında, dörtlükleri üzerinde tam bir anlaşma yok. Hayyam'ın olduğu söylenen dörtlükler 400 ile 600 arasında değişiyor. Hüseyin Dâniş ile Rıza Tevfik'in «Rubaiyatı Ömer Hayyam»ında 397 dörtlük var. Abdullah Cevdet'in «Rubaiyatı Hayyam» ında 575 dörtlük var. Asaf Halet Çelebi'ye göre Hayyam'ın bütün dörtlükleri 400'ü geçmez. Abdülbâki Gölpınarlı'nın «Hayyam - Rubailer» kitabında ise 476 dörtlük var. Rüştü Şardağ'ın «Ömer Hayyam'ın Rubaileri»nde 252 dörtlük var. Avrupa ve Amerika'da Hayyam'ın çok büyük

bir ün kazanmasını sağlayan İngiliz şairi Fitz Gerald'ın üstün bir başarı ile ve çok serbest bir şekilde çevirdiği dörtlüklerin çoğu Hayyam'ın değilmiş.

Ben daha çok Abdullah Cevdet'in, Asaf Halet Çelebi'nin, Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirilerinden faydalanarak yüz tane dörtlük seçtim, yenileştirdim. Bu dörtlükleri seçerken, birbirlerine benzememelerine çalıştım. Bunların içinde Hayyam'ın olmıyanlar var mı yok bu bilmem. Hayyam'ın olmıyan bir iki tane belki çıkar.

●

Ömer Hayyam'ın doğduğu tarih bilinmiyor: 1025-1050 arasında Nişabur'da doğduğu söyleniyor. Ölümü 1121-1122'dir. Babası bir çadırcıymış. Bu yüzden, Ömer, o devrin geleneğine göre bir takma ad almak zorunda kalınca, «Hayyam» yani «Çadırcı» adını almış. Bu sade takma ad bile onun halktan yana bir adam olduğunu gösterir bize.

Sağlam bir eğitim görmüş Hayyam. Kuran, Hadis, felsefe, matematik, astronomi ilminde üstüne yokmuş. Yunan felsefesiyle bile dostluğu olmuş. Bir gün gelmiş herkesten ayrı düşünmüş, ayrı şeylere inanmış. Melikşah'ın çevresini alan, ona övgüler yazmakla çimlenen dalkavuk şairlere benzemeyince yadırganmış Hayyam. Düşmanları çoğalmış, o da kapamış kapısını herkese.

Şu zamanda bir sürü dostun olacak da ne olacak
Şöyle uzaktan bi selâm, nasılsın iyi misin, o kadar.

Ters, huysuz, geçimsiz bir adam olmuş herkese göre. Oysa, dostluğa çok önem verirmiş, dostluk bulamamış. Tok sözlü, olduğu gibi görünmüş, bakmış hep yalan dolan, hep ikiyüzlülük. Dostluğun, vefanın, mertliğin damlasını bulmak meseleymiş zaten o zaman. Çekilmiş bir köşeye Hayyam. Ama kendini düşündüğü, kendini sevdiği için değil. Ordan da insanları sevişmeye, ,birleşmeye çağırmış. Zorlamış insan

ları birbirinden ayıran demir kapıları.

Bu Müslümanlık, bu Gâvurluk neden,
Aşk içinde erimek varken.

Hayyam, insana önem verir. İnsanın özgürlüğüne önem verir. İnsanlara alçak gönüllülüğü, olduğu gibi görünmeyi, fikir ve vicdan özgürlüğüne bağlanmayı, yiğit bir yürek taşımayı, yalandan ve ikiyüzlülükten iğrenmeyi, insanın insanı kullanmamasını, insanın insana kulluk etmeden yaşamasını öğütler

Bir ekmek kapısı aç bana,
bir geçim yolu bulayım
kula kulluk etmeden.

Hayyam söylüyor bunu. Bu ses onikinci yüzyıl insanının sesi mi, yirminci yüzyıl insanının sesi mi? Sonra biz, rahat rahat oturmuşuz, ona zevk ve safa, «iyş ü nûş» şairi demiş çıkmışız. Nedir şarap Hayyam'da, hep şarap der durur. Onu çevirenlerin çoğu, onun şaraba düşkün bir sarhoş, gece gündüz içer bir adam olmadığında birleşiyorlar. Asaf Halet Çelebi diyor ki: «Görünüşe bakıp da rubailer hakkında hüküm vermek icabetseydi Hayyam'ın derbeder, sefil ve biçare bir sarhoş olduğunu kabul etmek gerekecekti. Halbuki bu şairin hayatı, gayet derlitoplu, ilim sahasında otorite sahibi, hatta büyük bir ilim kurulunun başında, matematik ve astronomi alanında zamanımıza kadar ehemmiyetini muhafaza etmiş bir eser sahibi, ağır başlı, değerli bir insan olduğunu gösteriyor. Böyle bir insanın sarhoş saçmalarıyla uğraşmıyacağı besbellidir. Şu halde, ,şiirlerinde geçen şarap, bir sembol, kötümserliğe karşı bir panzehir, hür insanların düşüncelerini saran bir huzur hissinin timsali sayılmalıdır.»

«Bugünden kendini yok sayacaksın, kendi buyruğunda bey gibi yaşıyacaksın» diyor Hayyam. «Geçmişi düşünmiyeceksin, gelecekten korkmıyacaksın».

Hayyam bunları bize, günümüzü gün etmek için mi söylüyor? Hiç sanmam. İnsanoğluna yaşamanın yollarını açıyor bir bakıma. Karanlıklar içinde yolunu şaşırmış insana yol gösteriyor. Yüz bin yıl sonraki geleceği bile düşünüyor Hayyam:

Yüz bin yıl sonra, yerin altından
otlar gibi, yeşil yeşil, çıkma umudu.

Onun meyhane dediği yer, yobazların hiç anlıyamıyacağı bir yer, insanın insanca yaşıyabileceği bir yer. Çok çekmiş Hayyam yobazlardan, dar kafalılardan. Düzenbazlıklardan uzak, ,yalandan dolandan uzak, düşmanlıklardan, ,kavgalardan uzak yer aramış kendine. Yalnız kendine mi? Hayyam, istediği gi bi yaşıyamamış, dünyaya neden geldiğini, bu dünyada işinin ne olduğunu anlıyamamış insanların acısıyla yaşamış bir ozan.

Kapısız, damsız şu yuvarlakta
bir sürü insanız, başıboş, kimsesiz.
Bu dünyaya istediğimiz gibi gelmedik,
bu dünyadan istediğimiz gibi gidemeyiz.

●

Böyle bir önsöz yazılmasaydı da olurdu. Asıl bundan sonrası önemli benim için. Asıl işi kıvırabildim mi? Koca Hayyam'a yaraşır bir çeviri yapabildim mi? Halkımın güzel, tatlı dilini sevgili Hayyam'ın ağzına dökebildim mi?

Tertemiz, ak yüreğini dünyaya bir gökyüzü gibi açmak, insanoğlu için varını yoğunu cömertçe harcamak, galiba yalnız Hayyam gibilere, büyük ozanlara, büyük sanatçılara vergi.

Bir dünya kurarım, gönlümce, yepyeni,
ey insan, derim, ey insan,
dile benden ne dilersen.

(Bugünün Diliyle Hayyam, 10)

KENDİSİYLE YAPILAN KONUŞMALAR

•

A. KADİR ANKETİMİZE CEVAP VERİYOR

1 — Sanatın halkın hayat realitesini aksettirici sebeplerle, gerçek hayatın dışındadır. Şu anda yanımve onun sosyal mücadelelerini destekleyici olması gerektiğine göre; memleketimizin sanatçıları bu görevlerini yapıyorlar mı?

— Kalburüstü sanat adamlarımızın çoğu, çeşitli beplerle, gerçek hayatın dışındadır. Şu anda yanımda böylelerinden biri olsa, biliyorum, peki diyecek, senin gerçek hayat dediğin de nedir? İyi ile kötünün, doğru ile doğru olmayanın, haklı ile haksızın, aydınlıkla karanlığın, hayatla ölümün çatışmasıdır, dersin. Bu çatışmanın izlerini taşımayan, taşısa bile, iyi tarafta, doğru tarafta, haklı tarafta, aydınlık tarafta ol-

mayan sanat eseri, hiç de görevini yapmış sayılamaz, dersin. O, ya omuz silkecektir. Ya, doğrudur, diyecektir. Ya da, ,kirişi kıracaktır. Omuz silken takım, müsaadenizle, sanat yolunun birer uyurgezeridirler. Şu mısra ne de usta işi birader, derler. Şu kelime ne de yerine oturmuş, derler. Başka, bir şey demezler. Doğrudur diyenler, iyiniyetlidirler. Ama gene de çalışmaları sonuçsuz, verimsizdir. Bunun da sebebi var tabii. Kirişi kıranlarsa, korkunç derecede kendilerine düşkün, menfaatçı tiplerdir. Sırf şöhret düşünürler, sırf para düşünürler. Rahatlarına düşkündürler. Bizi çıkmaza, karanlığa sürüklemek isterler.

Bu gibilerin karşısında, bugün azlıktaymış gibi görünmesine rağmen, sağlam bir temele dayandığı için, yani sanatını gerçek hayata, kendi hayatıyla birlikte halkının hayatına bağladığı için.

Halkının isteklerine, zevklerine karşı yürümediği için, bir bakıma sonsuz imkansızlıklar için, bir bakıma bol malzeme ve halk dilinin geniş imkânları içinde, gitgide gürbüzleşen sanatçılarımız var. Bu sanatçılarımız, yürüdükleri yolun çetin olduğunu elbet biliyorlar. Ne yapsınlar ki bu yol, yolların en güzeli.

2 — Günümüzde ileri dünya sanatçılarının ele aldıkları konular nelerdir?

— Çıkarlarını gerilikte, haksızlıkta, yoksullukta, dünyanın felâketinde gören kuvvetlere karşı koymaktadırlar. Tek kaygu, toplumların iyi günlere götürülmesi işidir. Ünlü bir Fransız şairi «Yeryüzünde tek bir hapisane kalsa bile, rahat olamam» diyor.

3 — Milli Eğitim Bakanlığı Klasikler yayınlarının, kültür hayatımızın gelişmesinde, sizce önemi olmuş mudur? Bu yayınların bugünkü durumu sizi tatmin ediyor mu?

— Kendi hesabıma klasiklerden fayda gördüm. İçlerinde doya doya okuduğum otuzu aşar Yalnız, bu iş, başlandığı şekilde bile devam etmedi. Yabancı dili az bilenlere iş verildi. Üstelik, kendi öz dilimizi iyi kullanamayanlara ağır kitaplar çevirttiler. Bunlardan birkaçını okudum, bir şey anlamadım. Son zamanlarda bu yayınla ilgilenmiyorum.

4 — Günümüzün fikir ve sanat dergileri hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Gerçek bir fikir ve sanat gazetesinin meseleleri ve amacı neler olmalıdır?

— Günümüzün sanat dergileri hemen hemen aynı havada. Ayrılan tarafları, başka başka adamlar tarafından çıkarılmasında. Bu ay birinde gördüğünüz imzayı öbür ay öteki dergide görürsünüz. Bir imza değiş tokuşudur gidiyor. Elle dokunulur, gözle görülür bir yolları yok. Hepsi uyuşuk ve mızmız. Bunu böyle gören yalnız ben değilim. Konuştuğum, dertleştiğim arkadaşlar, şairler, hikâyeciler, ressamlar, yazarlar da böyle söylüyorlar. Hatta daha ileri gideyim, bu dergileri çıkaranlar da aynı fikirdeler galiba. Gönül böyle olsun istemiyor ama, oluyor işte ne yaparsınız.

Bence, gerçek bir sanat gazetesinin sahibi, şairi, hikâyecisi, ressamı, yazarı hep beraber olmalı. İşçiliklerindeki ayrılık bir yana, bunlar geriliğe, yobazlığa, sahteliğe, kötümserliğe karşı koymalılar. Dergi sahiplerinin emrine değil, gerçek sanatın, gerçek bilimin emrine girmeliler. Halkımızın sesini bağırmalılar. Onların söylediğini, yahut söylemek istediğini söylemeliler.

(Yeryüzü, sayı 9, 15 Şubat 1952)

Şükran KURDAKUL

Siz toplumcu bir şiir kurmaya çalışır, gözlerinizi dışarıya çevirirken şiirin ana sorunlarını nasıl düşünüyordunuz?

A. Kadir

Özle biçimi bağdaştırmaya çalışıyordum elbette. Daha önce bağımsızlığa kavuşan şiirin daha yalın, daha sade bir biçimde gelişmesine çalışıyordum. Burada yalnız kendimi ortaya koymıyayım bir çok şairler, beraberdik, birbirimizi etkiledik.

— 1940'da SERVETİFÜNUN dergisinde «TASFİYE HAREKETİ» başladığı günlerde bu harekete ön olan şiir ortamını anlatır mısınız?

— O zamanlar şiirimizde Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi vardı. Yahya Kemal usta şairdi ama özü eskiydi. Bireysel aşklarıyla bile yirminci yüzyıl insanına çok yabancı idi. Hâşim de öyle, dar biçim kalıbında kalmış, kendi kendini kıramamıştı. Dünya ile ilgisini koparmış bir şairdi. Ahmet Hamdi Tanpınar da öyle. Bunlara karşılık, ilk çıkışıyla bir akım niteliği göstermeye başlıyan, aruzdan, heceden, dış biçim yeteneklerinden sıyrılan, toplumu daha da ileriye götürmek isteyen yeni anlayışın şiiri vardı. Bütün genç kuşağın toplu halde harekete geçmesi, o zaman için çok önemli bir olaydı. Bugün yaşıyan sanatçılarımızın çoğu o hareketin sonucudur.

Şunu da söylemek gerek: Bu dönemde yetişen genç sanatçılar, genel olarak eskiye karşıydılar ama geleceğin sanatı üstünde elbette değişik yönde idiler.

Biz gözlerimizi dünyaya çevirmiştik. İnsanlara, olaylara, uzak yakın çevrede olup bitenlere bakıyorduk. Bu kuşak ikinci dünya savaşını bir esir gibi yaşadı. Tevfik Fikret'ten beri gelen, 1930'la 1940 arasında büsbütün başka bir kimlik kazanan şiirde ye

ni olanaklar aradık.

— Yahya Kemal'le Haşim, «salt şiir»in gerektirdiği bütün unsurları birleştirmeye çalışan şairler. İkisi de kendi kişiliklerine uyan bir iç dünya içerisinde, bu iç dünyanın verilerini Divan şiirinde bulamadığımız bir yere götürmeye çalışıyorlar. Öyle sanıyorum ki, 1923'ten sonra, 1923'ün getirdiği toplumsal koşulların insanlarını etkiliyememeleri başka nedenlerden geliyor. Ama çoğunluk, şiirleri salt şiirin niteliklerini taşıyor.

Siz, toplumcu bir şiir kurmaya çalışır, gözlerinizi dışarıya çevirirken, şiirin bu ana sorunlarını nasıl düşünüyordunuz?

— Özle biçimi bağdaştırmaya çalışıyordum elbette. Daha önce bağımsızlığa kavuşan şiirin daha yalın, daha sade bir biçimde gelişmesine çalışıyordum. Çıkış yerimin sağlamlığına inancım tamdı. Burda yalnız kendimi ortaya koymıyayım, birçok şairler beraberdik, birbirimizi etkiledik. Hem özde, hem biçimde. Geçenlerde benim şu «Tebliğ» kitabını karıştırıyordum, ordaki birçok şiirleri beğenmem ama, orda bir «Tebliğ», «Bir İnsan» şiiri var, şimdi yazsam gene öyle yazarım, bir «Terhis» şiiri var, şimdi yazsam gene öyle yazarım gibime geliyor. Neyse, sonra sonra köprü altından çok sular geçti.

— Attilâ İlhan 1959 yılında Dost dergisine verdiği bir cevapta, Türk şiirine zararlı gördüğü üç unsurdan biri olarak Orhan Veli'nin adını söylüyor. Bana göre Orhan Veli, 1950 de, öldüğü zaman yazdığım bir yazıda belirttiğim gibi «eski şiire karşı girişilen kavgada yeni şiirin zafer kazanmasını kolaylaştıran şairlerden biridir.» Sizce Orhan Veli, yeni şiirin yayılması, gelişmesi için faydalı bir şair mi olmuştur, yoksa...

— Bence, Orhan Veli'nin şiirimizin gelişmesinde elbette faydası olmuştur. Orhan Veli, küçük adamın basit özleyişleri, yalnızlıkları, umutsuzlukları üzerin-

de küçük şiirler kuran iyi bir şair.

— 1940 - 1947 döneminde Orhan Veli şiir anlayışı ne gibi gerekçeler koyuyorsa - öyle sanıyorum ki 1955'ten sonra gelen genç şairler de toplumsal baskı karşısında - buna yakın gerekçeler ortaya koymaya çalıştılar. İkinci Yeni, bildiğimiz özellikleri gösteren bir şiir olarak barınmaya çalıştı. Asım Bezirci arkadaşımızın da birtakım estetik olanaklar getirdiği kanısında olduğu bu şiiri nasıl yorumluyorsunuz?

— Hayatımızın her yanında olduğu gibi, sanat hayatımızda da görülen baskı genç sanatçılarımızı böyle bir yola götürmüş olmalı. O şairlerin tadına varamadım. Ama umutsuz da değilim. İçlerinden neler çıkacak kimbilir? Bakalım devran ne gösterir?

— Bu yıl yayınladığınız ASIL ADALET kitabında 1950'den bu yana yaptığınız çeviriler var. Okurlarınıza gerek bu çeviri yönündeki amaçlarınızı gerekse geçen yıl yayımladığınız Hoş Geldin Halil İbrahim'den sonra kendi şiirlerinizde yapmak istediklerinizi anlatır mısınız?

— Asıl Adalet'teki çeviriler, çeviri çalışmalarımın çok küçük bir parçası. Bu şiirlerin iki üç tanesi bir yana, hepsi Mevlânâ çevirilerinden önce yapılmıştır. İçlerinde, 1945 yılında yaptıklarım bile var. Ne yaparsın, dağarcığın ağzını birden açamıyoruz.

Çevirilerim başarılı oldukça da ne onlar beni bırakabiliyor, ne ben onları bırakabiliyorum. Öyle ki kendi şiirlerimi yazarmışım gibi çalışıyorum onların üzerine. Çevirdiğim şairlere çok büyük saygı duyuyorum. Başka türlü olsaydı okuyucu beğenir miydi? Başardığım bir işde neden devam etmiyeyim?

«Hoş Geldin Halil İbrahim»de, şimdiye kadar kendi yazdıklarımdan bir seçmedir. İkinci baskısını yaparsam ötekilerini de koyarım, görürsünüz.

— Bundan sonra mı?

— Büyük söylemiyeyim ama, sağ kalırsam, uzun türküler söylemek istiyorum. Uzun türküler.

(Yelken/Sayı 45/Ekim 1960)

GELİN GÖZLERİNDEN ÖPELİM...

Şahap BALCIOĞLU

Nedir bu Abdülkadir'in hali? Nedir onunla alıp verilemeyen? Bitmeyecek mi bu çile? Sanatçının da insan olduğu, herkes gibi -herkesten fazla- onun da yürek ve akıl taşıdığı, onun da hayat denizinde doğru yolu gösteren kendine göre bir beyin pusulasının çalıştığı ne zaman kabul edilecek? Mezarda mı? Hani sen «her şeye kadir»din Ulu Tanrı! Senin niteliğini ad diye taşıyan bu garip kulun Eyüp'de doğdu ama, yanlışlık olmasın, kendisi Hazreti Eyüp değil, çekmenin de bir sınırı var Onu hâlâ mı sınıyorsun? Nerde senin adaletin?

Adı bile kısacık: A. Kadir. Asıl adıysa epey saltanatlı: İbrahim Abdülkadir Meriçboyu. Sessiz mi sessiz, efendi mi efendi, yürekli mi yürekli. Yaşı? Allahallah, yıllar ne çabuk geçiyor: Abdülkadir 66'ya gelmiş. İnşallah bu yarışı 66'ya bağlamaz. Neden mi? Bu da sorulur mu? Adamın Samandıra'da yazdığı şiir duruyor masamın üstünde. O zaman 63 yaşındaydı. O satırlar bir gerçeği vurgulamak için kaleme alındı Kendine acındırmak için değil. Abdülkadir yaşamının bir dakikasında bile alçalmadı, boyun eğmedi.

Dayan hasta barsaklarım, dayan / Ağrısan da, kanasan da, / Delik deşik olsan da, / dayan!

Dayan, felçli ayaklarım, dayan! / Uyuşsan da, tutulsan da, morarsan da, / dayan!

Dayan, yorgun yüreğim, dayan! Sıkışsan da, çarpınsan da, çatlasan da, / dayan!

Dayan hasta barsaklarım, dayan! / Dayan felçli ayaklarım, dayan! / Dayan yorgun yüreğim, dayan!

Dayan arslan kafam dayan
Dayanın bre!

Ressamın ana malzemesi renkse, yazın işçisinin merdiveni de sözcüktür. Sözcüklerden kurulu basamaklar onu ve okuyanı yüceltir.

Resimde soyut neyse ne de, günümüz Türkiye'sinde yazının soyutuna sapan yüreksizdir. Sembolizm mi dediniz? Hadi canım! Nerede, hangi yılda, hangi ortamda yaşıyoruz? Cici beylerin sisli tüller ardında fısıldayan Ahmet Haşim'e tapınmalarına da pek bayılırım doğrusu. Moderen ve ileri geçinenlerse diledikleri kadar saklansınlar sözcükten yapılı kâğıt kaplanların içine. Böyle monşer numaralarını bilmez Abdülkadir Onun gönlü önce kendi yurdunun insanına, sonra bütün dünya insanlarına karşı bitip tükenmez bir sevgiyle doludur. Sevdikçe yer tokadı, tekmeyi. Ama ona soyuttan söz açmayın, bozulur, canı sıkılır, o ince ruhlu adam sizi kırabilir. Ne demekmiş soyut? Somut dünya, somut toplum, somut insan, somut dertler varken soyutun da lafı mı edilir Abdülkadir'e? Simgelere sapanlar onun semtine uğramasınlar O, efendi olmasına efendidir ama inançlarından zerrece ödün vermez. Bu anlamda sert bir kayadır.

Şimdi kalkıp bana Abdülkadir'in yaşam öyküsünü, ozanlığını, yapıtlarını, hapisliklerini, sürgünlüklerini sormayın. Ne siz sorun, ne de ben söyleyeyim. Bilenler bilmeyenlere anlatsın. Bu sayfada A. Kadir'den konuşacaksak, onun çektiklerini değil, dediklerini dile getireceğiz.

Bizim bu zanaat gerçekten zor zanaat, ağır zanaat, diyor Bir yerde, ezilen, hor görülen hatta diş bilenen insanın yangınından geçeceksin, bir yerde, onun binbir kokulu, binbir çiçekli bahçesinden. Herşeye rağmen en önde onun yaşadığını, onun varolduğunu bileceksin. Onun yaşama koşullarının değiştirilmesi gerektiğine inanacaksın. Onun gelecek günlerinin bir habercisi de sensin, aklından çıkarmayacaksın bunu. Demir kapıları zorlayacaksın sabahlara açmak için, tahta kapıları değil.

Kadir boş durmuyor. Bir yandan kitaplarının yeni basımlarını yapıp onları yayıyor, öte yandan da yeni yapıtlar üretiyor. Bir kitap dolduracak kadar taze şiir yazmış. «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizi

sinin dördüncü kitabını hazırlıyor. Polonya, Yugoslav, Yunan şiirini kapsıyor bu dördüncü kitap. Not halinde toparladığı anıları da var. Ne zaman yayınlanacak bunlar?

Günü gelince, diyor.

Bakalım o gün gelecek mi? Gelirse ne zaman gelecek? En iyisi, şu Kadir ölse de hiç yayınlanmasa anıları.

Ama ölüm çözüm değil ki. Yeni yeni ozanlar, geniş soluklu genç sesler, yepyeni deyiş ustaları fışkırıyor toplumdan. Ortam elverişli.

Kadir de iyimser:

— 1940 kuşağı bu konuda görevini yaptı, yapmayı da sürdürüyor, dedi. Genelde şiirimiz ilerliyor Bir genç kuşak yetişmekte. Hem söyleyiş, hem de içerik bakımından kişisel özgünlüklerini koruyarak yürüyorlar.

— Örnek?

— Örnek olarak sayabileceğemiz isimler arasında Ahmet Arif, Can Yücel, Kemal Özer, Ataol Behramoğlu, Refik Durbaş, Ahmet Erhan, Yaşar Miraç, Hüseyin Haydar, İsmail Uyaroğlu, Erdal Alova, Turgay Fişekçi, Barış Pirhasan ve Eray Canberk akla ilk gelenler. Ama bütün bunlara, yitirdiğimiz büyük usta Enver Gökçe'yi de katmak gerekir.

— Ya düzyazı?

— O da iyi yolda. Yeni öykücüler çıkıyor. Romancılar da iyi. Adalet Ağaoğlu, Vedat Türkali, Afşar Timuçin, Fakir Baykurt, İrfan Yalçın ve rahmetli Sevgi Soysal'ı sayabiliriz. Ayrıca Sabahattin Ali ve Orhan Kemal çizgisinde izlenimi veren yeni bazı genç öykücülere de rastlıyorum.

— Sinema ne âlemde?

— Genelde büyük bir Yeşilçam gerilemesi var Buna karşın yeni atılımlar da göze çarpıyor. Başı çeken birkaç öncü, canlı ve diri bir sinema akımı oluşturuverdiler. Yeni yapıtlarla dünyaya açılan bu gençler olumlu bir Türk sinemasından söz ettirmeye baş-

ladılar.

— Ya tiyatro?

— Şehir Tiyatroları zayıf. AST gibi birkaç özel tiyatroda olumlu çalışmalar izliyoruz. Ama Genco Erkal'ın (Dostlar Tiyatrosu)nu özlüyorum doğrusu.)

Durdu daldı. Acı acı iç geçirdi:

— Bütün sanat dalları için geçerlidir şu diyeceklerim: Para kazanma zorunluğu, o belâya ayrılan çaba azalırsa, sanatçının kendine ayıracağı süre artar. Sanatçı yücelişe o yoldan varır, daha kolay ilerler. Buysa sanatı doğrudan etkiler.

Kırkbeş yıldır sanat kavgası veren, üstelik ünü çoktan yurtdışına taşmış adam böyle konuşursa, siz varın kıyaslayın gençlerin durumunu.

Abdülkadir kolay açılan insan değil. Göztepedeki evinde, aile çevresinde olmamıza karşın, bu olağanüstü terbiyeli, üstelik gönlü mangal gibi sevgi dolu ozan lâf ederken oldukça tutuk. Oysa eski dostuz. Neyse ki söze girince altmış okka konuşuyor:

— Sanatçı ve düşünür yaşadığı ortamdan bağımsız kalamaz. Gerçek bu denli açık ama ülkemizde has sanat hep büyük sıkıntılar içinde ve sanatçının kendi çabasıyla gelişti. Oysa durum bunun tam tersi olmalı. Sanat özgürlük ister. Bu ortam gerçekleşecek mi? Türk sanatı sırf özel, kişisel çabalarla dünyaya kendini tanıtma yolunda. Şiirde olsun, düzyazıda olsun, resimde, sinemada, karikatürde olsun bu böyle gelişiyor. Düşünün ki son 50-60 yılımız hep demokrasi denemeleriyle geçti, bütün bu dönemlerde sanatla uğraşan insan kendine şöyle rahat bir ortam bulamadı ki. Ekonominin, sosyal politikanın doğru ve iyi yönlendirilmesi sonucunda sosyal çalkantılar oldu. Sanatçı bu çalkantılardan payını fazlasıyla aldı.

Hoşgörüyle gülümsedi:

— Kendi kendime soruyorum zaman zaman: Acaba bu doğru teşhis koyamama illetinde sosyal ve politik savaşım veren bütün katların, bütün güçlerin günah payı yok mu?

Bu soruya doğru dürüst karşılık bulmak gerekir Sanırım o da toplumbilimcilerin görevi.

— Sizce çağdaş uygarlığa ters düşen tutucu anlayış nasıl yorumlanabilir?

— Gericiliğin ta kendisidir o, başka bir anlamda gericilik, halkı aldatmak demektir.

— Öyleyse ilericilik nedir?

— Halkın ekonomik, toplumsal, kültürel düzeyini yükseltme çabasına girmektir ilericilik. Sanatta, bilimde, politikada bu böyledir. Gerçekleri, yaraları görmek, sorunlara halkyararına çözümler getirmektir ilericilik

— Halk, halk diyoruz. Halkın sanatla ilişkisinden söz edelim biraz da. Yeterli düzeyde mi o ilişki?

— Nasıl yeterli olsun? Yarısından fazlası okuma yazma bilmeyen bir ülkeyiz. Sanat ve düşün adamına yıllardır dolaylı dolaysız yapılanları düşünün bir. Bugüne kadar sanat adına ne yapıldıysa türlü tehlikeler bahasına hep kişisel çabalarla gerçekleştirildi. Bu engeller, çelmeler ortadan kalkmadıkça, Türk insanının sanatla yeterli bir ilişkisi olamaz. Geri kalmışlığın çilesidir bu. Ama bütün bunlara karşın, ,zor da olsa, ağır aksak da olsa bir çıkış yolu bulunacaktır. Güçbelâ açılacak o yolda bir tür yaygınlaşma olacak. İnanıyorum.

— Teknolojik gelişmelerin sanatın yaygınlaşmasında payı yok mu?

— Elbette var. Teknolojik gelişme sanatın daha yaygın hal almasını, çoğunlukça benimsenmesini sağlar bir bakıma. Ama teknolojiyi elinde bulunduranların anlayış ve davranışına göre değişir durum. Kimi ellerde sanat gelişir, kimi ellerde yozlaşır.

Size birşey diyeyim mi? Bu Abdülkadir domuzu insanı dinden imandan çıkarır. Asmalı onu, ya da yakmalı, benzin döküp cayır cayır kavurmalı. Yok etmeli.

Ya yapıtları n'olacak?

İyisi mi, gelin onun gözlerinden öpelim...

(Hürriyet - Gösteri, sayı 28, Mart 1983)

A. KADİR'LE SON SÖYLEŞİ

Maya ARIKANLI

S — Sizi üzmek için sormuyorum ama, bildiğime göre çileli bir yaşam öykünüz var. Gene bildiğime göre bu çileyi hiç ortaya sermemiş, serdirmemişsiniz. Beni, sizi seven bir çocuğunuz kabul ederseniz, «çile»den, «sanatçının çilesi»nden söz eder misiniz?

C — Çileli bir yaşamım olduğu doğru, yavrum. Ama şimdiye dek bundan ne yakındım, ne de bir onur payı çıkarmayı düşündüm. Çünkü benim çilem, içinden çıktığım halkın çilesidir. Başka bir ayrıcalığı yok benim çilemin. Aslında ben, yaşamımın nasıl bir yol izleyeceğini önceden şöyle böyle kestirmiş gibiydim. Şairliğe soyunduktan sonra, birçok şeyleri göze almak gerektiğini anlamıştım. Çünkü tek yol vardı benim için: Halktan yana olmak. Bu yolu tuttun mu da, dokuz köyden kovulmak vardır. Onuncu köyü bulayım diye ha babam de babam çabalar durursun. Vardık, varıyoruz, derken de, bir bakarsın yumağın bitti b.

tecek. Benim, şair olarak, en büyük üzüntüm, ilk kitabımın çıkışından sonra onbeş yıl susmam olmuştur, elimde olmayarak. Ondan sonraki, yani ilk şiir kitabımın yayınlanmasından sonra şiirlerimi yayımlayamadım onbeş yıl. Bir sanatçı için en büyük acı budur bence. Onbeş yıl beklemek. Yoksa, mahpusluk, sürgünlük, işsizlik, yoksulluk falan o kadar koymuyor adama.

S — «Çile»yi nasıl güzelleştirdiniz?

C — «Çileyi güzelleştirmek!». Bu iki sözcük nasıl işledi içime, bilemezsin, yavrum. Uzun uzun düşündürdün beni. Nasıl anlatsam bilmem ki! Ben, çileyi güzelleştirebilmişsem eğer, şöyle güzelleştirmiş olabilirim belki: Bunalımın batağına düşmemekle, umudu yitirmemekle, sevgiye tutunmakla. İnsancıkların yaşam için verdikleri kavgaları, özlemleri, acıları paylaşmakla. Dünyada tekbaşına kalmış olsan bile, kalabalıklarda yaşarmış gibi yaşamakla. Yanında eli elinde bir sevgili varmış da, ona içini dökermiş gibi konuşmakla. Ya da kırk yıllık bir dostla söyleşirmiş gibi türküler söyleyerek. Sırasında bir ağaçla, bir bulutla, sırasında bir kuşla, bir çiçekle arkadaşlık ederek. Hilesiz, yalansız dolansız, içten ve yalın. Böylece rahatlarsın, yaşamı güzel görürsün ve yarına hazırlarsın kendini.

S — Bir de çevirmen yanınız var. «Dünya Şiirleri Antolojisi» son uğraşılarınızdan. Bu zorlu işte yalnız mı çalışıyorsunuz?

C — Dünya şiirlerinin çevirisine ilkin rahmetli Şerif Hulusi arkadaşımla başladık. Kısa bir süre çalıştık. Ne yazık ki, Şerif Hulusi amansız bir hastalığa tutuldu ve kurtulamadı. Onunla giriştiğimiz işin kapsamını genişlettim ben sonradan ve yardımcı arkadaşlar buldum. Çalışmalar ilerledikçe yardıma koşan arkadaşlar oldu. Sekiz on arkadaşla sürdürdük bu çalışmayı.

S — Gözüm arkada kalmasın» gibi bir tümce vardır dilimizde. Size çok uzun ömürler dileyerek saygıyla soruyorum: Gözünüzü arkada bırakacak bir şey, yapamadıklarınız, bırakamadıklarınız gibi bir şey var mı?

C — Kitaplarımın çoğu tükendi. Bugünkü koşullarda yeni baskılarını görecek miyim, göremeyecek miyim, bilemem. «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizisini on kitap olarak tasarladım. Bitirecek miyim bu diziyi, ömrüm yetecek mi, bilemem. Son şiirlerimi kitap haline getirip getiremeyeceğimi de bilemem. Üstelik daha çok yapacak işim var. Anılarım var, tasarladığım şiirler var. Bunları kotarabilecek miyim, bilemem. Herhal gözüm arkada kalacak.

S — Sanırım şiir de doğum gibi zorlu bir olay. Doğurmanın, yaratmanın ardında şiiriniz yayımlandığında nasıl bir duyguya kapılırsınız?

C — Bir şiirimi bitirip de hemen ardından yayımlamak bana pek kısmet olmadı. Yayımlanmasını yıllarca bekleyen şiirlerim çoğunlukta. Ama ister geç yayımlansın, ister erken, şiirimin okuyucumda nasıl bir duygu yarattığını çok merak ederim. Ancak, yeni bir şiire yönelene dek sürer bu merak.

Beni son derece duygulandıran bu güzel soruların için sana teşekkür eder, çilesiz, mutlu bir yaşam dilerim, yavrucuğum.

9 Aralık 1984

(POETİKA/Şiir Sanatı ve Sorunları, 4, 1985)

SÜREN BİR SAVAŞ, FİLİSTİN ŞİİRİ VE FİLİSTİNLİ ŞAİRLER

Zeynep ORAL

Geçen hafta, bir yıldönümü nedeniyle Hiroşima dedik, Nagazaki dedik... Çocukların çağrılarına, çocukların seslerine bir kulak veren olsa dedik... Bir kulak veren olsa, belki de haksız savaşlar olmayacak... Ama ne çocukların ne de ozanların sesine kulak veren yok ki, sürüp gidiyor haklı ve haksız savaşlar.

Yanı başımızda da sürüyor bir savaş. Ve bu savaşta ozanlara büyük bir görev düşüyor. «Ezilmiş bir halka, insan olmanın anlamını gösteren, umudu, direnci, yıkılmamayı öneren, güçlendirici şiirler sunuyorlar... Dağılmış, ezilmiş bir halkın umut kaynağı oluyorlar.»

Filistin şiirinden, Filistinli şairlerden söz ediyorum... A. Kadir, Afşar Timuçin ve Süleyman Şalom' un Türkçeleştirdiği şiirlerden oluşan «Filistin Şiiri» adlı kitap (Yazko Yayınları) önümde. Yukardaki alıntı Afşar Timuçin'in yazdığı önsözden, «Filistin Araplarının bugün gelişen şiiri, dünya şiirine en güzel örneklerini vermiş olan Arap şiirinin kaynağından besleniyor. Bütün dünya kültürüne açık insanların yarattığı bu yeni şiir, büyük bir şiir geleneğini, bir kavga şiirine doğru geliştirmekte» diyor Afşar Timuçin ve şöyle sürdürüyor:

«Beş-altı gün süren 1967 savaşı dikkatleri Filistin üzerine toplarken, kültür adamlarının dikkatlerini de Filistinli şairler üzerine çekti. Böylece o zamana kadar bir köşeye sıkışıp kalmış olan yeni Filistin şiiri gazetelere kadar yayıldı... 1936 kuşağının ortaya koyduğu şiir beğenisi, yeni bir yorumla, yeni bir

dünya görüşü içinde yeni bir atılıma giriyordu böylece... Böylece, estetik kaygılara birinci planda yer veren, basit bir dille işleyen, ezilmiş bir halkın kavgasını, umudunu, acılarını, kırgınlıklarını, yoksunluklarını türküleştiren, bütün bunları yaparken kuruluklara, marş duyarlılıklarına, kaba ve katı söyleyişlere düşmeyen başarılı bir şiir ortaya çıktı.»

«Filistin Şiiri» kitabının sayfalarını çeviriyorum. Çeşitli örnekler. Her ozan kısaca tanıtılıyor. Tanıtmalarda en sık rastlanan cümle kadın olsun, erkek olsun, ozanların şunca yıl hapis yattıkları. (Yooo, hayır, ozanların, kaderi falan demeyeceğiz.) Çünkü işlevleri, öğretmenlik, eğiticilik, yol göstericilik.

«Kütükte kayıtlıyım/Arabım./Halktan biriyim./Sabırlıyım./Öfkeyle kaynayan topraklara/Salmışım köklerimi» diyen Mahmut Derviş, 1948'de (İsrail devletinin kuruluşu) 7 yaşındaydı. O gün bugün şiir yazıyor, hapiste de olsa, sürgünde de. Direniş şiirlerinin yanı sıra, özellikle halkına kim olduklarının bilincini, tarih bilincini vermeye çalışıyor. Tıpkı, «Bir şairden başka bir şey değildim/Yüzyıllar boyunca/Tanrı'dan medet uman./Oysa şimdi ben/Bir volkanım./yirminci yüzyılda./Patlayan bir volkan» diyen Semih El Kasım (doğumu 1939) gibi. Ozan'ın «Göğsümde Çarpan» adlı şiirini okuyoruz:

Çöle bir palmiye nasıl dikilirse,
Anam nasıl bir öpücük kondurursa kırışık alnıma,
Ceketini sırtına nasıl geçirirse babam,
Nasıl çalışırsa kardeşimle okuma dersini,
Buğday başağı toprakta nasıl yükselirse,
Âşıklara nasıl gülerse bir yıldız,
İşçinin yüzünden yorgunluğu nasıl nasıl silerse bir soluk,
Nasıl türkü söylerse dostlar,
Nasıl gülümserse yabancı yabancıya,

Sıcak yuvasına nasıl dönerse bir kuş,
Bir çocuk çantasını nasıl taşırsa,
Nasıl gülerse yağmurun altında çöl,
Öyle çarpıyor göğsümde Araplık.

Ve göğsünde çarpanla birlikte, şöyle haykırıyor Semih El Kasım, «Haykıracağım» adlı şiirinde:
haykırıyor Semih El Kasım, «Haykıracağım» adlı şiirinde:

Bana bir karış toprak kalana kadar,
Bir tek zeytin ağacı kalana kadar,
Bir tek portakal ağacı,
Bir tek kuyu,
Bir ufak koru kalana kadar,
Anılar kalana kadar,
Bir küçük kitaplık,
Ölmüş dedemin resmi,
Bir duvar kalana kadar,
Arapça sözcükler, halk türküleri,
Şiirler, el yazmaları kalana kadar,
Antar Al Absi masalları,
Bu gözler, bu kitaplar, bu eller kalana kadar,
Bir de bu soluk,
Bendeki bu soluk...
Haykıracağım dünyanın suratına,
Özgür insanlar adına savaştı.
(.....)

Filistinli ozanlar için, ölüm ya da ölmek, hiçbir şeyin sonu, bitişi değil. Hele belli bir amaç için ölmek... Bu nedenle ölümden söz eden şiirlerde bile karamsarlığa, umutsuzluğa rastlamıyoruz. Fatva Tukan (doğumu 1914) «Yeter Bana» adlı şiirinde şöyle diyor:

Yurdumda ölmek bana yeter.
Gömülmek yurdumun toprağına.
Toprakta dağılmak, karışmak toprağa, yok olmak.

Sonra dönmek bir gün yeryüzüne tekrar
Bir yeşil ot olarak.
Dönmek bir gün
Ülkemde büyüyen bir çocuğun elinde,
Bir demet çiçek olarak,
Yeryüzüne tekrar.
Yeter bana
Yurdumun bağrında olmak;
Toprak
Ot
Çiçek.

Fatva Tukan'dan çok daha genç olan Muin Besisso (doğumu 1943), aynı temayı değişik bir biçimde işliyor. İşte «Meydan Okuma» adlı şiiri:

Çıktık tiyatronun sahnesine,
Bilmiyorum rolüm ne.
Rejisörüm, sarhoş pezevenk.
Hay boyu devrile,
Vere vere
Hırsız rolünü verdi bana.
Oysa ben iyi bir ozanım.
Şimdi ortasındayım bir sirkin.
Toptan topa zıplayan
Bir kocaman file
İşin alayındayım.
Filin alanında koskoca bir testere.
Gül bakalım toprağım benim.
Gül bakalım ozanım benim.
Ey, rıhtım orospuları!
Ey sevdalıları korsanların!
Tanığım olun!
Fırlattım yumruğu
Zorbanın suratına!
Tanığım olun!
Öleceğim, biliyorum.
Hiç kılıç taşımadım

Ben ömrümde.
Öleceğim biliyorum.
Öleceğimi bile bile
Savaşacağım bu savaşta.
Öleceğimi bile bile.

Yanıbaşımızda bir savaş sürüyor bu halkın toprağına, insanlığına sahip çıkma savaşı. Son örnek, Filistinli şairlerin en gençlerinden. Başlarken kulak verdiğimiz Mahmut Derviş'in en küçük kardeşi Remzi Derviş'ten (doğumu 1952) «Her Zaman Hep Beraber» adlı şiiri:

Alın vücudumu, gövdemi,
Alın evlatlarımı, ocağımı,
Alın, hepsi sizin olsun.
O yasa geri geldi.
O orman yasası
Geri geldi yurduma.
Emdi damarlarının kanını.
Emdi son damlasma dek.
Tütsün bedenimin üstünde
—Ey utanç—
Tütecekse bir daha bu ocak.
Alın hepsi sizin olsun,
Komayın yağma edilmedik tek birşey,
Ey son eşkiyaları dünyamızın.
Kalacağız biz hep
Böyle bir arada
Toprağımla ben,
Yaşamda ve ölümde
Böyle koyun koyuna.
Ta kıyamete dek.

Milliyet Aktüalite Eki 15 Ağustos 1982

HAYYAM'I OKURKEN...

Oktay AKBAL

1025 ile 1060 arasında doğduğu söylenir. Ölümü de 1121 ya da 1122'de. Babası bir çadırcı. Bu yüzden takma ad olarak 'Hayyam'ı almış. Yazdığı Rubai'ler bin yıla yakın bir zamandır yeniliğini, tazeliğini koruyor. Yalnız Doğu şiirinde değil, Batı'da da hayranlık uyandıran bir şair sayılıyor. Bunu İngiliz doğubilimcisi Fitzgerald'a borçludur elbet. Filtzgerald yıllar süren bir çalışmayla Rubai'leri İngiliz diline kazandırmasa, Hayyam bu denli tanınmaz, yayılmazdı.

Fransız şairi Th. Gautier şöyle yazıyor: «Avrupa ortaçağın en karanlık dönemindeyken Hayyam'ın şiirlerindeki düşünce özgürlüğü, en ileri görüşleri dile getirmesi, insanı şaşırtıyor» Gautier'ye göre Hayyam'ın şiirleri kısa, özlü ve bir şimşek gibi etkileyicidir. Bilindiği gibi, Ömer Hayyam, yalnız bir Rubai yazarı, yani bir şair değildir; o aynı zamanda matematikçi, gökbilimci ve felsefecidir.

Şair dostum A. Kadir, geçmişin büyük şairlerini, 'Bugünün Diliyle' konuşturmasını sever. Yani, Mevlana gibi, Hayyam gibi, Fikret gibi şairler günümüzde yaşayıp bugünün Türkçesiyle yazsaydılar, nasıl yazarlardı? Bunu o şairleri bugünün diliyle konuşturarak gösterir. Elbette ki tartışılacak bir konudur bu. Kimileri karşı çıkarlar, belki haklıdırlar, bir şair kendi yazdıklarının dışında yorumlanamaz, şiirleri yeni

den yazılamaz. Yazılırsa bambaşka şiirler olur... Ama Kadir'in 'Bugünün diliyle' o şiirleri yeniden —aslındaki güzelliklere bağlı kalarak— yazması başka bir açıdan yararlıdır. Nedeni de, o eski zaman şairlerini, yeni bir yaşama kavuşturabilmesidir. Şiir başka dile çevrilemez, bunu biliyorum, kendi diline bile! Ama Kadir —ki usta bir şairdir— Bu tür 'yeniden yazma' şiirlerde gerçek bir başarı kazanıyor, o şairleri yeni bir güçle yaşatıyor...

'Bugünün Diliyle Hayyam'ın 5. Baskısı önümde... Hayyam'ın şiirleri 'yenileştiren' A. Kadir önsözde şöyle diyor: «Hayyam insana önem verir. İnsanın özgürlüğüne önem verir. Alçakgönüllülüğü, olduğu gibi görünmeyi, fikir ve vicdan özgürlüğüne bağlanmayı, yiğit bir yürek taşımayı, yalandan ve ikiyüzlülükten iğrenmeyi, insanın insana kulluk etmeden yaşamasını öğütler. 'Bir ekmek kapısı aç bana —Bir geçim yolu bulayım— Kula kulluk etmeden'. Hayyam söylüyor bunu... Bu ses onikinci yüzyıl insanının sesi. Sonra biz rahat rahat oturmuşuz, ona 'zevk ve safa 'iyş-ü nuş' şairi demiş çıkmışız.»

«Kapısız, damsız şu yuvarlakta
Bir sürü insanız, başıboş kimsesiz
Bu dünyaya istediğimiz gibi gelmedik
Bu dünyadan istediğimiz gibi gidemeyiz.»

Ömer Hayyam'ın Rubai'lerinde 'şarap' baş yeri alır. «Bu şarabı dilenci içti, bey oldu gitti-Bu şarabı tilki içti, aslan kesildi-Bu şarabı ihtiyar içti, oldu delikanlı-Delikanlı içti, ömrü bi uzadı, bi uzadı, bi uzadı» der... «Bir elimizde Kuran, bir elimizde şarap tası - bir yanımız helâl, bir yanımız haram-Şu ham gökkubbe altında biz neyiz-Ne tam gâvur, ne tam Müslüman» der. «İçmeyen insan ne anlar bu şarkıdan - Yaşamanın tadını ne bilir, yüzü paslı-Yeryüzü sevene ışıl ışıl ışıldar-Oysa sen tın tın ötersin-Sana bizim aş-

kımız bir şey demez-Ey içi kara, sersem yobaz!»

Hayyam, Tanrı'yla da sık sık konuşur, şöyle seslenir ona: «Süsle, beze,, lokum gibi ko karşımıza-Esmeri de, beyazı de, pembesi de-Baştan çıkar, yerlere ser bizi, öldür-Sonra çevir dört yanımızı bir sürü yasakla-Ona bakma, şuna bakma, buna bakma-Dolu tası eğri tut, ama içindekini dökme...» Ya da: «O gün başka işin yokmuş ki-Yetmiş iki millet çıkarmış komuşsun ortaya-Bir sürü soy sop çıkarmış komussun-Bense aşk soyuna bağlı doğmuşum sımsıkı-Bu ayrılık gayrılık neden diye sormuş durmuşum-Bu Müslümanlık bu gâvurluk neden-Aşk içinde erimek varken.»

«Bugünün Diliyle Hayyam» bizden biridir, bugünün içinde yaşayan bir şair, genç, yeni, çağdaş bir şair...

«Yaşadın, yaşadın, bin yıl yaşadın diyelim hadi-Sen bana sonunu de bunun sonunu-Şu yıkık dökük saraydan çekip gitmek değil mi?-Ha anlı şanlı bir sultansın, ha bir dilenci-Bir gün gelir ikisi de çıkar bir kapıdan.»

Cumhuriyet-25 Ekim 1984

KİTAP TANITMA YAZISI

İlhan SELÇUK

Kitabın adı: Halkın Ekmeği. Yazarı: Bertolt Brecht
Çevirenler: A. Kadir - A. Bezirci Yayınlayan: Say Yayınevi

Kitaptan bir şiir:

KÖPEK
Bahçıvanım anlattı bana:
Hem güçlüymüş, hem çok akıllıymış bu köpek.
Bahçeyi beklesin diye satın almışlar.
Ama çok alıştırmışlar onu insanlara.
Bilmem ki ekmeğini nasıl hak edecek?

Kitabın öyküsü:

İşbu kitap, savcılıkça sakıncalı görülüp İstanbul 2. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 23 Nisan 1982 günlü kararıyla toplatılmıştır. İstanbul Toplu Basın Mahkemesi'nde açılan dava görevsizlik kararıyla İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'ne gönderilmiştir. 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nde 8 Kasım 1983 günü açıklanan kararla sanık A. Kadir ve Asım Bezirci'nin beraatine karar verilmiştir. Toplatma kararı da kaldırılmıştır.

Savcının iddianamesinden:

«Sanıklar hakkındaki kamu davası, Bertolt Brecht tarafından yazılan ve sanıklar tarafından Türkçeye çevirisi yapılan 'Halkın Ekmeği' adlı kitabın 30, 33, 54 ve 56. sayfalarında cemiyetin muhtelif sınıflarını umumun emniyeti için tehlikeli bir tarzda kin ve adavete (düşmanlığa) tahrik eyleyecek mahiyette propaganda yapıldığı iddiasıyla açılmıştır.»

Mahkemenin kararından:

«Suç konusu yazılardan 'Kafkas Tebeşir Dairesi' adlı yazıda eskilerin düşüncesine göre 'her şey ona iyi bakanın olmalıdır' fikrinin savunulmakta olduğu, söz gelimi çocuklar anne gibi davrananların, arabalar iyi şoförlerin, vadi iyi ürün vermesi için onu sulayanların olmalıdır, denildiği; bu düşüncenin suç

amacına yönelik olmadığı; eşyanın, malın, insanların iyi ve yararlı bir şekilde kullanılması, onlardan yararlanılması düşüncesini egemen kılmaya yönelik olduğu, ayrıca isabetli bir düşünce ile sergilendiği, kimsenin malını, mülkiyet hakkına ve hukuka aykırı bir biçimde zedelemeyi, kaldırmayı amaçlamadığı...

Kitabın 33. sayfasındaki «burjuvaziden tiksinme' ibaresi 1920 yıllarındaki Alman sosyal sınıflarına ait olduğu...

Kitabın 54. sayfasındaki 'Denizdeki Su Damlasının Türküsü' isimli şiirde işsiz güçsüz, yersiz yurtsuz insanların elemli durumlarının sergilenmekte ve bundan hayıflanılmakta olduğu, bu durumun zorla, cebirle, kinle, düşmanlıkla yok edilmesine yönelik herhangi bir tahrikin söz konusu edilmediği...

Kitabın 56. sayfasındaki 'Pirinç Teknesini Çekenlerin Türküsü' isimli şiirde ırmağın yukarısındaki aç insanların kayıkla zorlu bir şekilde kürek çekerek pirinç elde etmelerinin güçlüğü, ,pirincin bir yerde insanların yiyeceğine sunulması sırasında nakliye işi yapanların zorluklarla karşılaşmaları, insanlara acıyan bir lisanla tasvir edilmekte olduğu, şiir içeriğinde insanları birbiri aleyhine düşmanlığa kışkırtıcı, bunu aşılayıcı herhangi bir düşüncenin müşahede edilmediği...

Kitabın kapsamı itibariyle insanlar, özellikle güçsüz ve fakir kişilerden oluşan grubuna şefkatli ve insancıl bir yaklaşım sergileyen bir kitap olduğu...»

Kitaptan bir şiir daha.

SIRA YÜRÜMEYE GELİNCE
Düşmanlar kafalarda yürür
bilmez bunu çok insan.
Bir ses güder onları, bilmezler,
aslında düşmanların sesidir o.
Söz etti mi bir insan sana düşmandan,
bil ki, düşmanın ta kendisidir o.

Sonuç: Bu kitap okunacak bir kitaptır

Cumhuriyet - 12 Haziran 1985

ŞİİR ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE

•

T. FİKRET'İN ŞİİRLERİ TÜRKÇELEŞTİRİLİYOR

Turhan GÜRKAN

Ölümünün üzerinden tam 50 yıl geçmiş.. Mezarını Eyüb'ten Âşiyan'a taşımaktan gayri ne yaptık Tevfik Fikret için? Bir enstitü mü kurduk, yoksa kıyıda köşede unutulmuş dağınık şiirlerini bir uzman kurula verip, değerlerine göre düzene mi koydurduk? Yapıtlarını bir «külliyat» halinde çıkarmayı mı düşündük? Milli Eğitim olarak, Üniversite olarak, Türk Edebiyatçılar Derneği, yayınevleri, basın olarak hangi birine uzandı elimiz? Fikret'i bugünkü kuşaklara sevdirme, anlatmak için bir çırpınışımız mı oldu sanki?

Ölümünün üzerinden tam 50 yıl sonra bir Türk ozanı çıkıyor. «Ben Fikret'i bugünün kuşağının anlıyacağı dille yenileştirmeğe kararlıyım,» diyor. Cesaretli bir çıkışla işe girişiyor sonunda...

Fikret, yaşadığı ortamı aşan, toplumunun yüz yıl ilerisinde giden bir şairdi. Çevresiyle büyük bir çatışma halinde didindi durdu. Çürümüş bozuk toplum düzeninin tam karşısında savaştı. Tam anlamıyla barışçıydı. Milliyetçiliği insaniyetçiliğiyle beraber gidiyordu. Bunların yanı sıra çok güçlü bir kişiliği de vardı. İşte bütün bunlar Fikret'i anlaşılır hale getirmeğe, bugünkü kuşağa mal etmeğe itiyordu insanı.

Ama bu iş çok zordu. Bunun üstesinden ancak A. Kadir gibi Mevlânâ'yı, Hayyam'ı bugünkü şiir diliyle yenileştirmiş bir sanatçı gelebilirdi.

BUGÜNE SESLENİYOR

Fikret bugünün insanına seslenmekte, onun duygularını, kaygılarını, umudunu, sonra acısını anlatmaktaydı. Kalemini toplumun yararına kullanmış, halka bir şeyler anlatmak, halkı uyarmak için yazmıştı. Bunu A. Kadir'in biçim ve öze değinmeden yenileştirdiği bütün parçalarda bulabiliriz. Fikret'in yüceliğini, insanlığını, yaymak istediği vatan sevgisini, uygarlık özlemini bu kez sözlüğe danışarak değil de, içten duyarak anlayarak okumuş oluyoruz.

Fikret'in şiirleri yepyenidir, dili eski... Yenileşen parçaları okudukça modern bir şairin şiirini okuyor gibi olacağız sanki. Şu dizilerde Fikret, bugünün yaşayan çok şairinden daha ileri değil midir?

İnsanların gözü sende, ey tan yeri.
ey, cıvıl cıvıl yaşamayla doğan,
sensin umudu günümüzün,
alnında yeni bir yıldızla,
— yok, yıldızla değil, yok —
alnında bir güneşle doğ ufuklara,
geçmiş bütün acı yıllar, gömülsün karanlıklara,

A. Kadir günümüzün diliyle Mevlânâ'da, Hayyam'da hatta İlyada'da da aynı yolu denemiş ve büyük başarı sağlamıştı. Hakkında en büyük kalemler övgü yazıları yazmıştır, kitaplar iki ayda kapışılmış, çeşitli ödüller almışlar ve birkaç baskıya birden erişmişlerdi.

Haydi Hayyam eskiydi, Mevlânâ eskiydi. Onların dili arınabilir, şiirleri yenileşebilirdi. Ama ya Fikret? İstibdada karşı ilk gür sesi yükselten, şiirleriyle devir açan, devrim yaratan bir Fikret nasıl yenileştirilebilir, nasıl bugünkü şiir diline uygulanabilirdi? Yeniyi yenileştirme nasıl olurdu? A. Kadir, Fikret'i yenileştirme kararını verişini şöyle anlatıyor:

«Bütün şiirleri ezberlerdeyken Fikret'in şiirleri nasıl bir değişime uğratılabilir diye kafamı yoruyordum. Eskiymiş gibi yenileştirme olamaz diye düşünüyordum. Ama gene de onun yenileştirilmesi gerekliymiş gibi bir sorumluluk altında tutuyordum kendimi. Bir gün evde «Rübab-ı Şikeste» elimde, yüksek sesle «Ses» şiirini okuyordum. «Sarmış yine âfakını bir dûd-u muannit» diye başlayan şiiri sonuna kadar getirmiştim. Sonra karıma «Nasıl buldun?» diye sordum. «İyi okuyorsun, çok güzel şiir ama bir şey anlamadım,» dedi. Öğretmen olan karım anlamadığı gibi, ben de birçok yerlerini anlamıyordum. Anlamakta güçlük çekiyordum. İşte o an kafama dank etti. Dostlarımın Tevfik Fikret'in şiirlerini bugünün diliyle yenileştirme öğüdünü hatırladım ve hemen kararımı verdim. Tevfik Fikret te tıpkı Hayyam gibi, Mevlânâ gibi yenileşecek, bugünkü kuşağın anlıyacağı öz bir söyleşime kavuşacaktı.»

SERBEST VEZİN

A. Kadir kararını verdikten sonra kolları sıva-

yıp işe koyuldu. Önce Fikret hakkında yazılan bütün kitapları, yazıları okudu. Sonra Fikretçilere, onu tanımış olanlara sordu, soruşturdu. Hangi şiirlerinin önce yenileştirilmesinin daha uygun düşeceğini damıştı. Bir liste yaptı. İşe önce küçük şiirlerden başladı. Altı aylık bir çalışmadan sonra «Buda», «Kutba Doğru», «Promete» ve en sonunda da «Ferda»yı «Gelecek Günler» adıyla yenileştirdi.

Tevfik Fikret'in yenileştirilen şiirlerinin hepsi de serbest vezinli. Ama hepsinde yine Fikret'in kalıbı var. Mevlânâ'daki kalıp ayrı, İlyada'daki yine ayrıydı. Hepsinin de dünya görüşüne uyan bir ses vardı. Hayyam da serbest vezindi ama, Hayyamvari, Hayyam'a yaraşır şekilde sadeleştirilmişti. Fikret'inkinde de Fikret'in sesine yaraşır yeni bir nazım tekniği getirmişti A. Kadir.

«Fikret bugün yaşasaydı bunu nasıl söylerdi? Ben çömezinin söylediğinden ayrı türde söylemezdi,» diyor A. Kadir. «Onun kuşağından gelen bir şair olarak ben, Tevfik Fikret bugün yaşasaydı nasıl söylerdi düşüncesiyle hareket etmiş oluyorum.»

A. Kadir ilk olarak «Buda»yı önce aslını, sonra yenileştirdiğini okudu. Ses ayni sesti. İnsan yine Fikret'in şiirini dinlerken duyduğu ürpertiyi duyuyordu. Şiirindeki «şiiriyet» yitirilmemişti. Üstelik anlaşılmıyan tek yönü de yoktu. Arı, duru bir dil şiiri alıp götürüyordu. Ahenk te vardı... Sonra Promete'yi okudu:

> Bir gün açarsa gözünü şu hasta vatan,
> ne varsa yüklen getir bilimin dört bucağından,
> gelecek günlerinin bilinmeyen elektrikçisi
> aydınlığa, bolluğa susamış halkın,
> uyuşukluğu yok eden ne varsa getir,
> yüreği, özü, kafayı besleyen,
> durma onlara can ver, can.

A. Kadir sonra öbür yenileştirmelerini okudu «Kutba Doğru»yu, «Ferda»yı... «Kutba Doğru»da şu mısralar bizi kendine çekiyordu:

Yürü: Ağızları bıçak açmaz.
Dur: Önce ıslık, ,sonra yuha!
Söyle, bütün bu kahrın karşılığı ne?
Bilim dünyasında büyük bir ün ha?
«Duydunuz mu? denecek yarın,
«Duydunuz mu?
Kutup noktasına varmış filan adam,
Şimdiye dek bu başarıya eremedi hiç kimse.»

A. Kadir şimdi «Sabah Olursa» üzerinde çalışıyor. Bunu «Tarih-i Kadim» izleyecek. A. Kadir'in ozan yönü Fikret'in şiirlerini bozmak şöyle dursun, ona ayrı bir değer de kazandırmış. A. Kadir dört ayrı çağın şairi üzerinde yaptığı yenileştirme çalışmalarıyla «şiir başka dile çevrilemez.» yargısını da kökünden yıkmış oluyor. Şiirin mısraına kafiyesine bağlı kalmadan da, ahengini bozmadan da, serbest şiirin olanaklarından yararlanarak güzel, başarılı şiir olabileceğini de ispatlıyor. «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» kitabı yayınlandığı gün Türk bilgi ve kültür dünyası çok değerli bir yapıt kazanmış olacaktır.

Cumhuriyet - 2 Haziran 1965

HASAN ALİ EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜ A. KADİR'E VERİLDİ

Konur ERTOP

1940 kuşağının toplumcu ozanlarından A. Kadir, günümüzde şiir çevirisi alanında da önde gelen adlardan biridir. Bu alandaki çalışmaları dolayısıyle 1980 Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülünü kazanan sanatçıyla yaptığımız konuşmayı şiirlerinden örneklerle sunuyoruz.

— Türkçelerini şiir diliyle verdiğiniz ozanlar Homeros'tan Hayyam'la Mevlânâ'ya uzanıyor, Eluard'dan başlayarak günümüz Batı şiirinin bir kesimini kapsıyor. Bütün bu adlar arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?

— Bütün bu adlar çağlarını belirlemişlerdir. Öyle ki, çağlarını belirlerlerken, geleceğe de ışık tutmuşlardır. Homeros, Mevlânâ, Hayyam, Eluard, Brecht ve daha sonra gelenler, ta Arnavut şairlerine kadar bu böyle. Hepimiz biliyoruz: Homeros'un İlyada'sı, saldıranlarla saldırıya uğrayanların öyküsü. Yani, yenmek, ezmek, sömürmek isteyenlerle, yenilmek, ezilmek ve sömürülmek istemeyenlerin kavgası. Troya savaşlarının, Helene denen haspanın kaçırılması yüzünden çıktığına inanmıyorum ben. Tarihlerde böyle okuduk ama, yalan bu. Bir sürü krallıkların, aç gözlerini bereketli Troya topraklarına dikmeleri ve oralardan bir şeyler koparmak istemeleri, oraları sömürmek istemeleridir Troya savaşlarının asıl nedeni. Dikkatli bir okuyucu İlyada'yı okurken, gözlerden gizlemeye çalışılan bu nedeni anlamakta ve Troya savaşlarını çağımızda sürdürülen emperyalist savaşlara benzetmekte güçlük çekmez. Savaşı o kadar ballandıra ballandıra anlatır ki kurnaz Homeros (ne yapsın,

saldırgan Akhaların torunlarına anlatıyordu bu destanı), o kadar ballandıra ballandıra anlatır ki, sonunda savaştan iğrenirsiniz. Homeros'un da bizi vardırmak istediği yer savaş düşmanlığıdır aslında. Barış, özgürlük, yurt sevgisi, dostluk, insanca yaşama özlemi, ancak ve ancak, insanlığımızı yitirmemek için savaş mübah. Böylece Homeros, insanoğlunu soylu ve yüce kılar. Bu yüzden evrenseldir. Mevlânâ'da da böyledir bu, Hayyam'da da, Eluard'da da. Onlarda da özgürlüğe bağlılık, susamışlık vardır, tutuculuğa, bağnazlığa karşı koymak, kula kulluk etmeme direnci vardır. Onlarda, kendilerine özgü tutum ve deyişleriyle, insanoğlunun bugünü ve geleceği üzerindeki engelleri kaldırmak, duvarları yıkmak çabası ayan beyan ortadadır. Onlar da insanoğlunu soylu ve yüce kılarlar. Bu yüzden evrenseldirler.

Size örnekler vereyim: Bakın, Mevlânâ şöyle der: «Dünyada nice diller var, nice diller,/ama hepsinde de anlam bir./Sen kapları, testileri hele bir kır,/sular nasıl bir yol tutar gider./Hele birliğe ulaş, hırgürü, savaşı bırak,/can nasıl koşar, bunu canlara iletir.» Gene aynı Mevlânâ: «Alemin bal şerbetinden bana ne?/İşte önümde benim ayran tasım./Ne malım mülküm var, ne azığım./Ben gene de senin azığın olsun diye çalışırım./Senin başını sokacak bir yerin olsun diye,/senin bir dikili ağacın./Ama hürriyeti kulluğa taş çatlasa satmam!» der.

Hayyam'sa şöyle konuşur: «Özgürlük yoluna girmezsen,/bu yolda koşmazsan var gücünle,/yıkamazsan yüzünü kanında yüreğinin,/yarın avucunu yalarsın./Er dediğin kendini yok bilmedi mi,/cayır cayır yanmadı mı yürek dediğin,/hadi öyleyse, uğurlar olsun.»

Eluard'dan, Brecht'ten örnekler vermeyeyim. Onlar da, savaşlar, kıyımlar, ezmeler, kesip biçmeler bir

yana, insanoğlu'nun aslında soylu bir varlık olduğunda birleşirler. Ayrıca şunu da ekleyeyim: Homeros'ta, insanları tanrıların elinde birer oyuncak gibi görürüz. Ama İlyada'yı okuyup kapattıktan sonra, insanoğlunun tanrılar elinde oyuncak olmaktan kurtulması gerektiğine inanırız. Homeros sanki bize şöyle der gibidir alttan alttan: «Ey insanlar, aklınızı başınıza devşirin ve tanrıların elinden kurtulmaya bakın!» Mevlânâ'da da biraz böyle bu, Hayyam'da da. Eluard'da ve Brecht' teyse, insanoğlunu günümüz tanrılarının elinden kurtarma çabası daha çıplak ortada. Dahası var: İlyada' daki Hektor'un öldürülmesiyle Bulgar şairi Vaptsarov' un öldürülmesi arasında bir benzerlik görmüyor muyuz?

— Çevirilerinizi Abdülbâki Gölpınarlı, Azra Erhat, Asım Bezirci gibi titiz yazarlarla birlikte hazırladınız. Bu ortak çalışmaların nasıl yürüdüğünü anlatır mısınız?

— Böyle ikili çalışmalarda titizliğin olumlu etkisi vardır. Müsaadenizle, ben de oldukça titiz sayılırım. İnce eler, sık dokurum. Üzerine aldığı işi savsaklayanlar takımından değilim Çalışma arkadaşlarımın titiz olması beni daha da kamçılamıştır. İki taraf da titiz olunca, işin yürümemesi için ortada hiçbir neden, hiçbir sorun kalmaz. Ben bu üç çalışma arkadaşımla da çalışmalarımı tıkır tıkır yürüttüm. Ayrıntılara inmeyeyim, sayfalar tutar. Yalnız onlardan değil, sonraki çalışma arkadaşlarımdan da, «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizisini birlikte hazırladığımız Şerif Hulûsi'den Gülen Fındıklı'ya kadar, bütün çalışma arkadaşlarımdan hoşnudum. Ve hepsine borçluyum.

— Tevfik Fikret'in de şiirlerini yenileştirerek günümüz okuruna sunmuştunuz. Fikret'in şiirleri üzerindeki bu çalışmalar için neler söyleyeceksiniz?

— On beş yıl kadar önce karar vermiştim. Tevfik Fikret'in şiirlerini yenileştirmeye. Bir gün evde, elimde Fikret'in «Rubab-ı Şikeste»si, yüksek sesle «Sis» şiirini okuyordum. Şiiri bitirdikten sonra karıma: «Nasıl?» diye sordum. «İyi okuyorsun ama pek bir şey anlamadım» dediydi. Doğrusu ben de bazı sözcükleri anlamamıştım. O zaman birden kafama dank etti. Bence Fikret büyük şairdi, bir önderdi. Genç kuşaklarca okunması, anlaşılması gerekti. Okul sıralarında zoraki şöyle bir okunup sonra unutulan şairler rafına konması hiç doğru değildi. Tevfik Fikret de tıpkı Mevlânâ gibi, Hayyam gibi yenileşmeli, bugünkü kuşağın anlayabileceği öz bir söyleyişe kavuşmalıydı. Hemen sıvadım kolları. İki yıllık bir çalışmadan sonra kırk beş kadar şiir yenileştirdim. Bu şiirlerde de, Fikret bugün yaşasaydı bu şiirleri nasıl söylerdi, düşüncesinden yola çıkmıştım. Yani daha önce yaptığım Mevlânâ, Hayyam yenileştirmelerindeki, İlyada çevirisindeki yolu tutmuştum. Ben bu şiirleri bugünkü dilimizle, en güzel biçimde nasıl söyleyebilirim, diyordum kendi kendime. Böylece gene kendimi serbest kıldım. Ölü bir çeviri yapmayacaktım. Yenileştirecektim bu şiirleri, onlara bugünkü dilimizin canlılığını katmaya çalışacaktım. Bir şiir üzerindeki çalışmam, bir iki saatlik bir çalışma değildir. Bir günlük bir çalışma da değildir. Bir şiir üzerinde günlerce, hatta haftalarca çalıştığım olmuştur. Kolay işi bırakıp zor işi aldım üzerime. Şiirlerin yalnız dilini Türkçeleştirseydim, bu hiçbir şey kazandırmazdı bize, şiirlerin anlamını bilmeyenlere anlamını öğretirdi, o kadar. Oysa, benim işim bu değildi. Benim işim, şiirin taptaze özünü alıp, yepyeni bir ağızla söylemekti. Yoksa, satırı olduğu gibi bırakıp, anlaşılmaz bir sözcük yerine anlaşılır bir sözcük oturtmakla yetinmek, işi ciddi tutmamaktı bence.

— Kazandığınız çeviri ödülü dolayısıyla yeniden andığımız Hasan Âli Ediz'in çağdaş kültürümüze katkılarını siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Hasan Âli Ediz'den bizim kuşak çok şey öğrenmiştir. Bizden sonraki kuşaklar da çok şey öğrenmiştir. O bizim okul dışındaki öğretmenlerimizden biriydi. Onu ben 1935 yılında daha lise ikinci sınıftayken «Sovyetler'de Stehanof Hareketi» kitabıyla tanımıştım. Sonra, gene lise sıralarındayken, «İspanya'da Neler Oluyor?» kitabını okumuştum. Sonra Puşkin'den çevrileriyle, Turgeniev'den, Çehov'dan, Gogol'dan çevirileriyle. Sonra da, 1938'den bu yana yaptığı Gorki çevirileriyle, Dostoyevski çevirileriyle. Bize klasik Rus edebiyatını ilk okutan ve sevdiren Hasan Âli Ediz'dir. Özellikle kitapların başına yazdığı klasik Rus yazarları üzerine incelemeleri, her zaman başvurulacak kaynaklardır. Bize Gorki'yi o güzelim, sağlam Türkçesiyle asıl tanıtan odur. Ancak onun çevirileriyle Gorki'yi okuduğumuz zaman değişti bizim dünyamız. Öyle sanıyorum, onun Gorki çevirileri olmasaydı; bir Orhan Kemal zor yetişirdi. Toplumcu gerçekçi edebiyatımızın boy vermesinde katkısı çok tur Gorki çevirilerinin. Bizde ilk ciddî çeviri çalışmaları onun öncülüğü ile başlamıştır, diyebilirim. Hasan Âli Ediz'in kitapları her zaman okunacak ve Hasan Âli Ediz adı, edebiyat dünyamızda her zaman saygıyla ve şükranla anılacaktır.

Milliyet Sanat Dergisi Sayı - 14/15 Aralık 1980

A. KADİR'LE ÇALIŞMAMIZ

Azra ERHAT

1940 yıllarından beri Homeros'un büyük destanlarının dilimize çevrilmesini özlerdim. Ne var ki bu işin yapılabileceğine, hele benim bu engin girişimin gerçekleşmesinde bir katkım olabileceğine inanmazdım. Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nun listelerinde çevrilecek eserlerin başında Homeros destanları adına rastladıkça, derin bir düşünceye dalardım. 1956 yıllarında gazetecilikten ayrılıp geçimimi sağlayacak bir işe girdiğimde kültürümüzün gereksindiği Anadolu kaynaklı bir yapıtı dilimize çevirmek için kendimi hazır ve yeterince olgunlaşmış saydım, iki büyük yapıt arasında ikircikliydim, biri Homeros'un İlyada'sı, ötekisi Herodot'un Tarihi. Ustam ve dostum Sabahattin Eyuboğlu'na danıştım, o bana ilk iş olarak İlyada'yı ele almamı salık verdi. Ne ki, bu büyük işe tek başıma girişmem söz konusu olamazdı. Bana «bir şair» yardım etmeli, daha doğrusu bu engin metni benim kabataslak yapacağım çeviriyi ele alarak şiirsel biçime sokmalı, dünyanın bu ilk büyük destanına hakkını vermeliydi. Böyle kapsamlı, zor ve uzun süreli işe kim girişebilirdi O sıralarda A. Kadir Mevlânâ'yı dilimize aktarmış bulunuyordu. A. Kadir'i tanımazdım, ama Mevlânâ çevirisine hayran kalmıştım. Ona bu işi önerdim ve hemen çalışmaya başladık. Daha ilk çalışmalardan ne denli yerinde bir seçim yaptığımı anladım, A. Kadir haftada iki üç akşam evime geliyor ve geç vakitlere dek birlikte çeviri yapıyorduk, sonra kendisi metni şiirleştirip çevirilerini bana sunuyordu. Bu birkaç ay böyle süregeldi, A. Kadar'in ne büyük bir özveri ile bu işe sarıldığına, ailece bu çeviriye gönül verdiğine şaşıp kalıyordum. İlyada benim gibi onu da bütün benliği ve şair kişiliği ile sarmış, büyülemişti. Sonraları artık ben kabataslak çevirileri kendim yapıp ona sunuyor o da aynı dikkat, aynı başarı ve titizlikle yaptığı şiir parçalarını bana sunuyor, son bir karşılaştırmadan sonra bir kez daha temize çekiyordu. O

sırada Hasan Ali Yücel İş Bankası Kültür Yayınları'nın başına geçmişti. Çevirinin yapıldığı haberini almış, bizden bu işi hızlandırmamızı ve ilk altı bölümü bir uzun önsözle yayıma vermemizi istedi. Biz daha bir hız ve hevesle işe sarıldık, 1957 sonlarında ilk kitabı teslim ettik. Altı bölümlük ikinci, üçüncü ve dördüncü kitapların da birer yıl ara ile hazırlanıp verilmesi için bir kontrat imzaladık. Anımsadığım kadarınca, İlyada çevirisi altı yılda tamamlandı. A. Kadir'in elinden çıkan çeviri mükemmeldi, destanın hem havasını, hem şiirsel değerini yansıtıyor, bugünün okuyucusunu duygulandırabilecek bir biçim ve dille eseri yeni baştan canlandırıyordu. O sıralarda çeviriyi kim okuduysa, derin etkisi altında kaldı. Ben A. Kadir'in çevirisini başka dillerde yapılmış olan çevirilerle karşılaştırıyor ve Türkçe'nin Homeros destanlarının havasına ve diline bu denli bir uyum sağlayabildiğine şaştıkça şaşıyordum. Bizim çeviri hepsinden güzel ve hepsinden sadık görünüyordu bana. Bu iş yıllarca böyle sürdü. A. Kadir'in sabrı, titizliği, çalışkanlığı ve şaşmaz şiir zevki beni kendisine öyle bağladı ki derin dostluğumuz bir yana, İlyada ile yetinmeyip, Homeros'un ikinci destanı Odysseia'yı da çevirmeye karar verdik. Bu ikinci büyük çalışma elbette ki daha kolay oldu, ama o da nerdeyse yedi yılımızı aldı. Bu uzun süre içinde A. Kadir hiçbir zaman en ufak bir sürçme yapmadı, dili gün geçtikçe gelişiyor, yenilmesi inanılmıyacak kadar güç engellerin üstesinden geliyordu. O arada arkadaşım da ben de başka işler yapıyorduk elbette, ama A. Kadir Homeros'u dilimize çevirmenin kendisine yalnız bir çevirmen ve bir şair olarak büyük bir ün kazandıracağının bilincine varmakla kalmıyor, memleket kültürüne ne büyük bir hizmet yaptığının da aytımına varıyordu, çünkü İlyada'nın Türkçe olarak yazınımıza sunulması yalnız şiirimizde bir ufuk açmakla kalmıyor, Anadolu üstüne bilimsel, arkeolojik ve tarihsel araştırmalara ışık tutuyordu. Bu bakımdan A. Kadir'in Türk şiirinde yeri büyüktür, şairlerin piri olan Homeros'a kendini adamakla uluslararası doğrultu da bir hümanist olma ad ve ünvanına hak kazanmıştır

A. Kadir'le birlikte Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri'nin bir bölümü ile Paul Eluard'ın Seçme Şiirler'ini ve Bertolt Brecht'in Halkın Ekmeği'ni Türkçeye çevirdik. Bu ortak çalışmalarımız sırasında şunu gördüm: A. Kadir, yaptığı çevirilerin «okurlarca anlaşılmasına» önem verir. Kapalı, bulanık ya da çapraşık parçaların aydınlanması için aşırı çaba gösterir. Kendisinin yeterince anlamadığı yerleri okurların da anlayamayacağını düşünür. Bundan ötürü, onun çevirileri «açık seçik»tir. Herhalde, bunda, A. Kadir'in «yalınlık»tan hoşlanmasının ve «süslü» şeylerden tiksinmesinin de payı vardır.

A. Kadir'in bir başka özelliği de şudur: Şairi tanımadan şiirini çevirmemek! Bunun için, A. Kadir ele aldığı şairin önce yaşamını, kişiliğini eserini öğrenmeye uğraşır. Kendi deyişiyle, «şairin ve şiirin havasına girme»ye çalışır. Ondan sonra şiiri çevirmeye başlar.

Gerçi çevirdiği metne genellikle «bağlı» kalmayı amaçlar. Ama bunu hiçbir zaman tutsaklığa vardırmaz. Burada onun için önemli olan, «Türkçe söylemek»tir. Bunun bir çeşit «yeniden yaratma» olduğunu da belirtmek gerek. Bundan olacak, A. Kadir'in dilimize kazandırdığı şiirler hiç mi hiç «çeviri kokmaz».

A. Kadir'in çevirip yayımladığı kitapların sayısı yirmiye yaklaşmaktadır. Yalnızca bu bile, onun, nasıl çalışkan bir «şiir emekçisi» olduğunu göstermeye yeter.

A. Kadir, kendisi gibi, çevresindekileri de çalışmaya götüren bir yaradılıştadır. Özellikle «ortak çalışmaya» yolunda örnek alınacak bir ustadır. Azra Erhat'la, Afşar Timuçin'le, Eray Canberk'le, Soliman Şalom'la, Asım Tanış'la, Gülen Fındıklı'yla ve benimle yaptığı uzun ve uyumlu çalışmalar bunun kanıtlarıdır. Bunların gerçekleşmesi sırasında A. Kadir anlayışlı ve alçakgönüllü, onurlu ve özenli, sabırlı ve namuslu tutumuyla hepimizin güvenini, saygısını kazanmıştır.

Bütün bu sebepleri göz önünde tutarak, Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü'nün A. Kadir'e verilmesini çok yerinde bir karar sayıyorum. Bunun için, A. Kadir gibi yargıcılar kurulunu da kutlamak isterim.

A. KADİR'İN BÜYÜK ÇABASI/Afşar Timuçin

A. Kadir'in dünya şiirini tanıtma çabası kendi şiir çabası kadar önemlidir. Biz birçok ülke ozanının tadına onun çalışmalarıyla vardık, hepsi bir yana birçok yabancı ozanı biz onunla tanıdık, onunla kendimizin kıldık. Dikkatli bakarsak bitmez tükenmez bir çabadır bu, hesaba vurmak isteseniz hesaptan kaçar. Uzamın ve zamanın sınırlarını zorlayan, bir yandan bir Afrika ülkesine, bir yandan en eski yüzyıllara ulaşmaya çalışan bu çaba gerçekte ödüllendirmelerin sınırını çok aşan bir çabadır «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizisi tamamlanınca uzamın ve zamanın tüm engelleri ortadan kaldırılmış olacak.

Hepimiz biliriz, bir ülkeden bir ülkeye şiir taşımak mal taşımaktan da, taş taşımaktan da, felsefe ya da roman taşımaktan da zordur. Bir şiirin plastik yapısını dağıtacaksınız, ister istemez dağıtacaksınız, yani gereci öğelerine ayıracaksınız, sonra da bu gereci hiç ziyan etmeden yeni bir plastik yapıya kavuşturacaksınız. Kimin ne söylediği elbette önemli, önemli olmaz mı hiç, ama o söylenilenin nasıl söylenildiği de önemli. Şiirde ne söylediğimiz nasıl söylediğimizle belirlenir, belirginleşir Kısacası, çeviride siz de bir o kadar güzel söylemezseniz söylediklerinizboşa gider. A. Kadir bir plastik yapıdan bir plastik yapıya ulaşma işini bütün incelikleriyle gerçekleştiriyor yıllardır, sevgiyle, tutkuyla, özenle gerçekleştiriyor.

Böyle bir iş ancak sevgiyle yapılabilirdi, tutkuyla ortaya konulabilir, özenle sürdürülebilirdi. Hiçbirimiz böylesine külfetli bir işi tek başına yüklenemezdik. A. Kadir böyle bir işi bütün güçlükleriyle yüklendiyse şiire olan büyük sevgisindendir. Anımsarım, yıllarca önce yaptığı bir konuşmada «ozanlık zor zanaat» demişti. Bu zorluğu aramızda en çok o göğüslüyor. Onun işi hepimizinkinden büyük, hepimizinkinden kapsamlı. Çabası, yıllarca sürsün, dilerim. Nice nice ülkenin şiir bahçelerinde onun önderliğiyle dolaşalım gene, halkların nice nice duyarlılığına onun kaleminde ulaşalım.

A. KADİR'İN ÇEVİRMENLİĞİ ÜZERİNE KISA NOTLAR/Hilmi Yavuz

A. Kadir'in Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü'nü alması, onun yirmi beş yıldır (Bugünün Diliyle Mevlânâ, 1955 yılında yayımlanmıştı ilk kez) Türk yazınına yaptığı büyük katkıların alçakgönüllü bir karşılığı sayılmalı. Çevirileri yıllardır elden ele dolaşmaktadır onun; herbiri, kimbilir, kaç basıma ulaşmış olmalı...

A. Kadir'in çevirdiği yapıtlar üzerinde durulmalı önce. Rasgele seçilip yapılmış çeviriler değil bunlar. «Bugünün Diliyle» Tevfik Fikret, Mevlâna, Ömer Hayyam; Homeros, «Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizisi... bütün bunlar gerçek bir insancılığın, demokrat bir bilincin yaptığı seçmeler. A. Kadir, hem doğu'nun yazınsal geçmişindeki demokrat geleneği hem de batının insancıl, özgürlükçü şiir geleneğini, bu çevirileriyle, bugünkü Türk yazınına büyük bir kaynak olarak sunuyor. Bence, Türk yazınının geleneklerine nerede ve nasıl eklemlenebileceği, bu geleneklerden nerede ve nasıl eklemlenebileceği, bu geleneklerden nerede ve nasıl yararlanılabileceği konusunda düşünen şairlerimizin A. Kadir'in, özellikle «Bugünün Diliyle» dizisinden öğrenecekleri çok şey var. Sadece bu kadar değil: Azra Arhat'la birlikte gerçekleştirdikleri İlyada ve Odysseia çevirilerindeki epik öyküleme dili, şiirsel söylem üzerinde düşünen şairlere önemli tutamaklar vermeli.

A. Kadir'i yürekten kutluyorum.

BIKIP USANMADAN/Eray Canberk

A. Kadir ile 1975 yıllarından başlayarak ortaklaşa şiir çevirisi çalışmaları yaptık. Genellikle seçimleri birlikte yapmayı yeğ tutar. Zaman zaman elimizdeki kitabın yeniden taranmasını ister. Böylece gözünden kaçmış şiirlerin olabileceği düşüncesinden hareket eder. Hemen hemen her zaman asılları ile çevirileri karşılaştırarak ve tartışarak sonuca varmak ister. Beni en çok zor durumda bırakan çevirilen kelimeler üzerindeki titizliğidir. Bu açıdan zaman zaman aynı şiirin çeşitli çevirilerini yapmak zorunda kaldığımı anımsıyorum. Birlikte çalışmamızın bana kazandırdığı alışkanlıklardan biri de yabancı kelimelerin bütün anlamları üzerinde durmaktır diyebilirim.

Yazko Edebiyat/Sayı-4/Şubat 1981

ÖLÜMÜNDEN SONRA YAZILANLAR

•

A. KADİR İÇİN

Oktay AKBAL

«Ne kavga kaldı, ne zulüm, ne korku.»

A. Kadir de gitti işte. 68 yaşında. Güzel şiirler bırakarak ardında... Hayyam'ı, Homeros'u, Brecht'i dilimizde konuşturan eşsiz çeviriler bırakarak... Karlı bir mart sabahı çıktı gitti. Bir şiirinde dediği gibi «Ne kavga kaldı, ne zulüm, ne korku.» Hepsi bitti. Çizgi çekildi.

Acılarla dolu bir yaşam sürmüştü. «Birçok vartalar atlattım» diyordu. «Uzun boylu yaşayamayacağımı sanırdım. Yirmi altı yirmi yedi yaşlarında Anadolu'da sürgünken kırk yaşına kadar bir yaşayabilsem başka bir şey istemem diyordum. Birçok vartalar atlattım, kahırlar çektim, kırkıma geldim, ölmedim. Kırkımda bir elliye varsam başka bir şey istemem diyordum. O sıralar günde dört paket cıgara içiyordum. Birkaç yıl sonra sağlığım bozuldu, cıgarayı birden

kestim. Böylece ellime vardım, ölmedim. Bir altmışıma varsam başka bir şey istemem demeye başladım bu sefer. İşte görüyorsunuz altmışıma da vardım, gene ölmedim.»

Bir de yetmişine varsaydı! Yol bitti altmış sekizde... Bir yerde nasıl olsa bitecekti, sürgit yaşanmıyor. Önemli olan boşuna yaşamamak, dolu dolu geçirmek günlerini, bir şeyler vermek, katmak, kazandırmak, hem kendine, hem çevresini, hem de topluma...

Harp okulunun son sınıfına kadar gelmişti. Bir yıl sonra teğmen çıkacaktı. Okuyan, yazan, duyan, anlamak isteyen bir genç... Suçtu okumak, şairleri sevmek, hele o şairler toplumun yerleşmiş düzenine ters düşmekteyse, hele hele, o genç okur harp okulu öğrencisiyse... 1938'de başına gelmedik kalmadı. Gözaltı, tutukluluk, mahkûmluk, okuldan dışlanma... Bu kez hukuk öğrenimine başladı, ama sürgün cezası gelince onu da bitiremedi. Yıllar geçti sürgünlerde, yoksulluklarda... Kitaplar, çeviriler birbirini izledi: 1943'te 'Tebliğ', 1959'da 'Hoş Geldin Halil İbrahim', 1962'de 'Dört Pencere', Homeros'un 'İlyada'sı, daha sonra 'Odyssea'sı (Azra Erhat'la birlikte); Hayyam'dan, Fikret'ten uyarlamalar, daha başka şiirler, yazılar... Bu arada yaşam savaşı, geçim derdi...

Yine de güvenliydi, sağlamdı yüreği, umut doluydu: «Ama şunu da aklına ko - Başımıza gelen bütün bu şeyler - dünyada olmamaktan daha iyi - hem bizim için hasret falan da neymiş ki - sen orda yıldızlara bakar dalarsın - ben burda cigaramı yakar dalarım - işte olur biter» Her şeye karşın direnilecekti, dayanılacaktı: «Bu ne bitmez yolmuş, deme - bitmedik yol yok - Bu ne aşılmaz dağmış deme - aşılmadık dağ yok - Bu ne erişilmemiş ülkeymiş deme - erişilmedik ülke yok - Kendini kapıp koyverme.»

Düşünüyorum, 1938'de başına o acı olaylar gel-

meseydi de okulunu bitirseydi. Bugün ordumuzun bir orgeneraliydi belki de... Ya da emekliye ayrılmış bir albay, bir yarbay... Kadir'in sınıf arkadaşları bugün nerelerde, hangi rütbe ve görevlerde? Yazgı denen bir şey mi var inanmamız gereken? Yoksa kişi kendi yaşamını kendi mi yönlendiriyor? Kadir de, o genç yaşlarda şiir, roman okumasaydı, yazmasaydı, dünyayı, insanları daha iyi anlamaya çalışmasaydı, bu acı serüvenleri yaşamayacaktı. Ama böyle olması A Kadir'i oluşturdu, yarattı. Bambaşka anlamların insanı olacağı yerde şair Kadir oldu, bugüne yarına seslenenlerden biri...

«Fazla bir şey yaptım diyemem. Övünemem yaptıklarımla. Hem verimimi değerlendirmek bana düşmez» diyordu. «Kafamla yüreğim uyum halinde kaldı hep. Düşünüyordum, ben bir insanım ve bir şairdim. Sorumluluklarım vardı. Bütün bu yolları ne pahasına olursa olsun yarıp geçmeliydim, ayakta kalabilmeliydim.»

Yazın dünyasında tanıdığım en dürüst, en güvenilir kişilerden biriydi A. Kadir... Yaşadıkları ile övünmezdi, söz bile etmezdi gereksiz yere... Kendine özgü bir şiir anlayışı vardı. Yürekle akıl dengesini kurmuştu. Kimseden yardım beklemeden yaşadı. Düzeltmenlik yaptı yıllarca. Çeviriler yaptı. Ekmeğini kalemiyle çıkarma savaşını sürdürdü. Yiğit bir şairdi. Yazın tarihimizde de öyle anılacak.

Evet, A. Kadir için «Ne kavga kaldı, ne zulüm, ne korku»...

Cumhuriyet - 7 Mart 1985

SEN GİTTİN Mİ Kİ A. KADİR?

Refik DURBAŞ

Asıl adı Abdülkadir Meriçboyu'ydu. Bazı şiirlerini Ali Karasu adıyla yayımladı. A. Kadir adını seçti sonra. A. Kadir olarak ünlendi. Soyadı mı? Vefanın, çilenin, direncin, çalışkanlığın bir başka adı olsa gerek.

★

«Seni benden ne bu kapı, ne bu duvar ayıracak,
seni ne bu kara kara gelen ölüm.»

«Kara kara gelen ölüm» sonunda 1 Mart 1985 cuma günü saat 9.30'da A. Kadir'i de apansız yakaladı ve bilinen kararını «tebliğ» etti: Acılara, kıyıma, zulme, sevince, yokluklara, umuda, kavgaya; yani her şeyiyle «dünya bahçesi»nde yaşanılası hayata, özetle ve kısaca da «şiir»e bir daha dönmemek üzere ebediyen sürgün.

A. Kadir de artık aramızda şiiriyle, o şair duyarlığıyla edebiyatımıza kazandırdığı sayısız çeviri ve «kardeşlik ormanı»ndan derlediği anılarıyla yaşayacak.

«Yaşantım» adlı şiiri şöyle başlıyordu:

«En önce babam işitmiş sesimi
1917 yılı temmuzunun güneşli bir sabahında.»

Bundan sonra yaşamını belirleyen dönemeçlerin tarihsel dökümü çok mu önemli Eyüp Ortaokulu'nda, Kuleli Askeri Lisesi'nde yaşanan günler bir daha ne zaman anımsanacak? Kim suçlayacak artık O'nu Kara Harp Okulu'nda gizli örgüt kurma suçuyla?

Ama «1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet» başlığını taşıyan anılar kitabı, adıyla birlikte «çiçek açacaktır karanlığın bahçesinde.»

Son sürgünlük

İlk sürgünlük: Çorum, Diyarbakır, Sapanca...

İkinci sürgünlük: Muğla, Balıkesir, Konya, Adana, Kırşehir...

Son sürgünlük: Ölüm. Bir daha yaşanmayacak.

Kırşehirde «ne çalışmak, ne konuşmak, ne sevişmek» hürriyeti.

Konya'da «hapishanede hâlâ yüreği, dili, hürriyeti toprağın.»

İstanbul'da «sular gibi dökmüştür yollara aşkını, bu dünyaya yaşamaya gelmiştir.»

Ne mi kaldı şimdi bütün bunlardan geriye?

Şiirleri: Tebliğ, Hoş Geldin Halil İbrahim, Dört Pencere, Mutlu Olmak Varken.

Mevlana'dan, ,Tevfik Fikret'ten, Eluard'dan, Hayyam'dan, Homeros'tan, Brecht'ten ve adları sayfalar dolusu Filistin'den Vietnam'a, Yunanistan'dan Portekiz'e; Türkçe söylediği bir şiirler demeti, şairler güldestesi

Bir de alçakgönüllü bir gezi kitabı: «Sovyet Rusya'da On Beş Gün.»

50 yılı aşkın yazdıkları, özellikle şiir çevirileri «İlyada»yla Habip Edip Törehan Bilim ve Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'yle değerlendirilmiştir, Türk edebiyatına kazandırdığı katkılardan dolayı Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü'nü, Azra Erhat Üstün Hizmet Çeviri Ödülü'nü almıştır, ama O'nun asıl üzerinde durulması gereken şair kimliği değil midir?

Gerçi çok az şiir yazdı denebilir. Şiirleri, özellikle ilk dönem ürünleri Nazım Hikmet etkisini taşımaz mı?

Şu bir gerçek ki, şiiri yaşamından hiçbir zaman uzağa düşmemiştir.

«Savaş acıları, toplumsal gerçekler, yoksul kişiler, yaşama sevgisi, özgürlük ve daha iyi bir dünya özlemi»nin şiirlerinin yapı taşlarını oluşturması da bu yüzdendir belki.

Çevirdiği şiirlerde de gerek seçme bakımından, gerek söyleyiş ve biçim olarak bu ilkeyi dışladığı söylenemez.

Bir de kimi dergilerde çıkmış bazı şiirleri var. Son

döneminin ürünleri. Kıtap olarak günışığına çıkmayı bekliyorlar.

Künyesi mi?

Asıl adı Abdulkadir Meriçboyu'ydu.

Bazı şiirlerini Ali Karasu adıyla yayımladı.

A. Kadir adını seçti sonra. A. Kadir olarak ünlendi.

Soyadı mı?

Vefanın, çilenin, direncin, çalışkanlığın bir başka adı olsa gerek.

«Ben geldim mi kalkacak
sabahları bütün çocuklar karınları aç,
uyuyacak geceleri bütün
çocuklar karınları tok,
ben geldim mi?» diyordu bir şiirinde?

Sen gittin mi ki A. Kadir?

YAYIMLANAN SON ŞİİRİ

Diyemiyorum

Bir işe sıvanırken
ya da
bir uzun yola çıkarken oğlum
—baba değil miyim-
öğütler veriyorum.
Çoğuna burun kıvırıyor.
Gittiği yollardan benim de geçtiğimi
bildiği halde.
Hem onun gibi de değil,
kan ter içinde.
Neyse ki, aradabir de olsa,
sen haklıymışsın baba, diyor,
seni dinleseydim keşke.
O zaman şöyle diyesim geliyor ona:
Adam olacaksın, oğlum,
sen ancak
beni dinlemeye dinlemeye.
Diyemiyorum.

Cumhuriyet - 7 Mart 1985

KULA KULLUK ETMEDEN

İlhan SELÇUK

William Shakespeare yaşadı mı? Söylendiğine göre 1616'da Strafor'da öldü, kentin kilisesine gömüldü. Kimi edebiyat tarihçileri de böyle bir adamın yaşamadığını; Francis Bacon'ın «Şekspir» adıyla o güzelim oyunları yazdığını ileri sürüyorlar. Ama öyle de olsa, böyle de olsa Şekspir varlığını sürdürüyor, hayatımızı etkiliyor.

Geçmiş yüzyıllardan bize kalan yapıtların kimi sahipleri bilinmeyenle çevrilmiştir. Nerede doğmuş, nasıl yaşamış, doğum yılı, ölüm yılı? Ansiklopedilerde böyle yazarların ve ozanların doğum ve ölüm yıllarını belirtirken yanına soru işareti konur. Ömer Hayyam da yaşamı iyice bilinmeyenlerdendir; hangi yılda öldüğü saptanamamıştır.

★

A. Kadir'in ne zaman doğduğu, nasıl yaşadığı biliniyordu. Bu yazıya başlamadan önce Şükran Kurdakul'un «Şairler ve Yazarlar Sözlüğü»ne açıp baktım A. Kadir'in adının yanında şöyle yazıyordu:

Şair (1917—)

Ölüm yılı açıktı şairin...

Artık o yere yazabiliriz: 1985 ocak ayının 1 mart günü saat 09.20.

O gün akşam haberlerinde TV'nin birkaç tümceyle olsun A. Kadir'in ölüm haberini Türk ulusuna duyurmasını bekledim; ses çıkmadı. Gece haberlerinde de devletin TRT'si yine bilinçli bir sessizlik içindeydi

TRT, A. Kadir'in hem yaşadığını yadsıyordu, hem ölümünü; hem kendi kendisini aldatıyordu, hem Türk ulusunu aldatmaya çalışıyordu.

★

Dünyanın dört ikliminde doğan nice insan gibi Türk çocuğu da uyarlığın büyük yapıtlarından haberli olmak zorundadır. Sözgelimi ne zaman yaşayıp öldüğü belirgin olmayan Homeros'u öğrenmek zorundayız. Homeras'un «İlyada» adlı destanından habersiz olan kişi, okul görmemiş demektir. Türk'ün Homeros'u bilmesinde, ,ayrıca zorunluk var. Çünkü Çanakkale'nin birazcık ötesinde, bir yol sapağında sarı levha üzerinde yazar:

— Troya.

Bizim yurdumuzun bir parçasıdır Troya; ve Homeros bu kentin çevresinde dönen bir savaşın destanını yazmış Anadolulu ozandır .Dünya klasikleri arasında geçen bu başyapıtın 600 sayfalık Türkçe çevirisi, dilimizde bir güzellik anıtıdır. İlyada'nın kapağına baktığınızda iki ad görürsünüz:

«Türkçesi: Azra Erhat - A. Kadir»

A. Kadir'in herşeyini bir yana bıraksak bile yalnız Türk edebiyat ve kültürüne bu hizmeti yeter. TRT

adını söylemese de A. Kadir'in adını kuşaklar boyu anmak zorundayız.

★

Bırakalım Homeros'u, ,Ömer Hayyam'ı alalım.

Dünyanın dört iklimindeki bütün uygarlıklarda Hayyam'ı tanımak çağdaş insanlığın gereği sayılmaktadır. A. Kadir'in «Bugünün Diliyle Hayyam» adlı kitabı Say Yayınları'nda altıncı baskısını yaptı.

Açıyorum kitabı, okuyorum.

A. Kadir yazıyor:

«— Çok çekmiş Hayyam yobazlardan, dar kafalılardan. Düzenbazlıklardan uzak, yalan dolandan uzak; düşmanlıklardan uzak bir yer aramış kendisine...»

Nasıl?

Hayyam diyor ki:

«Bir ekmek kapısı aç bana.
Bir geçim yolu bulayım
Kula kulluk etmeden.»

Kula kulluk etmeden yaşamak, çağımızın davasıdır, kavgasıdır, sorunudur, uğraşıdır. A. Kadir de şiirlerini bunun için yazdı, edebiyat tarihimize geçti, unutamayız onu...

Kula kulluk ederek yaşamayı meslek belleyenler, bu yolda koltuklara tırmanmak için herşeyi göze alanlar, A. Kadir'i anlayamazlar, adını anamazlar.

Cumhuriyet 10 Mart 1985

«BU YÜREK HİÇ DURMAYACAK»

Eray CANBERK

A. Kadir'in «yumuşak yüreği», o «ipek gibi» yüreği 1 Mart 1985'te durdu. Bir şiirinde «Bu yürek hiç durmayacak» diyordu. Gerçekten de «insan» A. Kadir'in yüreği durdu ama «şair» A. Kadir'in yüreği durmadı. Şiirleriyle birlikte «Bu gül hiç solmayacak», şiirleriyle birlikte yaşayacak.

Behçet Necatigil'e göre, A. Kadir «içli bir anlatımla, yenik hayatların acılığını yansıttı». Ahmet Köksal'a göre «yaşama savaşını derinden duydu». Mehmed Kemal'se A. Kadir'i bayrağı «gücünün, nefesinin yettiği yere kadar götüren» ve «namusluca» götüren bir yarışçıya benzetir. Doğan Hızlan da «A. Kadir, göğüs gerdiği nice çileleri yalın ama etkileyici bir biçimde dile getirir» der. Asım Bezirci için A. Kadir «çelikleşen namusun adıdır».

Genelde A. Kadir çileli insanların, alın teriyle ekmek parası kazananların, özgürlüğün, insanca ve kardeşçe yaşamanın şairi olarak tanımlanır. Kimseye muhtaç olmadan, orta halli bir şehirli hayatı yaşamış, daha doğrusu yaşayabilmek için kelimenin tam anlamıyla didinmiştir. Tanıtma yazılarına, kendisiyle ilgili yaşam öykülerine pek yansımayan «aile babası» olma özelliğini bilmem ki nasıl anlatmalı... Kendi çocukları kadar bütün çocuklar için nasıl içinin titrediğini, baba olma sorumluluğunu nasıl sonuna kadar can evinde duyduğunu, insanca yaşayabilmek için alın teriyle nasıl para kazandığını... Bütün bunlar elbette şiirlerine yansımıştır. Biraz katıkuralcı «namus» anlayışı da... Verdiği sözü titizlikle yerine getirmek, düşündüklerini karşısındakinin yüzüne karşı söylemek, sevmediklerine karşı açık olmak gibi özelliklerini uzak yakın bütün çevresi bilirdi. Çok yakın dostlarını bile bu açık konuşması, açık yürekliliği yüzünden gücendirip kırmıştır ama kimse A. Kadir'e bu yüzden kızmamış, kızamamıştır. 1938'

den sonraki çileli yaşamının belli bir dönemini kendisiyle paylaşan eşinin, A. Kadir'in oluşumunda büyük payı olduğunu da söylemek gerek. Sıkıntılara, acılara birlikte katlanarak, şaire hayat arkadaşı olmaktan öte, bir dost, bir can yoldaşı olarak, özen göstererek...

A. Kadir, sanat ilişkilerinde de, sanat dışı ilişkilerinde de bir gönül adamıydı. İnsanı, insan olabildiği ölçüde değerlendirmekten de çekinmezdi. Bu özellikleri yakın çevresinde bilindiği için yadırganmazdı. Ama şairi yeni tanıyanlar, bu «namus» konusunda fazla titiz adamdan ürkerlerdi. Çıkar hesaplarına dayanan ilişkilerin gittikçe her yanı sardığı bir dönemde A. Kadir belki de «garip» bir insan olarak ömrünün son dönemlerini geçirdi. Birçoklarınca böyle görüldü, böyle değerlendirildi. Masallarda kalan bir doğruculuğun, bir namusluluğun simgesiydi çoğumuz için de... Yalancılıkları, düzenbazlıkları, aldatmacaları kanıksayan, bunları kabul etmeseler bile umursamayıp geçenlerin yanında, bütün bu «pisliklere» hayretle, şaşkınlıkla, öfkeyle bakan biriydi.

Çeviri çalışmalarında Homeros, Mevlânâ, Ömer Hayyam, Eluard gibi sanatçıları seçmesi boşuna değildi. İnsancıl, ,derinlikli ve tutarlı bir dünya görüşüne sahip sanatçıları dilimize kazandırmak istiyordu. Tevfik Fikret'i de günümüz Türkçe'sine aktarırken aynı kaygılar içindeydi. Demokrasi, özgürlük ve ekmek kavgası A. Kadir için kutsal şeylerdi. Şiirlerinde hep bu temaları işlediği gibi çevirmek istediği şairlerde de bunu gözetti. Halkın kullandığı bir dilin şiirini yaratmak için uğraştı. Kendinden sonraki şairler için bu açıdan önemli bir kaynaktır.

Her zaman eksikliği duyulan önemli bir şair olarak, şiirimizde ayrı bir yeri olacaktır. Kendi sınırlı dünyasında geniş boyutlu bir dünya yaratan, yurdunun insanlarını ve bütün insanlığı kucaklayan bir sevgiyle yaşamış olan bir şair diye anılarak...

(Milliyet Sanat/Yeni Dizi 116/15 Mart 1985)

DOĞRUNUN PEŞİNDE BİR ÖMÜR BOYU

Afşar TİMUÇİN

Anılar mı anlatmalı, kişiliğinden mi sözetmeli, yoksa oturup ağlamalı mı? En iyisi taş gibi kalmak belki de. Bazı şeyler konuşmalı, bazı şeyler susulmalıdır. Ölüm denilen çaresizlik karşısında susup kalmak en iyisi. Ölümlerden geriye kalan boşluk konuşuldukça büyür. Gene de konuşmak, konuşmaya çalışmak daha anlamlı olabilir. Bir şeyler söylemek dindirebilir acıyı. Ölümün acısını ve o çok anlamlı anlamsızlığını anlatmaya kalkmak dipsiz bir kuyuya taş atmak değil mi? Ölümü çözümlemek için değil, ölümü dindirmek için konuşmak belki de.

Konuşmak, ama neyi konuşmak? Şöyle olsa daha iyi olurdu diye diye yeniden yaşamaya kalkmak mı yaşanılıp gitmişi! Yaşantı ki yaşamın en hain yanıdır, her dokunuşumuzda bir başka ses vermeye hazırdır, pekiyi ne yapmalı, yaşantıyı kışkırtıp onu deli deli söyletmeli mi? Onca yaşanmışlık arasından çok belirgin görüntüler çıkararak acıyı uyutmak ya da acıyı tazelemek en iyisi. Ben ki birçok ölüm karşısında acaip duygusuz kalmışım, bu duygusuzluğumdan ötürü kendimi ayıplamışım, bu defa nasıl oldu da buhar kazanına girmiş gibi oldum? Birilerine bir şeyler anlatmak istedim, kimse dinlemekli olmadı. Belki de acıyı oynuyorum sandılar.

Şükran Kurdakul'u, Arif Damar'ı, daha başka birilerini tanıdığım günlerde tanıdım A. Kadir'i, Ayaklarında lastik çizmeler olan yoksul bir yeni yetmeydim, benzerlerim gibi ben de şiir yazıyordum, belki de ne yapacağımı bilemediğim için, Onlar olgunluk çağına ermeye başlamış toplumcu edebiyat adamlarıydılar, her söylediklerini hikmet sayıp ka-

famın en içine yazmaya çalıştığımı bilirim. Sonra ben İstrati'nin deyişiyle «dünyayı görmeye gittim,» daha sonra da Doğu'yu görmeye. Döndüğümde bu toplumcu topluluğu birbirinin yüzünü görmek istemeyecek biçimde dağılmış buldum.

A. Kadir'i o ilk karşılaşmalarımızdan altı yedi yıl sonra, Çemberlitaş'daki o altlı üstlü iki sinemadan birinde yeniden buldum. O beni daha dün görmüş gibi tanıdı, ben de onu burada bırakıp gitmiş de burada bulmuşum gibi kucakladım. Bundan on iki yıl kadar önce oldu bu raslaşma. Bundan on iki yıl kadar önce o sinemada karşılaşıp konuşmasak belki yollarımız uzun süre kesişmeyecekti, belki de ben bugün bir büyük adamı yitirmiş olmanın acısına bir yakınımı yitirmiş olmanın dayanılmaz acısını eklemeyecektim. Her şey gişeci kızın başının altından çıktı, o koca sinemada kızcağız yerlerimizi arka arkaya kesmişti, o benim tam önümde oturuyordu. Filmin orta yerinde ışıklar yanınca geriye döndü,

«Dünya halk ve demokrasi şiirleri» tasarısından sözetti. Şerif Hulusi Kurbanoğlu 1971'de ölünce tasarı yarım kalmıştı.

Birlikte yaparız, ,dedim. Nasıl sevindi. Ne kadar zamanda yaparız, nasıl yaparız, nerede yaparız... derken uzun yıllar geçti. 1972-1975 arasında çok yoğun çalıştık. Bazen ben kalkıp Fatih'e gidiyordum. Bazen Sirkeci'deki ya da Beyazıt'daki kahvelerden birinde çalışıyorduk. Ben tasarlıyordum, sonra o şiirleştiriyordu. Bir şiir üstünde günlerce çalıştığı, gene de içine sindiremeyip olmuş mu diye sorduğu çok olurdu. Bazen şiiri geliştirme işine ben de katılıyordum. Bazen oturup birlikte kotarıyorduk. Örneğin Robert Desnos'un Fransız ulusal direnişini anlatan Pont-au Change bekçisi adlı şiirini Sirkeci istasyonunun tam karşısındaki çıkmaz sokakta gizlerden uzak duran o

küçücük kahvede çevirmiştik (sanırım o kahve şimdi yok) Dizeler türkü söyler gibi dökülmüştü dudaklarımızdan, o sırada birlikte söylediğimiz türkü onun kaleminden eski yazıyla kağıda geçiyordu:

Merhaba, ey uyuyanlar,
tehlikeli, gizli işlerden sonra uyuyanlar, merhaba,
merhaba matbaacılar, merhaba bomba taşıyanlar,
merhaba demiryollarını uçuranlar, yangın
çıkaranlar, merhaba,
merhaba bildiri dağıtanlar, silah ve yiyecek
kaçıranlar,
ey dayananlar, direnenler, savaşanlar merhaba!

Bizi iki kırk yıllık dost gibi birbirimize bağlayan ortak yanlarımız vardı. Herkesin içinde söylenilmeyecek şeyler konuştuk onunla saatlerce ve saatlerce. Sanırım dostluğumuzu güzel kılan şuydu: aynı adamlardan tiksiniyor, aynı adamlardan ürküyorduk. O bu tiksintisini ve ürküntüsünü dışa benden daha az yansıtıyordu. Ben farfaraydım, kafam kızdı mı kimdi neydi demeden kalayı basıveriyordum. Evet, öylece dost olmuştuk. Birimiz bir şeye takıldı mı öbürünü bulurdu. Ortak kitaplarımız çıktıkça sevinirdik. O bazen «bitmez bu dünya halk ve demokrasi şiirleri, benim ömrüm yetmez buna» diye tutunurdu. Ben buna karşı çıkardım. O bana Nazım Hikmet'i [illegible]latırdı, ben sevgiyle, şaşkınlıkla dinlerdim. Şu edebiyat ortamında Nazım Hikmet'i kıskanmadan sevebilen çok az kişiden biriydi. «Nazım seni tanısaydı çok sevecekti» dedi bir gün bana. Ona göre Nazım Hikmet kocaman bir çocuktu, ona göre ben de çocuktum, ikimiz de telaştan ya da heyecandan üstüne başına işeyebilen kimselerdik. O beni çok sevdiği için erişemeyeceğim güzel şeylere benzetirdi beni.

Bir gün «tembeldir çalışmıyor» gerekçesiyle işten atılınca vakti bol bir adam olup çıktım, birkaç yıllık

bir zaman diliminde ortak çalışmalarımıza çokca vakit ayırabilir oldum. O benim işsiz kalışıma çok üzülüyordu, karısından cep harçlığı alan adam durumuna gelmeme çok öfkeleniyordu. Bir takım hesaplar yaparak kitaplardan gelen ya da daha doğrusu damlayan paradan bana pay ayırmaya çalıştığını, bu payları zorla cebime koymaya çalıştığını, buna bazen direndiğimi bazen yenildiğimi anımsarım. Aramızda para konusu olmaması gerektiğini geçenlerde zorla ve kesin bir biçimde kabul ettirdim ona. Bir süre sonra düze çıkmıştım zaten. Bana para vermek istediği zaman, bak derdim, ben şimdi devlet memuruyum, ceplerim para dolu. Gülüşürdük.

Dedikodu ederek bilimi zedelemiş olmayalım, o zamanlar da bu zamanlar gibi ya da bütün zamanlar gibi yaman zamanlardı, dost yüzlü hainliklerin ortalıkta kol gezdiği zamanlardı. Her şeyin asıl sahibi gibi birileri ortalarda dolaşır, birileri adına birileri için bir yerlerde kuşku üretirlerdi. Hele biraz kabadayıysanız, hele dilinizle birilerinin foyasını ortaya koyup canını yakmışsanız... Zamanlar değişti, öyle oldu böyle oldu, ben değişik işlere daldım, dünyadan elimi eteğimi biraz daha çektim, evle okul arasına kapadım kendimi... O zaman A. Kadir ağabeyimi yılda bir kere ya da iki kere görür oldum. Hem zaten o kadroyu genişletmiş, yeni çalışma arkadaşları bulmuştu.

Geriye bakıyorum, anlaşılır anlaşılmaz bir yığın şey görüyorum. Yıllar önce ben Sanatçılar Birliği başkanıyken. A. Kadir'in otuzuncu sanat yılını kutlamıştık, tam bir bayram havası içinde. Ondan birkaç yıl sonra Yazarlar Sendikası A. Kadir'in altmış yaşını kutladı. Ben o toplantıyı o toplantının yapılacağı gün haber aldım. Neredeyse gidemiyordum, kılı kılına yetişmiştim. Tiyatronun o aralık yerinde ku

ayrıldık, iki yüzde iki acı gülüşle. Onunla birlikte çalışmış olanların tümü —benim dışımda— konuşma yaptı o gün. Serde delikanlılık var, ,ben de kimseye nedir bu demedim. Felsefede doktora yapmadan tam on yıl önce Yenikapı'da serserilik doktorası yapmış olan ben ya susacak, ya ortalığı dağıtacaktım. Ama mantığa bir kere daha güvendim; bir şey aynı anda hem kendisi hem de kendisinden başka bir şey olamaz.

1940 kuşağı diye bir şeye aklım yatsa.. A. Kadir 1940 kuşağının Türk şiirinde toplumcu gerçekçi anlayışın en iyi temsilcilerinden biridir, demeliyim. Ezilen insanın dileklerini lirikliğin tatlı, yumuşak rüzgârında dalgalandırmayı bilmiş bir şairimizdir o. Her zaman yalını süslüye yeğ tutmuş, derin görünmek yerine doğru söylemeyi önemsemiştir. Sanattan çokbilmişliği ve yapmacıklılığı kovmayı ya da onu zaten sanata yaklaştırmamayı başarmış olan bu som sanatçı genç kuşağın şairlerine en güzel örnektir. Şiiri, sanıyorum,, eskidikçe değerlenecek, eskidikçe etkili olacak. Gelecek kuşaklar sanatta ve her şeyde dürüstlüğün örneği olarak onunla daha çok ilgilenecekler İnsan dünyasının nesli tükenmekte olan ya da zaten az bulunan bilge insanın en yetkin örneği olmayı başarabilmek bir mucize yaratmak gibidir. O bu mucizeyi sessizce ama kahramanca yarattı. Geriye kalan, ölümlülüğün aşılmaz engelidir. Artık ne kızabilirler ona, ne özür dileyebilirler ondan, ne ona yeni bir yalan söyleyebilirler. Ama o her gün biraz daha ışıtır şiir dünyamızı.

(Bilim ve Sanat, Sayı 52, Nisan 1985)

ONUN ÖLÜMÜ ÜRETİMİN YARIDA KALMASINDAN DUYULAN ÜZÜNTÜYÜ GETİRDİ

Kemal ÖZER

Kadir ağabeyin ölüm haberini alınca belleğimde birçok anı canlandı. Birçok ortak yaşantı, ortak algılama dilimi içinde kısacık anlarla, altı çizilmiş anlamlarla belirdi yüzü. En çok da bir şey sorduğu vakit içine ışık düşen gözleri... Unutulamayacağımı duyuran.

Şaşkınlık vericiydi, şimdi ne yapacağız dedirten bir ölümdü Kadir ağabeyinki. Yarıda bıraktığı, titizlenerek üzerine düştüğü çalışmaları akla getiren. Nasıl bütünlenecekler, kotarılacaklar da gün ışığına çıkacaklar, çıkarılmalılar? Tezgâhtan çıkmış da gözden geçirilmeyi bekleyenler, gözden geçirilip yayına hazır bekletilenler, gerçekleştirilmenin çeşitli aşamasında kalanlar ve ebette onunla giden tasarılar?

Üretimden düşmüş bir ozan değildi. Ne yaptığı da, ne yapacağı da beklenmez olmuşlardan değildi. Üretimini olgunluk döneminin altın eriyiğiyle ballandıran bir dirilikte sürüyordu önümüze ve bekletiyordu.

'Artık yaşımız belli bir sınıra geldi, bize bilgelik yaraşır' tutumuyla değil, gerçek bir bilgelik taşıyan son yıl-

lardaki şiirleri nasıl bir bütün oluşturacaklar beklentisi içindeydik. Yalnız Varlık'ta yayımlamayı yeğlediği bu şiirlerde yılların süzülüp gelmiş dingin, içe işleyen, ama gösterişsiz anlatımı, yepyeni bir yaşama tortusu, yepyeni bir algılayış pırıltısıyla başucumuzda yer alacak bir yaşam mozaiği dokuyordu.

Adanmışlığın örnek alınacak birikimiydi onun çeviri çalışmaları. Kendini geride tutabiliyordu, başka ozanların ağzından konuşmak için. Vaktiyle, enerjisiyle, sözcük dağarıyla, imge pınarıyla hizmetlerine koşmaktan yüksünmüyordu. Kendinden daha önde tuttuğu değerler uğruna, yücelttiği, yüceliğine inandığı değerler uğruna başka şiirlere emek olmayı, çevirmenliğin alçakgönüllü onuruyla yetinmeyi göze alıyordu. Ve biz, onun kaleminden çıkacak yeni çevirileri, tanıtacağı yeni ozanları, dünyanın ulaşamadığımız köşelerinden devşireceği sesleri bekliyorduk.

Sıradan bir üzüntü değildi bu yüzden: Kadir ağabeyin ölümüyle duyduğum gerçek bir üzüntüydü. Üretimin yarıda kalmasıyla, kalanların değerlendirilmesindeki zorluklarla ve bir yerden sonra da olanaksızlığı duyurmasıyla temellenen. Dünyanın neresinde olursa olsun, sellerin sürüklediği, yağmurun çürüttüğü, güneşin kavurduğu, yangının silip süpürdüğü ürünler karşısında ne duyuyorsak onun gibi. Onun gibi bir öksüzlük üzüntüsü. Bir eli böğründe kalmışlık.

Kadir ağabey deyişim gelişigüzel değildi. Gündelik kullanımının dışında kullanıyordum ağabey sözcüğünü. Yaş farkından kaynaklanmayan bu kullanımı yaşamım boyunca yalnız (biri o) iki kişiye değer bulduğumu söylemeliyim. Kişisel yakınlığın, sevginin ötesinde belli bir anlamı olduğu için ağabey demenin.

Sahip çıktığı, savunduğu, erişmek istediği değerleri insan önce yakınlarında görmek ister. Babasında, annesinde, ağabeyinde... Bir başka deyişle o değerleri kimde görürse ona yakınlık duyar. Baba der, anne der, ağabey der. İşte böyle bir yaklaşım yatıyordu ona ağabey deyişimin altında.

Sahip çıktığım, savunduğum, erişmek istediğim değerleri onda görüyordum. İnanç uğruna baş koyuşluk, pişmanlıkla noktalanmayan adanma, özveri, üretkenlik, alkışa gönül kaydırmama, doğru bildiğini yalnız ağzıyla değil tüm yaşamıyla savunma, şiiri yenik düşürmeme... Bunlar kimbilir daha ne kadar çoğaltılabilir. Oysa bir teki bile başlı başına bir değer ve bir insana «ağabey» demeye yeter, gerçekleştirdiğini görürsek.

Bizim ona ağabey deme şansımız, belki çevresine girmemizden doğdu. Bu şansı bulamayanların, ,bu satırları okuyup da 'biz bu kadarını bilmiyorduk' diyecek olanların eksiklenme kaynağı yine yukarda sayılan değerler arasında yatıyor. Değer üretip de bunu göze sokmak, ikide bir 'ben de varım' demek gereksinimi duymamasında... Üretkenliğini karşılık beklemeden herkese alabildiğine açık tutmasında...

Kadir ağabeye «ağabey» deme şansı tümüyle yok olmuş değil yine de. İyi aktarılabilirse onun yaşamı, iyi korunabilirse onun ürünleri bu şansı bundan sonra da tanıyabilir insanlara. Yeter ki bizler, ona ağabey, baba, usta diyenler, sahip çıktığımız, savunduğumuz, erişmek istediğimiz değerlere yaraşık olalım. Ona ağabey demenin, onun usta, ağabey, baba dediklerine, o akıp gelen zincire eklenmek olduğunu, ona sahip çıkmakla bütün bunlara da sahip çıkacağımızı bilelim.

Evet, şaşkınlık vericiydi, şimdi ne yapacağız dedirten bir ölümdü Kadir ağabeyinki. Şaşkınlığı atlatmamız, ne yapacağımızı bilmemiz gereken bir ölümdü aynı zamanda. Üretimin yarıda kalmasıyla duyulan üzüntüyü, ürünlerin kendilerinde ve bizde yeniden üretime sokulmasıyla yenebiliriz. Ona ağabey demeyi sürdürmek istiyorsak.

Hoşçakal ve hoşgeldin Kadir ağabey.

(Varlık/Sayı 931/Nisan 1985)

BİR BÜYÜK ŞAİR DAHA «DİMDİK VE MAĞRUR» SUSMAYI YEĞLEDİ

Kemal SÜLKER

2 Mart günlü birkaç gazetede şair A. Kadir'in öldüğünü bildiren başlık altında şu satırları okuduk:

«Bir süreden beri kolit, dizanteri, kalp yetmezliği hastalığından tedavi görmekte olan ve 15 gündür durumu ağırlaşan şair A. Kadir, dün sabah saat 9.20'de öldü. Şair ve çevirmen A. Kadir 68 yaşında, evli ve iki çocuk babasıydı. Şiir kitapları...»

Bu satırlar, bir ölüm haberi için belki yeterliydi; ama A. Kadir'i tanıtmaya oldukça yüzeyde kalıyordu.

Evet, Kadir şairdi, çevirmendi, anılarını iki kitapta yayınlamıştı, ama, nasıl bir şairdi? Neleri dilimize çevirdi ve insan olarak kimlerin yanındaydı? Varlıklı kişileri kollayanların Kadir'e bakışları nasıldı? Kadir, şair olarak kimlerin mutluluğuna dizeleriyle güç katar, kimlere arka çıkar ve hangi çevirilerle ününe saygın ün katardı? Sanırım Kadir'in şiirleri 1941'de ilgi alanını bulduğu vakit, kenar mahalle halkının, sigaranın en ucuzunu içenlerin, alnından ter damlayanların, avuçları nasırlı insanların şairi olma yolunda güvenle adım atıyordu. Dünyada kendi halklarının kurtuluş savaşını verenler çoktu. Onlar kurtuluşları için bizim ulusal kurtuluş savaşımızı örnek almış, silaha sarılmışlardı. Onların da şairleri vardı. Kadir, bize o şairerin buram buram vatanseverlik ve yurtseverlik koan dirençli şiirlerini sundu. Dili eskimiş birçok Tanzimat dönemi, Servetifünun dönemi şairi vardı. Kadir bunlar arasından Tevfik Firet'i seçti ve onun şiirlerini, anlaşılır, okunup tad alınabilir şiirler haline getirmeyi başardı. Her şiirin çevirisinde karşılaşılabilen güçlükleri belki tümüyle yenemedi, ama yolu iyi, seçkisi iyi, dili çok iyiydi.

Kadir, sürgündeyken (1943-1947), en elverişsiz günlerde kendisine seslenen bir şiirini yazarken, savaş koşullarının yeni bir dünya kurmaya doğru gittiğinin de bilincindeydi ve şunları söyledi:

«Artık sen/nasıl istersen/öyle bir dünya tasavvur et,/Tutup ellerinden çocukları,/bir türkü halinde uzan,/ufuklara git./Sicilya'nın üzüm bahçelerinde gez./Ve burda bir ferd olarak aczini düşün/yalnızlıktan mütevellid./Düşün o haşin kudretini,/bir gün kumaş dokuyup,/bir gün kabzaya yapışan ellerin./Meraklanma sakın; bundan sonra da/tereyağ gibi yumuşak ve tatlı olacaktır/güneş altında düşüncelerin./Bu senin,/kimseden dilenmeyip,/kendin için bir fayda ummadan/kendine verdiğin haktır./Zira, iyi bilirsin/böyle senin gibi/dimdik ve mağrur, eski elbiseler içinde/pek zor durulur.»

Kadir, bu «zor»u yaşadı işte, kendini bildiği günlerden beri, sevgilerinden, özlemlerinden, erdem diye bellediklerinin hiçbirinden ödün vermeden dimdik, alnı açık ayakta kalabilmiş bir büyük şair olarak yaşadı.

Kuleli Askeri Lisesindeki üç yıl içinde yazdığı şiirleri gün ışığına çıkarmadı ama, o emekleme döneminden sonra 1938'de yayınlamaya başladığı şiirlerin şimdi 50 yıllık bir deneyimi var. Var ama, Tebliğ adlı şiir kitabı toplatılınca, Kadir, pek çok umudunu gerçekleştirmekten yoksun kalmanın acısını ömrü boyunca duydu. Gençliğinde hayaller kurardı, en geç iki yılda bir, yayınlanmış, yayınlanmamış şiirlerinden seçmeler yapıp bir kitap yayınlamak başlıca tutkusuydu. Yürüyüş dergisini daha etkin ve daha kapsamlı bir içeriğe kavuşturmayı çok isterdi, sık sık tartıştık, planlar önerdi. Ö. F. Toprak, Neriman Hikmet ve bir iki başka arkadaşla konuştuk, durduk, olanaklar elvermedi. En acısı, 1943'ten sonra Kadir «15 yıl susturuldum, o şiir kitabı yüzünden sürgüne gönderildim, beş yıl sürgünde kaldım. Açlık, yoksullukla boğuştum, bu ara şiirler yazdım ama, bu şiirleri ne o zamanlar, ne de sürgünden İstanbul'a döndüğümde yayınlayamadım. Yasaklar sürdü gitti yıllarca. Bu yasaklar bir bakıma beni kamçıladı ama, bir bakıma da köstekledi.» (Nesin Yıllığı, 1978, s. 459) demekten kendini alamadı.

Böyle olmasına karşın önemli 20'yi aşkın kitaba imzasını attı.

★

1940'larda şiirleri, pek çok toplumcu-gerçekçi şairin, sanatçının, okurun dikatini çeken A. Kadir 1943'de Tebliğ

adlı şiir kitabını yayımlayınca, şiirlerde suç arayan sözde edebiyatçıların ekmeklerine yağ sürüldü. 18 şiir 48 küçümencik sayfada yer almıştı ama, Orhan Seyfi Orhon «Allah Cümlemize Rahatlık Versin» başlıklı bir yazısını Çınaraltı dergisinde yayımlayarak jurnal görevini yerine getirince A. Kadir'in ünü daha da arttı. Tebliğ'deki 'Bir İnsan' şiirine Orhon'un yorumu şöyleydi:

«Anlaşılıyor ki, bu şiir, kapitalist rejimde askere alındığı için dövüşmeyen ve bu yolda canını veren menfi bir kahraman yoldaşın destanıdır. Şairi A. Kadir'i tebrik ederiz, doğrusu Türk gençlerine güzel dersler veriyorsunuz. Bizimkiler de böyle yapsınlar öyle mi?»

Ve bu tür jurnallar yüzünden «mavi gözler»den bahseden şiirler yazdığı ve açlık, sefalet dediği için sürgüne gönderildi. Oysa gerek A. Kadir, gerekse Ali Karasu imzasıyla yayınladığı şiirleri bir anda edebiyat çevrelerinde sevilmesine, yazarlarca övgüyle karşılanmasına neden oldu.

Kadir'in Hoş Geldin Halil İbrahim'i (1959) rahat anlatımın şiir yüklü vagonlarını taşıyan lokomotifi sanki. Bir çile arkadaşına seslenişi vardı, sımsıcak duygularla dopdolu, üstelik beş dizecikti; ama son iki satırda,

Sen orda dalından koparılmış bir zerdali gibi dur
ben burda zerdalisiz bir dal gibi durayım.

diyordu. Şair, hayatın içinde olduğu için, hapisteki duygularını, sürgündeki düşüncelerini, dönüşteki yaşamını şiire dökmeyi görev bildi. Balıkesir'e yapayalnız gönderildiği vakit, İkinci Dünya Savaşı'nda ergeç zaferin hangi cephede olacağı anlaşılıyordu. Kadir'in dizelerini anımsayalım:

Korkunç çatırtılar halinde gidiyor/binlerce kilometre karelik toprakta/insan emeği.

Yavrucuğum,/gene korkunç çatırtılar halinde kurulacak/dünyamızın geleceği.

Ve 1945'te dünyayı ateşe verenlerden, masum insanları en yeni araçlarla öldürüp üzerlerinden tanklarını zafer çığlıklarıyla geçirenlerden Benito Mussolini, ayağından ipe bağlanıp yerlerde sürüklendi.

Kadir, Konya'da sürgün yaşamına katlanırken, Mussolini'nin yaptıklarını, onun dilinden, Mussolini'ye yergi olarak sıralama başarısını gösterdi:

Ben ölüm. ben açlık, ben zından./Ben yaralı bir alman neferinin kaputu/Kastello Loretta meydanında sallanan./ Gidin,/Habeş çocuklarından sorun beni,/zehirli gaz götürdüğüm çocuklara./Hepsi kundaktaydılar o zaman/ve yaşamadılar.

1947'de İstanbul ve çevresinde sıkıyönetim sona erdirilince sürgünler İstanbul'a döndü. Kadir, trende şunları yazdı:

Duyuyor musun İstanbul, gene çalıyorum kapını,/tâ nerelerden sağ salim döndüm işte,/ne yıldım, ne pes dedim, ne tükendim,/ne yem oldum kurda, kuşa/İstanbul, gene çalıyorum kapını,/bana bir yerin var mı,/şöyle kıyıcığına kıvrılsam.

Ve Kadir, İstanbul'a yeniden kavuştuktan sonra kendini hem şiire, hem çeviriye adadı, 20 kitapla okurlarının gönlünü kazandı.

★

A. Kadir, şiirlerini bugünün diline çevirdiği Tevfik Fikret'i şöyle tanımladı: «Kapkara bir dünya içinde yanan bir ateş, çirkefin ve batağın ortasında, kalleşliklerin, ikiyüzlülüklerin, kanlı ağızların kargaşasında tertemiz, namuslu bir yürektir.» (1957)

Bu tanımlamayı, Kadir'in bütün yaşamı için söylemek olası bence. Kimileri ona «senin hayatın suç» dedi, Kadir'deki yurdunu ve halkını sevme gücünü sezemedi. Ama, on aylık bir hapis cezası, Kadir'in suç sayılan'dan özenle uzak kalmasına yaradı. 16 Temmuz 1917'de İstanbul'da doğan Kadir'in yaşamına göz atarsak, yaşamı her yanıyla onu yüceltti, diyebiliriz. Baba Eyüp Sabri, çocuklarına hep baskı yapmış; anne, eşinin bu tutumuna karşın bir odaya çekilip ağlayıp durmuş; Kadir, ağabeyi ve ablası ile hep annelerinin yanında yer almış, babalarının baskılarına karşı direnmişler.

Kadir, ilkokula başladığı yıl, babası ölmüş, daha yoksul bir yaşam başlamış. Ablası «dikimhane»ye girmiş, iki erkek kardeş okumada karar kılmış ve babadan kalan «üç

aylık»a yazları Kadir, çıraklık yaparak ek gelir sağlamaya çalışmış. Ortaokulu da güçlükle bitiren Kadir ağabeyinin yol göstericiliğiyle «ekmek elden, su gölden» sandıkları askeri liseye girmeye karar vermiş. Çok zayıf ve küçümencik olduğu için annesi «dayanamaz oğlum» demesine karşın, Kadir, Kuleli sınavını kazanmış ve disiplinli bir yaşama alışmış, onuncu sınıftayken annesinin veremden öldüğünü duymuş, acılara gömülmüş. Bu acı, okul ve derse çalışma dışındaki saatlerde kitap okuyup kederini unutmaya ağırlık vermesine neden olmuş. Kitap okuma sevgisi, Kadir'de yeni duyguların, yeni düşüncelerin pencerelerini açmış. Sonunda Harp Okulu'nda son sınıfta ne olmuşsa olmuş, suçlanmış ve on ay hapse mahkûm edilmiş, 1938 sonlarında, 30 ay sürecek askerliğini Çorum, Diyarbakır ve apanca'da tamamlamış. İstanbul'a gelip yüksek öğrenimini yapmak için hukuk fakültesine girmiş, ama, geçim zorluğu fakülte defterini kapatmış, şairliğini pekiştirmiş. Ve, Tebliğ adlı şiir kitabı çıkınca, olanlar olmuş...

★

Neler olduğunu anlatayım:

Toplumcu şiirlere, barışçı düşüncelere karşıt olan yazarlar ve onlara destek olanlar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında hesaplarını Hitler'in zaferine, ırkçı ve Turancı görüşlerin başarısına göre düzenlemişlerdi. Bu arada Orhan Seyfi, barışçı, toplumcu genç şairlerin şiirlerini, kitaplarını karalamaya, jurnallamaya soyunmuştu. Çınaraltı dergisinde, Tebliğ'deki bir şiiri, şairinin aklına gelmeyen anlamlarla yorumlayınca, kitap çok kuşkulu bir bakışla eleştiri süzgecinden geçirildi ve Tebliğ toplatıldı, şairinin de İstanbul dışına sürülmesi kararlaştırıldı. O yılki deyimi ile ilgililerce İstanbul'da yaşamaları sakıncalı görülenler Anadolu'da bir yerde «ikamete memur» ediliyorlardı. Bu «memur»luk'un ücret, ya da maaşla hiçbir bağlantısı yoktu. Özetle, o sakıncalı kişi, İstanbul dışında, saptanan yerde oturacak, geçimini kendisi sağlamaya bakacak, devletten herhangi bir yardım görmeyecekti.

Kadir, Tan'da düzeltmen olarak çalışıyordu. Yürüyüş dergisinin yöneticileri arasındaydı, dergilere şiirlerini gönderiyor ve şiirler büyük ilgiyle, övgüyle karşılanıyordu.

Kadir gibi, birçok gazeteci, yazar, şair, ressam, 1942 ve 1943 yıllarında değişik yerlere sürgün gönderildiler. Kadir, Muğla'ya, ben Konya'ya, Abidin Dino Antakya'ya, Abidin Nesimi, Lütfü Erişçi ve başkaları değişik yerlere sürgün edildiler.

Kadir, Muğla'dan sonra Balıkesir'e nakledildi. Burada çok sıkıntı çekti; Konya'da devletin güvenliğiyle ilgili nedenler ve mahkeme kararıyla sürgün edilenler de bulunduğu, sivil polislerin sayısı bunları izlemeye yetmediği için, benim «gözönünde bulundurulmam amacıyla bir yere mutlaka yerleştirilmeme» çalışıldı ve Tekel Başmüdürlüğünde «kâtip» oldum. Kadir'in Konya'ya gelmesini önerdim. O da bunu sevinçle karşıladı ve Balıkesir'den Konya'ya nakli için Bakanlığa başvurdu. Sonunda Konya'da tam bir yıl aynı odada yaşadık. Ortak arkadaşlarımız vardı, gündüzleri beraber olamıyorduk. Saat 17'den sabah sekize kadar mutlu beraberliğimizi sürdürüyorduk, Şair, boş durmuyor, şiirler hazırlıyor, üzerinde çalışıyor, son şeklini alınca bir dosyaya koyuyordu. Bunlar Bir İkamete Memur'un Şiirleri başlığıyla yayınlayacaktı. İstanbul'a döndüğümüzde.

Ama, evdeki hesap pazara uymadı, Kadir bu adla şiir kitabı yayınlayamadı. Genç şairlerin yetişmesinde, halk ve demokrasi konulu şiirlerden iyi örneklerin dilimize kazandırılmasında, Fikret'in, Mevlânâ'nın, Hayyam'ın,, Eluard'ın, Brecht'in, Vietnam ve Filistin şairlerinin tanınmasında, iğne ile kuyu kazarcasına çalışarak önemli katkılarda bulundu. Arı gibi çalışan Kadir, ne yazık ki daha yıllarca beyninin ışığıyla kültürümüze aydınlık pencereler açacak bilgide, bilinçte ve güçte iken Mart başında gözlerini yumdu. Sanat evreni yiğit bir ustasını yitirmenin acısını hep duyacaktır. Sevenleri, okurları, dostları, ailesi Kadir'in yokluğuna alışamayacağız sanıyorum. Onun yapıtlarını okuyarak, yeniden yorumlayarak A. Kadir'e layık olmaya çalışacağız.

Varlık, sayı 931, Nisan 1985

«YÜRÜRSEN ÖLÜME KARŞI YAŞAMAK SONSUZLAŞIR»

Aydın HATİPOĞLU

A. Kadir, Mutlu Olmak Varken'in önsözünü şöyle bitiriyor: «Elbet ben de bir gün kalıbı dinlendireceğim (hem o kadar da yorgunum ki!) Ama galiba yapacak çok işim var daha. Yoksa neden her kitap çıkarışımda 'Dur bakalım, daha yeni yeni başlıyoruz!' demek gelsin içimden.»

Her ne kadar, birkaç yıldır sağlığı zaman zaman bozuluyorduysa da, ne kendi kendisine, ne de başkası ona ölümü yakıştırabilirdi. Bir baston edinmişti son zamanlarda. Sık sık iş dönüşü aynı otobüste karşılaşıyorduk: Bastonunu görünce: «Bu ne yahu, delikanlılığa yakışıyor mu?» diye takılacak oldum. «Otobüste iyi oluyor, ihtiyar yerine koyuyorlar,» karşılığını verdi. Cagaloğlu'ndan dönüyordu. «Uğur bütün kitapları basmak istiyor» diyordu. «Bütün şiirleri de... Ben daha karar veremedim valla...» Alp Selek' ten söz açıyordu. «Yahu tek başına bütün bir partinin yükünü omuzladı çocuk, tek başına yatıyor be...» diye hayıflanıyordu. Oktay'ı söylüyordum, Oktay Arayıcı'yı. «Çok fena durumdaymış, görmeye yüreğim el vermiyor» diyordum. Üzülüyorduk.

Birkaç gün sonra Şişli Camisinin avlusunda Oktay'ı uğurlamak için toplanmışız, o Hâdi Bey'in kolunda... Kim derdi ki, bir ay sonra aynı yerde Kadir Ağabey için toplanacağız...

Kadir Ağabey, en yorgun olduğu zamanda en dingin, en kahırlı olduğu zamanda en umutlu olmayı talim etmişti sanki.

Demirli küçük pencereden seyrettim/geceleri gökyüzünü/Sabahları kavak altında şiir yazdım/Hapislerle dertleştim havuz başında/Mükemmel yaşıyordum/ bol ışıklı bir oda gibi apaydınlıktı içim,
dizelerini yazdığında hapiste yatıyordu.

Ne varlığa sevinen, ne yokluğa yerinen Yunus gibi, bir tür derviş alçakgönüllülüğü içinde yaşadı A. Kadir.

Kimi kez, çevresinde hayranlık ve övgü hâleleri oluşmuş, ama o hiçbir zaman günün adamı olmaya soyunmamıştı. Hiçbir zaman gündelik sansasyonlara kulak asmamıştı. Kimi kez sürgünlerde, hapislerde süründürülmüş, unutturulmak istenmiş, o bundan da yılgınlığa düşmeden, sessiz sedasız kozasını örmeyi sürdürmüştü.

Onun şiiri tümüyle hayatın, yaşanmış hayatın içinden alır kaynağını. Yeni çağının namuslu bir tanığıdır A. Kadir.

1971'de Gelecek Dergisi'nin kuruluşuna katılmıştık birlikte. Gel gör ki, dergimizin ilk sayısının yayınlandığı günler 12 Mart sıkıyönetiminin ilân edildiği günlere denk geliyordu. Sıkıyönetim koşullarında Anayasa değiştirilmek isteniyor, biz de coşkuyla savunuyorduk Anayasamızı, A. Kadir'in Kanlı Şiirler'ini yayınlıyorduk. Her sayımız çıktığında, Güngör Gençay arkadaşımız, yazı işleri sorumlusu olarak, sıkıyönetime çağrılıyordu ifade vermeye. Bu ifadelerden birinde: «Söyle o Kadir Efendiye çoraplarını kanla doldururum onun» tehdidi gönderiliyordu. En sonunda daha yılını doldurmadan dergimiz sıkıyönetim komutanlığı emriyle kapatıldı, olay da böylece edebiyat tarihçilerinin dikkatine bırakıldı.

Türkiye Yazarlar Sendikası olarak 1977 yılında Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda A. Kadir'in 60. Doğum Günü töreni yapılmıştı. O gün belki hayatının en mutlu günlerinden birini yaşıyordu. Fakat

gene de günün adamı görüntüsünü üstüne kondurmamış, kalabalığın içinde erimiş olarak var olmayı seçmişti.

Sovyet Rusya'da Onbeş Gün adlı kitabında anlattığı gezisinin üzerinden birkaç ay geçmişti ki, ben de gitmiştim onun gezdiği yerlere. Karşılaşmalarımızda sık sık anılarımızı, izlenimlerimizi anlatırdık birbirimize. Oralarda çok olumlu, saygın izlenimler bırakmıştı. Karşılaştığım herkes onu soruyordu bana. Hele Azerbaycan'da... Daha sonra İstanbul'a geldiklerinde Elçin, Ekrem Eylişli gibi yazar dostlar özellikle A. Kadir'i görmek istiyorlardı.

Son tutuklanmadan salıverildiğinde uğradım. «Haberin olsun» dedi, «sorguda senin adını söyledim.» Önce bir şaşaladım. «Ne yapayım birader,» diye sürdürdü «Kimlerle görüşüyorsun, konuşuyorsun diye sordular. Aklıma sen geldin. Afşar geldi, Eray geldi, bir de Gülen'i söyledim... Asım'ı söylemedim bak. Onunla çoktan görüşemiyoruz...»

Zincirlikuyu'nun karlı yokuşlarında Asım Bezirci'yi elinden çekerken bu sözleri geliyordu aklıma.

Yaşayacak/Yaşadıkça türkçe/Halkımın dilinde/Namuslu/Sevecen/Sıcak/Erkekçe.

diye yazdığını düşünüyorum sonra. Sonra onunla birlikte tekrarlıyorum:

Yürürsen ölüme karşı/Yaşamak sonsuz.

(Varlık/Sayı 931/Nisan 1985)

A. KADİR,
BİR ADANIŞ TÜRKÜSÜ

Seyit NEZİR

Sadakat ve adanışın alçakgönüllü türkücüsüydü A. Kadir. Hep kendinden vermenin, kendini koşmanın omuzları çökük, ama yürekli ağır işçisi. Yaşamının alışkanlıklarını İstanbul'un yoksul evlerinden, ağıdın ve öfkenin acılı sesine nafaka çığlıkları ve hürriyet şarkılarının cılız ama umutla yükseldiği ıssız, kuşatılmış günlerden edindi; şiirin, koynunda hep ateşli sözcükler saklı bu inatçı dervişi. İncecik boyunlarına dayanarak fabrika yollarında tükenen çocukların türkücüsü. Cibali'de gencecikten kardığı acılara kahraman elleriyle dayanan kadınların ahret kardeşi. Bağrında gurbet yaraları kanayan insanlara vefanın göğüs dolusu iyilik soluğu. Homeros'tan Eluard'a özgürlük ve barış mısralarının beş kıtayı dolaşan damarlarını mütehammil, tutkulu bir çabayla türkçe toplayan yürek. Durdu! Yaşamımıza o yürekten capcanlı kalan çok şey var, insanımızı eseren ve yücelten, ekmeğine katık olan.

Bu yurdun insanına ikircimsiz gönül verdi A. Kadir. Onun uğrunda, en zor yıllarda bir avuç insanla, ama yıkılmayarak her biri çile ve acıları hasedinden çatlatan bir avuç insanla ne çetin değerlerdi vefa ve sadakatin ömür boyu sınandığı; nice yalnızlıklar, sürgünlerde hem. Ki bir yerden sonra, yaşamak bile zaferdi, üstüne gelen çığlar altından dimdik kalkarak.

Ve o çelimsiz, ama kallavi bir yürek taşıyan, taştan pek, gülden nazik, beden, yalnız bizim insanımızı, Ahmet'i, Zehra'yı, Şeker Ali'yi değil, insanı, Asya'da, Afrika'da, bastığı yerden boyunca kan sıçratan nazi çizmeleri altındaki Avrupa'da insanı bastı bağrına şiirler boyu, dev bir kayanın altından fışkıran gelincik

emsali.

Yaşamak bir işti, bir görevdi onun gözünde. Ve bitmediği sürece, o görevin her günü kan ter içinde ödenmeli. Kelimeler bir bir yerini bulmalı. Özgürlük, barış için, halk için dünyanın neresinde söylenmemiş şiir yoktur. A. Kadir, dilden dile sefer eyler, yeter ki geri aldırsın adımını muhannetliğe, bir çentik daha.

Biz, kendine adanan her ömrü, hele de şüri ve şairi seven, sayan bir halkız. Sadakati, vefayı gönlümüzün derinlerinde muska gibi saklar, ,dar günümüzde güç alırız. Bize adanan ömrün fideleri dilden dile gümrahlaşır, koynumuzda serapa çiçek olur.

Bakarsın apansız,
her şey biter,
hepsi tamam olur.
Ne yaşamamak korkusu
Ne bir bitki gibi yaşamak, yapyalnız.
Belki ölmek de yok artık.
Çocuklar hep güzel vücutludur.

Çocuklar, incecik boyunlarına dayanarak, ufacık elleriyle yaşamı götürüyorlar A. Kadir. «Çocuklar, çiçekleri umudumuzun.»

(Bizim Belde - Toplum Düşün - Sanat/sayı 13
Nisan 1985)

A. KADİR İÇİN

Ahmet TELLİ

«Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
Kurşuna dizilenler karşısında.»

Şairin yaşamı, şiirinin kaynağı olabiliyorsa, bu ne yalnızca bir iç dökmedir ne de kendine yöneliş. Sosyal pratiğin biçimlendirdiği bir olgudur çünkü bu. Böyle bir yaşam ve bu yaşamın belirlediği şiir, bir «tebliğ»dir. Şairse bilen ve bildirendir artık.

Bilen ve bildiren odur ki, dünyayı savaş, ülkeyi yoksulluk sarmışken, şair, ekmeği ve özgürlüğü savunmakla yükümlüdür. Bohem yaşayışı, züppe duyarlığı elinin tersiyle itip, savaş kışkırtıcılığına ve ırkçılığa karşı çıkmalıdır o. İşte A. Kadir'in yaşamıyla, şiiriyle bize ilettiği tebliğ budur. «Mutlu olmak varken» savaşmak zorundadır şair. Mutluluk bir erdem değildir çünkü. Onu bugün böylece anlıyoruz. Şiirinin ve yaşamının sarmalında, insanımıza ve şairimize bıraktığı bu «tebliğ» eskimiş değil, zaman hâlâ «dünyada savaş, sıkıyönetim, açlık ve yoksulluk»u gösteriyor. Şu dizelerin atmosferi belki hiç eksilmedi üzerimizden:

«Şimdi melûn bir gecedir
Ne gökte bir tek yıldız,
ne yerde bir tutam ot var
Yalnız, o mavi gözleri,
ve sarışın yüzleriyle
gençleri ve ihtiyarlarıyle insanlar,
girmişler içine sıcacık düşüncelerinin,

garba gidiyorlar,
garba giden yolda...»

A. Kadir'in «Dünya Halk ve Demokrasi» şiirlerini bir araya getirme düşüncesinin kaynağı burada olsa gerek biraz da. Yani kendi acısını, tarihin bir sorun olarak insanlığın önüne koyduğunun ayırdmdadır o. Savaş, faşizm ve yoksulluk tüm insanlığı tehdit ederken, şair, bu acıyı iç'ten duyan kişidir. Yerel ya da ulusal olmaktan da öte, tehdit edilen bir dünyaya sahip çıkan bir duyarlıktır bu. A. Kadir, hep haksız savaşlara karşı, yoksulluğa karşı direnen şiirler sundu bize. Onun savaş ve yoksulluk olgusuna karşı ırkçı ve şoven baskılara karşı yazdıkları «halk ve demokrasi» tutkusundan geliyor. Buysa günümüz şairinin sorumluluğuna bir ışıktır. Onu sürdürmek, o halkaya katılmakla olur ancak.

Bir de şu var: A. Kadir kendisine kaynak olarak, usta olan Nazım'ı seçmiştir. Hemen her söyleşisinde, her fırsatta bunu belirtmiştir. Bu salt duygusal bir şey değil, bir hakbilirlik değil, bir tavırdır. Sahipleniş ve sonuna kadar tutarlı kalıştır. Bu tavır da bugün için hiç gözardı edilmemelidir.

A. Kadir'in şiiri, kendi yaşamıyla birlikte düşünüldüğünde çarpıcı ve uyarıcı bir bakış kazandırabilir bize. Bu yüzden şairle yazdığı arasındaki bağ, yazdıklarıyla yaşam tarzı arasındaki tutarlılık, bir insan kimliğidir ki, belki hiç mi hiç unutulmaması gereken bir olgudur bu. Bunalımcılığa, genel insan gerçeğine (sanki böyle bir şey mutlakmış gibi), kozmopolitizme, küçük burjuva yenilikçiliğine sığınmadan süren kırk yıldan fazla bir şair yaşamı anıtsal bir yaşam değil mi? Onu genç şiir daha iyi kavrayacak bir düzeyde. Ama o berrak suyun susuzluğunu duyabilecek mi? Yıllardan bu yana kopmuş olan damarı arayacak mı? Ama biz yine de A. Kadir'i saygıyla anarak şöyle diyelim: 40'lı yılların demokrat şairleri ve

A. Kadir, şiirlerinden önce sosyal pratiğin biçimlendirdiği birer yaşam örneği olarak bugünün şairine mirastır. Bu mirasa sahip çıkmak kendine saygının bir ifadesidir ancak. «Mutlu olmak varken» kavganın ortasında bulunabilmektir bunun anlamı. Yaşanan dünyada mutluluk ertelenmiştir, ertelenmelidir. Ama yaşama sevincini hiç eksilmeden, dudaklarımızda bir türkü gibi duyabilmeliyiz:

«İlkin ufka dayadı sırtını
koskocaman bir bulut parçası.
Güneş görünmez oldu.
Sonra usul usul
toprağa akşam iner gibi hazin
bir türkü duyuldu.
Temizdi, berraktı bu türkü
Bu türkü genişti,
bulutlar kadardı...»

(Su/Şiir Seçkisi/Nisan kitabı, 1985)

Veysel ÖNGÖREN

Ergin GÜNÇE, şiir kitabının adına GENÇ ÖLMEK demişti:

«Ölüm alışsın artık bize
Bir dans gibi bahçemize gelsin
Gelsin otursun ılık minderimize»

Ergin Günçe genç öldü. Önüne kattığı yılların sayısı bakımından değil. Yaşadığının üç dört katı yılı da önüne katsaydı gene genç ölecekti. Kimileri genç ölüyorlar. Genç ölenler diye birşey var.

A. KADİR, Şubat 1985'te Varlık dergisinde bir şiir yayınladı. Mart 1985'te öldü. Şiir şu:

«Nasıl mı?
Şu duman var ya, şu duman,
dünyanın bağrına çöken,
dağıtılarak.

Şu toprak var ya, şu toprak,
buz kesmiş,
çiçekleri koynunda ısıtarak.

Şu eller var ya, şu eller,
demir karası,
aydınlığın ateşine ovularak.

Şu alınanlar var ya, şu alınanlar,
bir bir
ödetilerek.

Ve unutularak
tüm boyunduruklar
barışın kollarında.

Kim buna hayata bir veda şiiri diyebilir. Ya da bu şiirde, 68 yılın bıraktığı bir yorgunluk belirtisi gözleyebilir. Genç ölenler'den biridir A. Kadir. Bir adamın, ken-

di çıkış noktasını iyi saptayabilmiş olmasıdır önemli olan. Kendi bireyi ile bağlaşık biçimde insan dediğimiz olguyu gerektiği gibi tanımlayamıyan biri nereye varabilir ki. Nereden yola çıktığını bilmez ki bir yere varsın. Böyle olunca da dünyanın tadı ne görüş ne de ideoloji inandırıcı, yaratıcı, yapıcı bir etkinliğe dönüşmez.

A. Kadir. «BENİM EN KÜÇÜK HAKKIM» şiirinde, alçakgönüllülük gibi bir erdeme hiç sığınmadan şair duyarlığının hareket noktasını anlatmıştır:

«Birazdan ılık, tatlı uykular sarar bakarsın,
bakarsın sırtıma bir sıcaklık gelir,
birdenbire bakarsın,
karanlıklar arasında başlar tutuşmaya
benim anadan doğma insan tabiatım.

Sanki ne lüzum vardı böyle uykulara,
sanki ne lüzum vardı, güzelim?
Benim en küçük hakkımdı seni sevmek,
ellerinden, çenenden tutmak senin,
beraber yemek yemek,
beraber bakmak sulara,
yürümek geceleyin.

1947 - Kırşehir»

Düşünceler, inançlaar, kentler insan işidir ve insan içindir. İnsan etkinliğini, gene insan için bir elegelirlik, bir yaşama yatkınlığı olarak biçimleyebilen şairlerin arasındadır A. Kadir. İlk şiirlerinde güttüğü dile, mısraya ve insan hayatına ait kaygılarını, son şiirlerine dek terketmemiş kararlılıklarından biridir. Değişmeyi ve ilerlemeyi ekzantirik olmakta ya da ayrıntıları baş köşeye oturtmakta aramamıştır. Dönüşümleri ve olguları gözden kaçırmaksızın, tam tersine onları analizin biricik nesnesi yaparak, neyi kim için ve nasıl söylemekte olduğunu bilebilmiştir.

«Duyuyor musun, İstanbul, gene çalıyorum kapını,
ta nerelerden sağ salim döndüm işte,
ne yıldım, ne pes ettim ne tükendim,
ne yem oldum kurda kuşa.
İstanbul, gene çalıyorum kapını,

bana bir yerin var mı,
şöyle kıyıcığına kıvrılsam.

1947 sonu
Ankara-İstanbul treni»

A. Kadir ve arkadaşlarının şiirlerini öne sürdüğü yıllar, Cumhuriyetin kendine özgü beğenisini aradığı yıllardır. İki başka uğraş da görülüyor. Divan şiirinden asılanarak, Batı şiiri ile çalışmış bir beğeniyi Cumhuriyete kazandırmak istiyor. Bunun mısra sağınlığına yararı olmuştur. Önde gelen adamı A. Hamdi Tanpınar'dır. İkincisi, konuşma dilini ve somut bir duyarlılığı hareket noktası seçen ve Batı şiirini bir iç sorununa dönüştürebilen bir uğraştır. Doğu-Batı ikilemini silmekte yararı olmuştur. Önde gelen adamı Orhan Veli'dir. Biri büyük öteki küçük burjuvaziyi dayanak alıyordu ama aynı plato'da yüzüyorlardı. Bu plato, evrensel değerlerden sınanan bir beğeninin özlemidir. Onlar için beğeni sadece belirleyici bir birimdir. Belirlenen değildir. Tek yanlıdır.

Ama, toplumsal alt üstlüklerin gelgitinde, dünyanın evrensel alt yapısından bakarak, tarihi yapanların beğenisini açığa çıkarmaya duranlar da o arenada davrandılar. Bu bekinmenin önde gelen adamı A. Kadir'dir. Bu bekinme, tarihsel perspektifte durduğu için ötekilerin uzandığı alanları haliyle kapsıyordu. Türlü etkenler birinci ve ikincilerin yolunu açmış ama A. Kadir ve arkadaşlarının yolunu güçleştirmiştir. Ne ki bu, tarihe bakanların yerini sadece pekiştirdi. Seçenekleri arasında sınav verebilen şey güçlüdür. Gerekliliğini açığa vurur. Seçenekleşme, dildeki dalgalanmaları iyi görmeyi sağlar ve düşünsel tartışmalar, beğeni tartışmaları ilerlemeyi besler. Bu su ne zaman durulsa, dipte gülümseyen tarih öznesinin söylemidir.

Birinci ve ikinci tür sanat dildışını görmekte diretir. Evrenselden yana değildir. Evrenselde yuvalanmaktan yanadır. Ne de olsa bir cins hazırcılık. Onlar için verili evrensel uçları yalıtmak ve birer çıkış noktası yapmak esastır. Gelin görün ki, her evrensel ifade bir tek kere söylenebilen şeydir.

Evrenseli ve yereli karşı karşıya koymak bir çıkar yol değil. Bunu yeterince öğrendik. Evrensel olan, bir hareket biçimidir ve bu hareket biçiminin başarılmış bir ifadesidir. Mesele hareketin öznesinde ve başarılmış ifadenin içeriği'ndedir. Böyle bir ifadenin içeriği, her ifade için olduğu gibi öniçerik'ten gelir. İşte bu öniçerik dildışıdır. Sanatsal içerik, giderek, her türlü dilsel içerik bir veri değil, bir kotarmadır. Veriye dönüştüğü an yinelenmemelidir. Artık, ancak bir ifade aracıdır. Dildışını sınırlar ve kavratır. Tarihi yapan ve yığın, çoğunluk vb. ile söylemeyi sevdikleri nesnel hayatın özneleri öniçeriklerin ve öniçeriklerin geldiği gerçeklik alanlarının daima farkındadırlar ve daima onu yaşarlar. Bu özne ve bu dildışı içerik, aşinalıktan çok öte bir şeydir. Bir yaşantı sahihliği, giderek, belli bir uygarlık biçiminin hayat tarzından kopupgelen'dir. Yerel denilen işte bu. Elbette sanatsal içerik, bir aşinalıktan öteye geçmez. Geçmemelidir. Ama şair eliyle aşinalığa dönüştürülen hayat tarzı verileri can alıcı önemini yitirmez.

O yüzdendir A. Kadir, «nasıl mı?» sorusuna bu denli açık, kararlı yanıt verebilmektedir. Genç olmak nabız işidir. Nabız yoklamak değil, nabız vermek işidir: Toplumun atan nabzına katkısı olanlar da vardır. Bu öyle, algülüm biçiminde işlemez. Altta, yataklarda dolanan kan'dadır. Bu nabzı duyanlar onu alırlar ve kendi kanlarında açığa vurur, toplumun yaşama biçimine katarlar. Bir olguya dönüştürürler.

Selam, tarihi görenlere,
«çiçekleri koynunda ısıtarak»

(Su/Şiir Seçkisi/Nisan kitabı, 1985)

KADİR USTADA SANATIN ÖZGÜL AĞIRLIĞI

Güngör GENÇAY

İnsan olarak varolmak, yaşam biçimine uygun, bilinçli bir amaç taşıma özelliğini de beraberinde getiriyor. Bu özellik, sınıflı toplumlarda sanatçının omuzuna daha da ağır yükler koymaktadır. Değerlerin yozlaşıp, çarpıtıldığı böylesi toplumlarda sanatçı ister-istemez yerini belirlemek durumundadır. Bu olgunun ortası ya da karması olanaksızdır. Böyle olunca, ya burjuvazinin ya da ezilen, sömürülen halkın sanatçısı olmak vardır. A. Kadir'in yaşam ve sanat felsefesine bu açıdan baktığımız zaman; yerini, sanatını ve ustalığını doğru belirlemiş oluruz.

Halkının yanında yer alan A. Kadir Usta, inandığı sosyalist - gerçekçi sanatı, en küçük ödün vermeden yaşamı boyunca sürdürmüştür. Şiirinin çatısını ustası gibi ülkenin gerçekleriyle çatmış, buradan evrenselliğe ilmekler atmıştır. Kimi şiirlerindeki deyiş yumuşaklığı, sınıfsal bir temelden çıkışlı ve insan sevgisiyle yüklü olan yüreğini apaçık ortaya koyar. Onda her sözcük emekten, acıdan, sevgiden ve kavgadan süzülerek gelmiştir. Bu kavramlar, ilik - kemik bütünlüğü içinde sözcüklerde varolmuş, sonra da mangal gibi bir yürekten dillenen dizeleri oluşturmuştur Her şiiri, yaşamı güzelleştirme yolundaki sorumluluk ve umudu taşımaktadır.

Anlatımı yalın, açık ve özlüdür. Anlatma ve anlamanın güzel beraberliğinden kıvanç duymamak elde değildir.

Şiirleri, günümüzde imgenin çıkmaz sokağında yalpa yapanlara da, ustaca yol göstermektedir.

Türk Edebiyatının büyük şairi ve güzel insanına kendi dizelerinden biriyle seslenmekten geri duramıyorum.

«Sende ölüm bile aydınlık.» Kadir Ağabey.

Günlükten - 9 Mart 1985

A. KADİR'LE ARKADAŞLIĞIN SÜRGÜN ÖNCESİ, SONRASI

Kemal SÜLKER

Meserret Kıraathanesi, Sirkeci'den Ankara Caddesine çıkılırken, soldan ikinci caddenin (Ebussuud Cad.) sağ köşesindeydi. Kıraathane, yazar ve gazetecilerin dinlenme, buluşma, vakit geçirme yerleriydi. Basınla ilgisi olanları görmek isteyenler ya Meserret'e, ya da Nuruosmaniye Camiine yakın olan İkbal Kıraathanesine uğrarlardı.

Kadir, ilk şiir kitabını çıkarmış, büyük ilgi toplamıştı. Meserret Kıraathanesinde söyleşiyorduk. Ben Tan'da çalışıyordum. Birden Ankara'da yaşayan bir arkadaşım göründü. Kucaklaştık, ona Kadir'i tanıttım:

«Tebliğ adlı kitabı yeni çıkan şair A. Kadir...»

Ankara'dan gelen dostu da Kadir'e takdim ettim:

«Şair Suat Taşer. Bir ve 1943 adlı kitaplarındaki şiirleri beğendiğini söylediğin şair...»

Birden kaynaştık. Kahveler içilirken Suat Taşer fısıldadı:

«Sadri Ertem'le beraber geldim. Vagon Restaurant'da senin kitap söz konusu oldu. Sadri'nin kulağına çalınmış: Senin kitabın adı ve kapağı, bazı makamların dikkatini çekmiş, ırkçı ve Turancılar da 'şiirin hepsi beynelmilelci, hiç hamasî, kahramanlıkla ilgili tek mısra yok' diyorlarmış. Kötü haber verici olmak istemem ama, Tebliğ'in başına gelecek var gibi görünüyormuş.»

1943 Temmuz ortalarıydı. Suat Taşer'in aktardığı konuşmanın üzerinden az bir süre geçti. Kadir'in gözaltına alındığını duyduk. Bir iki gün sonra da beni gözaltına aldılar. Başka nedenlerle.

Sansaryan Hanı'nın en üst katında 1. Şube bölümünün uzantısında tabutluk denilen küçücük, kapısındaki bir karışlık tel örgülü penceresinden başka hava alacak hiçbir yeri olmayan yere kapatıldım. Kadir de öyle bir tabutluktaydı. Yatacak yer yoktu. Ayakta kalmak, tepede bir yanıp bir sönen ışıkla sinirlerin bozulduğu ortama dayanıp sorguları yanıtlamakla geçen beş gün, ya da dört gün sonra açlığa dayanamamış, bayılmışız. «İki gün çay, bisküvi verilsin» demiş doktor Üçüncü gün yemek yenebilecekmiş.

Üçüncü gün, sivil bir genç, hücrelerden koridora çıkma ve konuşma hakkı tanınanların istedikleri yemekleri not etmeye geldi. Kadir pilav, kuru fasulye istedi, ben bunlara ek olarak fazladan bir de tas kebabı söyledim. Yemekler gelinceye kadar Tabutluğun beş altı adımlık koridorunda gidip geldik, nöbetçinin kulakları bizdeydi, kendi durumumuzdan, ya da nezarete alınma nedenimizden söz edersek bizi ayıracak, odalarımıza tıkacaktı.

Emniyet I. Şube Müdürünün odasının önündeki geniş koridordan sert ayak sesleri ve almanca sözler, Tabutluk bölümünde duyulunca, yeni bir tevkifat filan diye düşündük ve Kadir'le soru dolu gözlerle bakıştık. Az sonra üç genç Alman ve bir sivil polis Tabutluk bölümüne geldi. Her taraf gözaltına alınanlarla tıklım tıklımmış, bu nedenle, bir gemiden Boğaz'da denize atlayarak Türkiye'ye sığınmak isteyen ilgili yerlere götürülünceye ve ilk tahkikat evrakı hazırlanıncaya kadar birkaç saatliğine burada kalacaklarmış.

Mahkemede, suçluluğumu kanıtlayacak yeterli delil bulunmadığından takipsizlik kararı verildi. Bu işlemin yapılması için yeniden 1. Şubeye götürüldüm. Emniyet Müdürlüğüne AhmetDemir atanmıştı. Komutanlığa yeniden yazılmış ve İstanbul'da kalmam

sakıncalı gösterilmiş. Komutanlık da «Anadolu'da ikamete memur edilsin» demiş.

Bu tür karar Kadir için de çıkmış. Onu Muğla'ya, beni Konya'ya sivil birer polis (ya da komiser) gözetiminde gönderdiler (2.9.1943). «İkamete Memur» denildiği için, Kadir ve ben gönderildiğimiz yerlerde oturacak, memur gibi her ay başında devletten maaş alacağız, sanıyorduk. Ancak İçişleri Bakanlığını temsil eden valilikten mi, gönderilmemize komutanlık karar verdiği için askerlik şubesinden mi aylığımızı alacaktık? Buna doğru dürüst karar veremeden sonucunu bilemeyeceğimiz bir geziye «mevcutlu» olarak çıkmıştık işte...

★

Birbirimizin nerede kaldığımızı bilemediğimiz için aylarca mektuplaşamadık. İstanbul'dan arkadaşlara gönderdiğim mektuplara aldığım yanıtlardan bilgiler alabiliyordum. Beş ay sonra, İstanbul'daki arkadaşlarımız bana Kadir'in, Kadir'e benim adreslerimizi verdikleri için mektuplaşabildik. Kadir'e, Konya'ya gelmesini öneriyordum. Konya Emniyet Müdürü, anlayışlıydı, insan sarrafı denecek kadar kişilerin ne durumda olduklarını biliyor, uzak gözetimle, sürgünlere rahat yaşama hakkı tanıyordu. Oysa, o yıl Kadir'in bulunduğu yerde sürgüne göz açtırmamak anlayışında olan emniyet müdürü varmış, Kadir çok tedirginmiş. Mektuplaşmaya başladıktan biraz sonra Ocak ayının ilk yarısında, benim onu Konya'ya gelmeye zorlamam, ürününü verdi, A. Kadir'den şu mektubu aldım:

13/1/944

Çok sevgili kardeşim,

İki üç gün evvel sana göndermiş olduğum bir mektupta, Konya'ya gönderilmem için istida ile müracaat ettiğimi yazmıştım. İstidam (dilekçem) Ankara'ya Dahiliye Vekâletine gitti. Emniyet Müdürü;

hiç bir mahzur yok, oraya seni gönderirler, dedi. İstidada, iş bulamadığımdan, vaziyetimin fena olduğundan ve Konya'nın iş bulmak için müsaid ve aynı zamanda gıda maddeleri bakımından ucuz olduğundan bahsettim. Her halde müsbet bir cevap gelir. Kabul edildiğini öğrendiğim gün, ilk posta ile oraya gelirim.

Dün mektubunu aldım. Son mektubuma cevap versin de, ondan sonra yazayım, dedim. Fakat yüreğim rahat etmedi. Kahvede Refik Halid'in (İstanbulun Bir Yüzü) isimli gayet kötü ve berbad romanını (geceliği 5 kuruşa kiralık aldım) okurken sana yazmak isteği geldi içimden.

Mektubunda, beni çok göreceğin geldiğinden bahsediyor ve benim içimi gıdıklıyorsun. Ah, şeker kardeşim, benim de öyle!.. Seni ne kadar sevdiğimi bilemezsin. Benim üç tane dostum var: Hüsamettin, sen, Şâdi. Hiç yanılmamışım,, sulh zamanından intihab etmişim (seçmişim) sizi. Böyle kötü zamanımda üçünüz de derdime ortak oldunuz! Üçünüzü sıraya koyamam artık. Anmak icab ettiği zaman üçünüzü bir anda anıyorum. Ne mutlu bana ki, birbiriyle kıyas edilmez üç arkadaşa sahibim. Kendimi mesut ve bahtiyar görüyorum bu bakımdan.

Neriman'a gücenmemek lâzım. Onun psikolojik durumu bizce malûm! Her hangi ufak bir tesirle allak bullak olan tarafını göz önüne getir. Bu itibarla affet! O daima iyi yapılı bir kızdır.

(Varlık/Sayı 932/Mayıs 1958

A. KADİR'İN BALIKESİR'DE SÜRGÜN KALDIĞI AYLAR

Kemal SÜLKER

22 Kasım 1940 Cuma günü, Tan'da günün konusu İstanbul ve daha beş ilde sıkıyönetim ilân edildiği haberiydi. Refik Halid, Sıkıyönetim Komutanı'nın soyadının Artıokal olamayacağını, iki sesli harfin yanyana gelişi ve bu sözcüğün anlamsızlığını söylüyordu. Ama, çoğumuz sıkıyönetimin kendisi üzerinde duruyor, savaşın Türkiye'yi ne ölçüde etkilediğini konuşuyorduk. Kısa süre sonra Orgeneralin soyadının Artunkal olduğu anlaşıldı, Refik Halid rahatladı. Bizse, basına gelen kısıtlamalardan yakınıyor, hele sonraları dış haberlerin tek sütundan verilmesi buyruğu, özellikle birinci sayfa sekreteri Münir Berik'i güç durumda bırakıyordu.

Sonunda komutanlık bir kısım yazar, şair, ressam ve gazetecinin kendi bölgesinde bulunmasını sakıncalı gördü. Bu görüş beni de, Tebliğ şairi A. Kadir'i ve başka arkadaşları da etkiledi. Sürgün'ün kimliği şöyleydi: «İkamete memur!» Öyle memur ki, ne memuriyeti var, ne maaşı var, ne ücreti. Ne yeri, ne geçim kurumu... Bizler için asıl sorun iş bulmaktı. A. Kadir de «Halbuki» başlıklı şiirinin sonlarında durumunu şöyle açıklamıştı:

«Artık/Kendimden bahsetmek sırasız./Sadece düşünmek kâfidir sanırım,/ böyle hürriyetten mahrum,/ böyle yarı aç,/ve sigarasız.»

İş bulamadığı için, Konya'ya gelmesini candan diliyordum, Bursa Oteli'nde (Aslında handı, at araba

ları avluda kalır; sürücüler, ya da yolcular üst kattaki odalarda barınırdı) bir odada yatar, kalkar, birbirimize destek olurduk. Arkadaşlar arasında böyle günlerde senin gelirin-benim maaşım gibi ayırımlar söz konusu olamazdı.

Kaldı ki, Konya'ya gelse, sivil polis azlığından Emniyet Müdürü olan babacan adam, gündüzleri nerede olduğunu bilsin diye benim Tekel Başmüdürlüğü'ne daktilo olarak girmeme çalıştığı gibi, Kadir'e de bir yerde iş bulabilirdi.

Avukat, yazar İmralı Cezaevi Müdürü olarak tanıdığımız Esat Adil Müstecabi (Müstecaplıoğlu) Balıkesirliydi; hatırı sayılır, saygılı bir kişiydi. Kadir'in iş bulması için ona kısa sürede yardım edecekti. İşi çıkmış olacak ki, söz verdiği gün ve yerde Kadir boşuna beklemişti. Ama oradan ayrılırken Esat Adil'in tanıdığı, Kadir'in de İstanbul'dan merhabası olan biriyle karşılaşmış, durumu öğrenince de Kadir'e iş bulmaya aracı olmuş. İş bulmanın sevinciyle Kadir:

«Açlıktan kurtulmuş bulunuyorum, diyordu, maddi üzüntüler bünyemi harap ediyor; çok zayıfım.»

Kadir, iş bulunca rahatladı, dergilere ve kitaplara para ayırabildi. Beğendiği dergiler Ankara'da yayımlanan Yurt ve Dünya ile Adımlar'dı. Bu dergilerden Yurt ve Dünya'ya ben de takma adlı (Asım Sarp) yazıyordum. Dergi, Ocak 1941'de ilk sayısını yayınlamış, yazı işleri müdürlüğünü 20. sayıya kadar Behice Sadık Boran, ondan sonra Adnan Cemgil yürütmüştü. Yurt ve Dünya'nın aradığımız 39. sayısında benim Bugünkü Şiirin Karakteri başlıklı yazım vardı. Adımlar'da Boran'ın Ö. F. Toprak ve Kadir'in İnsanlar ve Tebliğ adlı kitapları hakkındaki yazısı çoğumuzca «sudan» sayılmıştı, Kadir de beğenmemişti. O eleştiride şöyle deniyordu:

«Şiirimiz bulutlardan yeryüzüne iniyor; gerçek hayattan bir kaçınma vasıtası, marazi bir meşgale ol-

maktan çıkarak bilakis hayatın ta kendisini ifade eden bir vasıta, canlı, gürbüz bir faaliyet oluyor, kısacası çıkmaz yoldan kurtularak geniş sanat ufuklarına götürecek bir yola giriyor.»

Rıfat Ilgaz'ın 1944'te yayınlanan Sınıf adlı şiir kitabı büyük ilgi uyandırdı; Konya'ya getirilmediği için okuyamamıştım, oysa Kadir, övgüyle söz ediyordu. Kitap toplatılıp, şairi de gözaltına alınıp, kitabı koğuşturulmaya uğrayınca Sınıf'ı bulmak güçleşmişti. Tatilde, İstanbul Lisesinde okuyan bir genç, Konya'ya dönünce ve onunla kahvede tanışınca Sınıf'ın yanında olduğunu öğrendim, okumak için aldım. İlgaz, gerçekten yoksul insanları ve çocuklarını yeni bir anlatım diliyle tablo gibi canlandırıyordu.

Hazırlamakta olduğum antolojinin ilk müsveddesini polis, sürgüne gönderilmeden önce evden birçok, dosya ve kesiklerle birlikte almıştı. Bereket versin, antolojinin ana gereçleri olan mektuplar, yazılar, fotoğraflar kardeşimin yanında kalmıştı. Kadir yayına hazır olduğunu bildiği antolojinin durumunu öğrenmek istiyordu.

Şair, hikâyeci, gazeteci Neriman Hikmet, Kadir in de, benim de yakın arkadaşımızdı, çok iyiliksever bir kızdı; Kadir'in ekonomik durumunu ona yazmış ve arkadaşlarımızın bu durumu bilmelerini, olanağı bulunanın Kadir'e yardım elini uzatmasını dolaylı olarak yazmıştık. İş bulma olanağı çıkınca, Kadir, bunu yazmamıza pişmanlık duymaya başladı.

Orhan Kemal, Nâzım'ın anlatılarına dayanarak Kadir'e çok sevgi duyuyordu. Bunun sonucu olarak ona, çok içten duygularla yazılmış mektuplar göndermeye başlayınca, gurbet acısı çeken Kadir, çok mutlulanmıştı.

Ben de, Konya Emniyet Müdürünün, kendileri açısından zorunlu gördüğü için 13 Eylül 1943'te Tekel İmlahanesinde odacı kadrosuyla işe başlamıştım. Baş-

müdür, beni görüp durumumu öğrenince, Başmüdürlük daktilo kadrosuna almıştı. Başmüdür, yazılarını eski harflerle yazıyor, bunları daktilo ile çoğaltabildiğim için rahatlıyordu. Aylık ücretim de artmış, 40 liradan 50'ye çıkmıştı. Babamın gönderdiği para da eklenince hiç bir parasal sıkıntım olmuyordu. Kadir, Konya'ya gelince, iş bulmasa da, rahat rahat yaşayabilecektik.

Kadir, mektubunun son bölümünde çarpı işaretli değinilerinde sözünü ettiği (48 Şair» antolojisinde Dinamo, Kadir, F Giray, E. Gökçe, R. Ilgaz, C.S. Irgat, Mehmet Kemal, S. Taşer, Ö. F. Toprak gibi tanıdık şairlere de yer verilmişti. Ocak 1944'te yayımlanan antolojide Yeni Şiirin Onur Sayfası, Genç Şairleri Destekleyen Yazarlar listesi, Şairlerle İşbirliği Yapan Ressamlar, bu şairlere destek olan dergiler çizelgelerle veriliyordu. Antoloji Bakanlar Kurulu'nca toplatılınca Konya Kitaplığından kaldırıldı. Kadir de, arkadaşından geri alamadı.

Böyle bir ortamda Kadir'in iş bulması, gerektiğinde Konya'ya gelerek burada kalabilmesi, mutluluk duymama yetmişti bile. Hele 1944 başında Kadir'den mektup aldıktan sonra radyolardan Alman ordu istihbaratından bazı subayların Hitler'e suikast hazırladıkları haberini duyunca «çılgın savaş bitecek» diye umutlanmıştım.

İşte, içerikleri hakkında açıklamalar yaptığım Şair A. Kadir'ın iki mektubu; okurların sıcak ilgilerine sunuluyor

★

15/1/944

Çok sevgili kardeşim,

Artık mektuplaşmamız intizamını kaybetti. Bundan ben doğrusu memnunum. Zira, hem sana sık sık mektup yazmak fırsatını bulmuş oluyorum, hem de hemen hemen iki üç günde bir mektubunu alıyor ve

bundan dolayı bahtiyar oluyorum.

Evrakım Ankara'ya gitti. On güne kadar müsbet cevap gelmesi ihtimali kuvvetli. Derhal geleceğim. Belki yalnız ve belki de bir arkadaşla beraber. Son mektubunda yüreğime serin sular serpildi. Senin ne iyi kalbin var kardeşim!

Burada tanımış olduğum arkadaş 17-18 yaşında. Bir iş yapmıyor. Macerası beni çok alakadar etti. Derhal arkadaş olduk. Ortamektebin yedinci sınıfına kadar okumuş. Şimdi boşta geziyor. Ailesiyle arası açılmış. Konya'ya beraber gelmek istiyor. Lakin orada iş bulamazsak nasıl olur? Fevkalâde güçlüklerle karşılaşacağız. Ben iş bulursam pek iyi olacak. Fakat ya bulamazsak. Tabii arkadaş da kendine göre bir iş bulmaya çalışacak. Burada üstü başı da hiç iyi değil. Eğer oraya beraber gelirsek, zavallıya bir şeyler yaparız. Üçümüz gül gibi yaşamaya çalışacağız, değil mi kardeşim!

Çocuğa öyle ısındım ki, hiç sorma. Başıma bu derecesi gelmemişti. İnşallah sen de ısınacaksın. Biraz haylaz ama, zararı yok. Onu hoş görecek kadar açık yürekliyiz!

Buradan Konya'ya tren 14 lira bir kişi. Tabii üçüncü mevki. İki kişiye 28 lira. Yatak yorganı getireceğim. Parasız kalırsak satarız, diye. Senden on lira istemiştim ben. Sen bizim yol paramızı göndereceğini söylüyorsun. Hiçbir şey satmamak şartıyla, neye muktedir isen o kadar göndermeni istiyorum. 20-25 lira kâfidir. Ayın 25'ine kadar her şey hazır olsun ki; ayın sonuna doğru belki yola çıkarız veya çıkarım. Oraları ucuzluk mu? Yemeğin tabağı ne kadar. Tabii üçüncü sınıf aşçılarda...

(Varlık/Sayı 933/Haziran 1985)

BİR MEKTUP

ELÇİN

(Azerbaycan'lı Yazar)

Aziz dostlar!

«Varlık» dergisinin 1985-çiil aprel nümresinde (nisan sayısında) Kemal Sülker, Kemal Özer ve dostum Aydın Hatipoğlu'nun unudulmaz şair ve unudulmaz insan A. Kadir'in hatiresine nesp edilmiş yazılarını bir ürek ağrısı ile ohudum ve A. Kadir'in ölümü bütün dostları kimi (gibi) meni de kalben sarsıtdı.

Ele bil ki, goça Dede Gorgudun min iller bundan evvel (bundan bin yıllar önce) dediyi sözleri neçenci (kaçıncı) defa yeniden eşitdim:

Kelimli, kedimli dünya.../Son uçu ölümlü dünya...

A. Kadir'in akıllı ve külümseyen gözleri, ışıklı siması menim gözlerimin karşısında canlandı ve mene ele (öyle) keldi ki, «Mevlânâ» kitabındaki «Hatırla Ama!» şeirindeki bir mısraı A. Kadir özü pıçıldamağa başladı:

Ama bizi unutma, hatırla ama...

Hemin kitabı Baku'da mene bağışlamışdı: «Kardeş Elçin'e sevgilerle, 12.6.78»

Bu kün 12. 6. 85'dir.

Menim A. Kadir ile körüşümden 7 il (yıl) keçmiş...

Men onunla sohbetlerimizi, Hazar'ın sahillerinde, Baku'nu küçe (sokak) ve hıyabanlarında kezinti-

lerimizi hatırlayıram, onun şer (şiir) söyleyen mehriban sanatkâr sesini eşidirem...

Ne efsus (yazık) ki, İstanbul'da onunla görüşebilmedim...

Bir de heç vaht (bir daha hiçbir vakit) onunla görüşmeyeceyik...

Bu - çok ağırdır.

Lakin teskinlik onun kitabları, onun şerleridir.

A. Kadir'in özü artık yohsa da eserleri yaşayacak...

Sizden çok hahiş (rica) edirem ki, menim ve Baku'da onu közel tanıyan bütün dostlarının derin üzüntümüzü A. Kadir'in ailesine çaldırasınız (ulaştırasınız).

Son gamınız olsun!

Derin hürmetle,

Elçin.

Varlık/Sayı - 935/Ağustos 1985)

✶

BUGÜNÜN DİLİYLE MEVLÂNA'DAN

EY BALÇIK DÜNYA

Seni bildim bileli,
ey balçık dünya,
başıma nice belâlar geldi,
nice mihnet, nice dert.
Seni sırf belâdan ibaret gördüm,
seni sırf mihnetten, dertten ibaret.

İsa'nın yurdu değilsin sen,
yayıldığı yersin eşeklerin.
Nerden tanıdım seni bilmem ki,
nerden parçası oldum bu yerin?

Bana vermedin bir yudum tatlı su,
sofranı yaydın yayalı.
Elimi ayağımı bağladın gitti,
elimin ayağımın farkına varalı.

Bırak da bir ağaç gibi
yerin altından çıkarıp ellerimi
sevgilinin havasiyle sarmaşdolaş olayım,
uzayıp gideyim bâri.

Ey çiçek, dedim çiçeğe,
dedim, bu küçük yaşta sen,
neden ihtiyar oldun bu kadar,
dedim; nasıl oldu bu böyle?

Çocukluktan kurtuldum, dedi çiçek,
sabah rüzgârını tanıyalı,
hep yukarlara doğru çıkar
yukarlardan gelmiş bir ağaç dalı.

Şunu da söyledi çiçek:
madem aslımı tanıdım
Madem yersizlik âlemi aslım,
artık bana tek bir şey düşecek:
Yücelip aslına gitmek.

Sus yeter artık,
var git yokluğa haydi,
yoklukta yok ol.
Git, yokluklardan tanı
yokluktan var olanı.

DÜN GECE

Ne güzel geceydi dün gece, ne güzel geceydi:
Onunla sarmaşdolaş, dudak dudağa,
talih kapısı ardına kadar açık,
güneş kucağımızda.

Ne güzel geceydi dün gece, ne güzel geceydi:
Şarap tasını her sunuşunda
diyordu aklını başına al.

Hani dün gece aklın da tam sırasıydı ya!

BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM'DAN

VIZ GELECEK

İster müslüman olsun, ister gâvur, bana ne,
sımsıcak olsun yürek dediğin,
sevgiyle dolu olsun ağzına dek.
Bizim deftere adın hele bir yazılsın, kardeş
o zaman cennet de vız gelecek sana,
göreceksin, cehennem de vız gelecek.

BİR GÜNÜN BEYLİĞİ

İki batman şarap olacak,
bir somun ekmek, pamuk gibi,
bir koyun budu olacak,
şipşirin bir de güzel.
Bir çardak altındasın,
gel keyfim gel.
Padişahta var mı böyle yaşamak.

GÜMBÜR GÜMBÜR

Düşe düşe sarhoşluk düştü benim payıma.
İnsanlar, neden kınarsınız beni?
Ya bütün haram şeyler sarhoş etseydi,
ortada bir tek ayık zor görürdünüz.

KENDİNİ BİL

Yokluk halkasına gir, kral ol.
İçinin yüzünü yıka, kiri pası arıt.
Meyhane sokağında ibadet edene şunu de:
«İlkin kendini bil,
sonra ne halt edersen et.»

KADİR GECESİNDE BİLE

Hiç ayık dolaşmadım ömrümde, ama hiç.
Kadir gecesinde bile fitil gibiyim, körkütük.
Kadehle kucak kucağayım o gece,
küple o gece göğüs göğüseyim.
Elim testinin koynunda, ta sabahlara dek.

TESTİCİK

Dün çini testiyi taşa vurdum.
Adamakıllı sarhoştum, zılzurna.
Kendiliğinden konuşuverdi testicik:
«Senin gibiydim ben de bir zamanlar.
Ya sen de bir gün benim gibi olursan.»

GÜMBÜR GÜMBÜR

Doğruyu savundun mu, halin duman
İnsanın eli kolu bağlanmış bir kere.
Sıvarsın günün birinde paçaları,
ha babam, dersin, gerçeğe uzanırsın,
gümbür gümbür yuvarlanırsın karanlığa.

ZAMANA UYGUN BİR ÖĞÜT

Dinle beni, aklını başına devşir, oğlum,,
dostluk ne, sevgi ne, bir sürü ıvır zıvır.
Sarıl dünya işine, dilini sıkı tut ama,
gözün mü var, kulağın mı var, neyin varsa,
ko bir yana hepsini, bı güzel turşusunu kur.

SON GÜNE DEK

Keder seni bağrına basmak mı ister,
hadi ordan, çek arabanı, de.
Boş sıkıntılara kaptırma günlerini.
Yutmadan bedenini toprak
ne kitabı bırak, ne çayır çimeni.
Hele yârin dudağını, sakın ha,
tâ son güne dek.

VIZ GELECEK

İster müslüman olsun, ister gâvur olsun, bana ne,
sımsıcak olsun yürek dediğin,
sevgiyle dolu olsun ağzına dek.
Bizim deftere adın hele bir yazılsın, kardeş,
o zaman cennet de vız gelecek sana,
göreceksin, cehennem de vız gelecek.

MEDRESE DEDİĞİN

Aklını kullan, oğlum Ömer,
ne var medresede, bok mu var?
Meyhaneye gir, sana hiç kimse dokanmaz.
keyfince kurul, istediğince çek.
Medrese dediğin ne ki, Ömer oğlum,
püf desen yıkılacak.

BUGÜNÜN DİLİYLE TEVFİK FİKRET (1970)

FENER

Özgürlük uğruna acılar çeken
genç aydınlar için yazmış bu şiiri.

Kımıldar durur uzakta anlamsız bir ışık,
dolaşır ürkek ürkek ıslak yüzünde yolun,
şimdi uzadı, şimdi koptu, şimdi kırık,
bin kılığa sokar zavallıcığı bir ufacık soluk.
Şimdi düşünceli ve dalgın ve ağlamaklı,
öyle bir bakış ki bu, sevdalı sevdalı,
bir gece taşır, hülyalı bir gece, durgun kanatlarında.

Şimdi pırıl pırıl, şimdi atak ve delişmen,
sevinçli bir göz kırpması bu aydınlık bir yüzde.

Fener ne, fener ruhların aynası,
kendini koyvermiş, rahat,
boğazına dek dalmış hayale,
yaşar karanlık gecelerde uyanık, umutlu.

Ama onun bana en çok dokunan hali,
ha varıyorum, ha vardım derken sabaha,
yağmur incileri altında zavallıcığın
ağlaya ağlaya sönmesi.

SABAH OLURSA

Bu topraklar da bir gün ışıyacaksa, oğlum,
eğer bu toprakların da sislenen şu alın yazısı
sağlam ve güçlü bir elle silinir de,
bir parça gülerse donuk ve paslı yüzü halkın,
— o gün ben ölmemiş bile olsam
bir ölü gibi yaşayacağım —
sen kes o gün benden umudu,
kötürüm, boş çevremde unut beni acılarımla,
hasta bakışlarım seni çekmek ister sonra geriye doğru.
Oysa sen «yarın»sın tepeden tırnağa,
kulaklarımda sesin durmadan şakıyor

Işıyacak bir gün ortalık, ışıyacak,
sürmez bu karanlık, sürmez kıyamete dek,
bu mavi gökyüzü bir gün acır size.
Öyle boynunu bükme, oğlum,
hayatın güneşidir sevinçli olmak,
boynu bükük insan çürür bizim gibi.
Siz ey, gelecek günlerin küçük güneşleri,
birer birer uyanmanın vakti geldi işte,
ufuklar aydınlığa öyle susadı, öyle susadı ki!
Aydınlık tek özlediğimiz şey çağımızda,
haydi silin bulutları, uğursuz gölgeleri atın,
ışıklar içinde koşun mutlu özgürlüğe doğru.
Biz gözümüz açık gitmeyeceğiz bu dünyadan:
Vatan sizinle yaşayacak, biliyorum, sizinle yaşayacak,
şu zından karanlığından uzak, sizinle!

YAĞMA SOFRASI

Bu sofracık, efendiler, halkımızın varı yoğu, hayatı,
kan ağlayan, can çekişen halkımızın,
bekler sizi, efendiler, önünüzde titrer durur,
ama sakın çekinmeyin, yiyin yutun, şapur şupur,
yiyin, efendiler, yiyin, bu iştah veren sofra sizin,
doyuncaya, tıksırıncaya, patlayıncaya kadar yiyin!

Çok açsınız, efendiler, suratınızdan bellidir,
yiyin hadi, yemezseniz, yarın kalır mı, kimbilir,
sizi çağıranlar bu sofraya, bakın nasıl böbürlenir,
hakkınız bu, savaştınız, tamam, bu hak eldebir.
Yiyin, efendiler, yiyin, bu eğlenceli sofra sizin,
doyuncaya, tıksırıncaya, patlayıncaya kadar yiyin!

Hepsi bu nazlı beylerindir, ne varsa ortalıkta:
soy, sop, onur, düğün, oyun, konak, saray, caka,
hepsi sizin, efendiler, konak da, saray da, gelin de,
alay da,
hepsi sizin, hepsi sizin, hem hazırlop, kolayca,
yiyin, efendiler, yiyin, bu iştah veren sofra sizin,
doyuncaya, tıksırıncaya, patlayıncaya kadar yiyin!

Büyüklüğün hazını azcık zor da olsa, ne çıkar,
gösterişin gururu var, öç almanın sevinci var.
Güler yüzünüzden, efendiler, bu sofra keyfe gelir,
parıldar,
sizin şu baş, beyin, ciğer, bütün şu kanlı lokmalar.
Yiyin, efendiler, yiyin, bu cana can katan sofra sizin,
doyuncaya, tıksırıncaya, patlayıncaya kadar yiyin!

Verir bu fukara memleket, nesi var nesi yok, hepsini,
verir malını, canını, umudunu, ,düşünü,
rahatını, sağlığını, içinin bütün ateşini,
haydi yuvarlayın, düşünmeyin haram mıdır, helâl mi.
Yiyin, efendiler, yiyin, bu iştah veren sofra sizin,
doyuncaya, tıksırıncaya, patlaymcaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın gidereyak,
yarın sönmüş bakarsınız, bugün çatırdayan ocak,
hazır mideler sağlam, hazır mideler sıcak.
atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak,
yiyin, efendiler, yiyin, bu haykıran sofra sizin,
doyuncaya, kusuncaya, patlayıncaya kadar yiyin!

BİRLİKTE

Birlikte açmış iki zambak gibi bir dalda,
birlikte geçirdik bütün gençlik günlerini,
birlikte yaptık, insanlık hali ne yaptıksa,
birlikte gördük ne gördükse, sıkıntılı, ferah.

Tek bir anı yok o güzel günlere tanık,
tek bir anı yok ki bugün bulutları dalga dalga
göstermesin ruhuma sık sık bir ışık,
gitgide uzaklaşan bir ışık,
yalnız sana ait bir ışık, yalnız sana.

Birlikte olursak hayatın gene bir parça ışır,
o geçen günlerimin ışır yıkılan mutluluğu,
bir getiriver o günleri aklına ne olur.
Gel, sevgili can yoldaşım benim,
o gün birlikte okuduysak nasıl,
gene birlikte bitirelim şu dertli kitabı,
gel, birlikte bitirelim.

DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ'nden

(I. cilt 1973, II. cilt 1975, III. cilt 1980)

Ancak üç cildi yayımlanabilen bu seçkilerin içinde yer alan şiirlerin çevrilmesinde A. Kadir'le ortak çalışma yapan şair ve çevirmenler: Afşar Timuçin, Şerif Hûlusi, Gülen Fındıklı, Asım Bezirci Alâattin Bilgi, Selâhattin Yıldırım, Asım Tanış, Eray Canberk, Yeşim Salman, Mahir Şaul, Fahri Erdinç G. Santoro, Hasan Karahüseyinov, Mehmet Günsür, Ali Meriçboyu, W Söllner

★

BİRİNCİ SAYFA

Hiç tutkun değildim şiire,
ama içerde daha iyi bir iş yoktu yapacak.
Nasıl geçirecektim o uzun günleri,
kafamı nasıl dinleyecektim.

Oturdum şiirler söyledim,
özgürlüğü düşüne bekleye.

Ho Şi Minh - Vietnam
(Çev.: A. Kadir - Afşar Timuçin)

ÖLMEYEN

Ölüyorum umut içinde.
Ölüyorum yangın içinde.
Ölüyorum asılarak.
Boğazım sıkılarak.

Demiyorum ama bir kez
Aşkımız öldü.
Aşkımız ölmez.

Mahmut Derviş - Filistin
(Çev.: A. Kadir - Afşar Timuçin)

KARDEŞ

Her şey senin, kardeş.
Ev, at, silah senin.
Ama bu toprakların bin yıllık sesi benim.
Ne varsa çektin elinin altına, kardeş,
bıraktın bana şu dünyada sürünmeyi,
bıraktın beni başıboş, çırılçıplak.
Ama ben de işte böyle sessiz bırakırım seni,
böyle dilsiz bırakırım!
Nasıl ekip biçeceksin,
nasıl ateş yakacaksın,
işte aldım götürdüm şarkını?

Leon Felipe
(Çev A. Kadir - Afşar Timuçin)

DİLEK

Ver Afrika'nın ellerine
artan ekmeğini,
vereyim ben sana açlığını Mozambik'in,
vereyim ne varsa
oburluğundan arta kalan.
Kalıntılar şölenimden sana
verdiğim o hiç
göreceksin nasıl sağlayacak
senin rahat yaşamanı.

Çünkü, Avrupa,
senin bana verdiğin ekmek,
çöplüğe attığın
ekmektir.

Jose Craveirinha - Mozambik
(Pertekiz Sömürgeleri)
(Çev. A. Kadir - Afşar Timuçin)

GUERNİCA'DA

Guernica'da ölü çocuklar
sıra sıra dizildiler kaldırıma,
beyaz kolalı giysileri içindeydiler,

zavallı beyaz giysileri içinde.

Delikler vardı göğüslerinde ve alınlarında,
ölümün açtığı küçük küçük delikler.
İnmişti yıldırım gibi üzerlerine ölüm,
oynarlarken yaz güneşi altında.

Göz yaşı dökmeyen arkalarından, analar,
o sübyanlar dosdoğru cennete gittiler.
Tanrı da akide şekeriyle dolduracak
kurşun deliklerini birer birer.

Norman ROSTEN (İngiltere)
(Çev A. Kadir - Alâattin Bilgi)

SİLEZYALI DOKUMACILAR

Gözler kupkuru, yaş yok gözlerde bir damla.
Oturmuşlar tezgâhları başına, diş bilerler.
Dokuruz kefenini senin, hey Almanya, Almanya,
dokuruz sana bir yuf, bir yuf daha, bir yuf daha,
dokuruz ha dokuruz, dokuruz da dokuruz, dokuruz ha!

Yuf o tanrıya, tapındığımız tanrıya,
soğuk kış gecelerinde biz, aç çıplak,
yalvardık yakardık, umutlandık, bekledik boşuna,
komadı biz insan yerine, aldattı bizi, alay etti acımızla.
Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha!

Yuf o krala, zenginlerin adamına,
halkın yoksulluğuna hiç aldırmayan o krala,
bir de soyar bizi varana dek son kuruşumuza,
kurşunlatır köpekler gibi sokak ortasında bizi.
Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha!

Yuf o anayurda, bağrımıza bastığımız anayurda,
yalnız alçaklığın, utancın çiçeği yetişir üzerinde,
ve çiçekler soluverir, çiçekler açar açmaz, ânide,
solucanlar büyür ve kurtlar, kokuşmuşluğun
kucağında.
Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha!

Dokuruz ha dokuruz, senin sonunu dokuruz, gece gündüz
inleyen tezgâhlarda mekiklerimiz savrula savrula,
sana kefen dokuruz, ey koca Almanya, sana kefen dokuruz,
dokuruz sana bir yuf, bir yuf daha, bir yuf daha,
dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz dokuruz ha!

Heinrich Heine
(Çev A. Kadir - Selâhattin Yıldırım)

YENİ DESTAN

Akşam yeli eserken savaş alanında
düşman yenilmişti.
Telgraf telleri çınlaya titreye
iletti haberi uzaklara.

Bir ucunda dünyanın
yükseliverdi bir acı uluma,
çılgın bir çığlık koptu
kızgın ağızlardan gök boşluğunda.
İlenmekten soldu binlerce dudak.
Binlerce yumruk sıkıldı kudurmuş bir hınçla.

Öbür ucunda dünyanın
bir sevinç çığlığı ağdı gökyüzüne,
sarıldılar birbirlerine, tepindiler delirmiş gibi.
Ciğerler şişti, göğüsler kabardı.
Binlerce dudak mırıldandı eski duaları.
Kaskatı olmuş binlerce dindar el
kenetlendi osaat birbirine.

Gece yarısına doğru
telgraf telleri hâlâ sayıyordu
savaş alanındaki ölüleri.

Sonra dost düşman bütün insanlar birden sustu.

Yalnız analar ağladı
dünyanın iki ucunda.

Bertolt BRECHT
(Çev.: A. Kadir - Asım Bezirci)

VLADISLAV VANCURA (*)

Ortaçağın mağrur kaleleri gibiydi o.
Tek sözcük okunurdu armasında: Onur.
Köklerini toprağa salardı, yapraklarını yıldızlara.

Tüm Bohemya beyleri, o boynu vurulmuş beyler tüm.
eski şehrin şanları şerefleri,
kan kardeşleriydiler onun, ikiz kardeşleri.

Bükemezdi hiç bir şey onun belini, ne hayat ne ölüm.
Hayatı da ölümü de iyi bilirdi, hem dilim dilim,
bir canlı hayvanı deşen doktor Jossenius gibi.

Taşırdı bir değirmen taşı gibi ensesinde evreni,
bizi doğuran evreni, bizi öldüren evreni,
şeref için, yurt için, şiir için yaşadı ve öldü.

Neydi o söyledikleri, Vladislav, bir gece
kitaplığından düşen günlüğün o söyledikleri?
Mahkeme önünde hatırladıydın hani,

hatırladıydın gürlerken komut: Ateş, ateş, ateş ateş,
diye,
ve bir kral yaklaşırmış gibi çınlarken yaylım ateş,
en güçlü ve en yiğit anını yaşarken sen ömrünün,

senin o insancıl evrenin yığılırken çimenlere
hatırladıydın
Uzaklaştıydı sonra cellâtlar, işleri bitmişti.
Ölümün adımları almış götürüyordu seni ölümsüzlüğe.

Karşısında duvarın, günlerce gecelerce, ayakta,
genç yaşlı, erkek kadın, çoluk çocuk, kentli ve köylü,
kaderleri yırtıcılığın elinde, sırtlanların keyfine bağlı.

Yurt için çarpan yürekleri sanki dinamit dolu,
kızarmıyor göz pınarları artık, kupkuru,
insanca yaşamak neydi, nasıldı, unutmuştular.

Örümcekleri bile kıskanırlardı, sokaktaki kurbağaları,
kurbağaların özgürlüğünü, dilencileri, dilencilerin
sopasını ve çanağını.
Alışmışlardı kürek mahkûmlarından daha ezik
yaşamaya

Bölüşürlerdi ekmeği, tuzu, sevinci, kederi,,
kemiklerine varana dek umutsuzluk kemiriyordu
onları,
bakıyorlardı tutsaklığın köprüsünü aşmaya, el ele,
kardeşçe.

Acımasız zorbaları, acımasız cellâtları halkın
pek seyrek duydular inlediklerini, sızlandıklarını
onların.
onlar dönüş gününü düşlediler işkence altında bile.

Daha güzel bir Bohemya'ya dönüşü düşlediler,
saçak altındaki yuvasına dönüşü gibi bir kuşun.
En karanlık günlerde bile umutluydular ve inançlı.

Onlar Çek halkı adına sessizce boyun eğmişlerdi ölüme.
karşılarken onları ne meşale ne de mum yaktı Çek
halkı.
Özgür insanlar ülkesinde ellerini karşılıksız
sıkıyorlardı.

Vitezslav Nezval (Çekoslovakya)
(Çev.: A. Kadir Eray Canberk)

(*) 1942 yılında naziler tarafından rehine olarak kur
şuna dizilen romancı.

DERS

Bir ağaç girer içeri
ve eğilerek der:
«Bir ağacım ben.»

Bir kara göz yaşı düşer gökten,
düşer ve der:
«Bir kuşum ben.»

İner bir şey aşağı
bir örümcek ağından,
sevgi gibi bir şey,
yaklaşır ve der:
«Sessizliğim ben.»

Derken, kurulur karatahtanın yanına
yelek giymiş bir
ulusal demokratik at,
ve alır sözü yeni baştan,
dikerek dört yana kulaklarını
söyler babam söyler:

«Tarihi yürütenim ben.
Ve biz,
topumuz
severiz
ilerlemeyi
ve
atılganlığı
ve
savaşanın öfkesini.»

Ve başlar sınıfın kapısı altından
bir kan sızmaya,
incecik, ip gibi.

İlk burda süngülendilerdi,
ilk bu kapı eşiğinde,
günahsız, süt gibi çocuklar.

(Çev.: A. Kadir Yeşim Salman)

Öyle kolay sanma sen bu işi, kardeşim,
hemen kalkışma tellerden şarkılar döktürmeye!
Sazı eline bir kere almaya göresin,
bir görev yüklendin demektir, bilesin,
çok ağır bir görev, ve belâlı.
Geldinse anlatmaya yalnız kendi derdini, kardeşim,
yalnız kendi zevkini anlatmaya geldinse,
bırak elinden o kutsal sazı,
sana burda hiç kimse kulak asmaz.

Biz yaşamadayız bugün bir çölde, kardeşim,
çok eskilerde bir Musa vardı hani,
işte biz o Musa gibi yaşamadayız bugün;
tanrı tekparça ateşten bir kılavuz vermişti ona,
o da o ateşten kılavuzun peşinden gitmişti.
Bugün tanrı tekparça ateşten şaire ne der bak:
Sizsiniz halkı mutluluğa götüren yolu aydınlatacak.

Ey şairler, gireceksiniz halkla kol kola,
alevlerin, fırtınaların içinden geçeceksiniz,
hiç durmadan yürüyeceksiniz, ama hiç durmadan;
alçaktır halkın bayrağını elinden düşüren de,
şurda, geride, bir kenarda gizli gizli,
bir parçacık dinleneyim, diyen de alçak!

Halk bakacak, görecek, anlayacak,
acı çeken kim, baş kaldıran kim, dövüşen kim,
kimi işi oluruna bırakmış,
kim günü gün eden,
kim şarlatan,
kim korkak!

Peygamberler çıkacak, yalancı ve kurnaz,
durun, diyecekler size, durun, ey insanlar,
işte burası, diyecekler, sizi yaşatacak yer,
işte burası bolluk ülkesi, mutlu toprak.
Bu korkunç yalanlara kanmayacak ama hiç kimse.

ne açlık kalacak, ne susuzluk kalacak, ne de umutsuz yaşamak,
haykıracak güneşte kavrulan milyonlarca insan,
hepsi yalan, diyecekler, hepsi yalan, hepsi yalan.

Ne zaman eşit pay alırsak hepimiz bolluk sepetinden,
ne zaman hepimiz sırayla otururbut hak sofrasına,
ne zaman her eve girerse bereketli aydınlığı bilimin,
ne zaman pırıl pırıl yanarsa tekmil evler aydınlıklar içinde,
işte o zaman deriz, burada duralım, tamam,
işte burası bolluk ülkesi, mutlu toprak.

Biz o güne kadar, dur durak bilmeden,
sürdüreceğiz amansız savaşımızı,
dağ taş demeden yürüyeceğiz,
gözler çakmak çakmak, yumruklar sımsıkı.
Sonunda, bütün bu çabalara karşılık
hiç bir şey geçmeyebilir de elimize,
yola çıkarken zaten biz bunu göze almıştık.

Ölüm kondurup alnımıza yumuşak bir öpücük,
kaparsa usulcana göz kapaklarımızı,
ve ipekten kefenler ve çiçekler içinde
alıp korsa bizi kara toprağa,
bu bile yeter de artar bize.

Sandor Petöfi (Macaristan)
(Çev.: A. Kadir - Şerif Hulûsi)

SANAT ve HALK

1

Onurdur, sevinçtir sanat,
yanar fırtınada yalaz yalaz.
Boğar mavi göğü aydınlığa.

Sanat, ışığıdır insanlığın,
şavkır halkın alnında,
şavkırsa nasıl o yıldız,
tanrının alnında nasıl şavkırsa.

Çağıldayan bir şarkıdır sanat,
barışçı yüreklerin sevdiği bir şarkı,
kentin ormana söylediği bir şarkı,
erkeğin kadınına söylediği bir şarkı,
bütün canların söylediği bir şarkı,
bütün canların, bir ağızdan!

İnsanlığın düşüncesidir sanat,
parçalayan bütün zincirleri ve yürüyen!
Bir fatihtir sanat, tatlı, yumuşak!
Onundur Ren'ler bütün, Tiber'ler onun!
Köle halkalardır onu kavuşturan özgürlüğe,
özgür halklardır besleyip yücelten onu!

2

Haydi sessiz şarkını söyle,
ey yenilmez Fransa!
Söyle ve yukarlara bak!
Sesin dünyanın tek umudu,
senin aydınlık, derin sesin,
ey büyük, kardeş halk!

Başla şarkına, ey namuslu halk, gün ışırken!
Akşamleyin söyle gene şarkını, durma!
Çalışmaktır yüzünü güldüren insanın, çalışmak!
Tükür kocamış yüzyılın suratına!
Söyle alçaktan alçaktan aşk şarkısını,
söyle özgürlüğün şarkısını bağıra bağıra!

Söyle şarkısını kutsal İtalya'nın,
kefenler içindeki Polonya'nın şarkısını,
can çekişen Macaristan'ın şarkısını,
duru kanla kızaran Napoli'nin şarkısını.

Siz de kulak verin, ey zorbalar,
kükreyen arslanlar gibi nasıl
şarkı söyler durur halk.
zorbalar, kulak verin!

(Victor Hugo'dan çeviren. A. Kadir Asım Bezirci)

Nasıl türkü çağırabilirdik
basarken yüreklerimize yabancı ayağı,
buz tutmuş meydanlarda yüzüstü
bırakılmış ölüler arasında
melerken çocuklar acı acı?
Nasıl türkü çağırabilirdik
telgraf direğine asılı oğluna koşan
bir ananın kara çığlığına karşı?
Söğüt dallarında asılı dururken adaklarımız,
çalgılarımız,
sallanırlarken ağır ağır yomsuz rüzgârda,
nasıl türkü çağırabilirdik?

Salvatore QUASİMODO
(Çev.: A. Kadir - Asım Tanış)

NİKİFOROS VERETTAKOS'dan

DOLAŞTIM CEPHELERİ

Dolaştım dünyanın bütün cephelerini,
kurşunladıkları yerleri
askerlerin askerleri,
güneşin güneşi,
tanrının tanrıyı.
Kurtaramadım hiçbirini.
Yalnız hepsinin adreslerini alabildim:
Dolaşıp ülke ülke, kent kent,
köy köy, kapı kapı,
evlerine çiçek dağıtmaktır niyetim.

EVİMİN DIŞINDA KANTAT

Şarkılarınız olmasa da
büyür çiçekler
ilk açtıklarından bu yana büyüdükleri gibi
kalır renkleri canlı.
Yoktur bir şey istediği denizin.

Bir şeyler isteyen, sevgi.

Hem sonra,
ne oluyor bu Taigestos'a?
Yaralı mı? Neden ağlar hüngür hüngür?
Sakatlanmış mı yoksa?
Yoktur bir şey istediği çobanyıldızının,
tanrının, ufuktan ağan güneşin bir şey istediği.

Bir şeyler isteyen, sevgi.

EŞLİK ETTİM ÖLÜLERE

İnsan için. Her şey insan için.

Eşlik ettim ölülere,
türkü yaktım yiğitlere,
sevgin uğruna.

Bayraklar kaldırdı ellerim
güneşte, yasadışı,
sevgin uğruna.

Kanı gördüm
karı kirleten,
sevgin uğruna.

Kılıç gördüm, tüfek gördüm,
cellât gördüm, tiksinmeden,
sevgin uğruna.

Ama istemeyeceğim
bağışlanmamı,
sevgin uğruna.

Yazacağım mermere bir şunu:
Unuttum sevgiyi
sevgin uğruna.

SÖZCÜKLER

Ölür gider sözcükler
doğan dizelerin içinde.
Işık oluverirler, hiç sönmeyen.

YELKENSİZ

Yelkensiz, küreksiz, çekiyorsa bizi
kıyı,
yıldızsız, istiyorsa bizi gece,
güneşsiz, el ediyorsa bize gün,
dünya nerede?

Nikiforos Vrettakos
Çev.: A. Kadir Panayot Abacı
Varlık Kasım1984

HALK

Halkım ben,
hani şu sayılamayan,
hani şu çok halk.
Soluğumun öyle bir gücü var ki,
sessizliği deler geçerim, dinlemem,
filiz verir, boy atarım,
zifiri karanlık demem.

Zulüm, acı, ölüm, şu bu,
bir anda gizlerse de tohumu,
ölmüş gibi görünürse de halk,
döner gelir elbet bir gün Nisan ayı,
kavuşur baharına toprak,
kızgın eller dağıtır atar ağır havayı.

Ölümün içinden yeşerir yaşamak.

Pablo Neruda
(Çev.: A. Kadir)
(Bu Rüzgârı Toplayın, 1983)

AYDINLIK

Hiç bir vakit tam karanlık değil gece,
kendimde denemişim ben,
kulak ver, dinle.

Her acının sonunda açık bir pencere vardır,
aydınlık bir pencere.
Hayal edilecek bir şey vardır,
yerine getirilecek istek,
doyurulacak açlık,
cömert bir yürek,
uzanmış açık bir el,
canlı canlı bakan gözler vardır
Bir hayat vardır, hayat,
bölüşülmeye hazır.

Paul Eluard
(Çev.: A. Kadir)
(Bu Rüzgârı Toplayın, 1983)

BAŞLAMANIN SEVİNCİ ÜZERİNE

Ey, başlamanın sevinci! Ey sabahın erken saati!
İlk ot, herkes unutmuş gibiyken
yeşilin ne olduğunu. Ey ilk sayfası kitabın,
uzun zamandır beklenen, onun verdiği şaşkınlık.
Oku onu yavaş yavaş,
çok geçmeden, okunmamış bölüm
sana çok kısa gelecek. Ve, suyun ilk çarpışı
terli bir yüze! Temiz, serin gömlek. Ey sevginin
başlangıcı!

Başdöndüren bakış!
Ey, işin başlangıcı!
Doldurmak yağla
soğuk makinayı!
İlk dokunuşu elin ve
canlanan makinanın ilk homurtusu!
Ve ciğerleri dolduran dumanın solunuşu!
Ve sen,
yeni düşünce!

Bertolt Brecht
(Çev.: A. Kadir-Gülen Aktaş)
(Bu Rüzgârı Toplayın, 1983)

KALDIRIM ŞARKISI

Güneşle ısınan kaldırımlara bir uzansak,
bir uzansak güneşle yıkanan kaldırımlara,
canım toz kokusunda bitirilen günün,
bir uzansak uyanmadan gece,
ilk ışık yanmadan bir uzansak.
Bulutlar gelir birbiri peşisıra,
gözlesek yansımasını ırmakta bulutların.
Ufku az sonra kan boğacak.
Az sonra, ilk yıldız, şurda, evlerin üzerinde.

Robert Desnos
(Çev.: A. Kadir)
(Bu Rüzgârı Toplayın, 1983)

MAHPUSANE DÜŞÜNCELERİ

Hani bir dışarda olsam,
hep yürürüm, durmam.
Benimle beraber yürür
gökyüzü, toprak,
hürriyet, benimle beraber.
Gökyüzü, toprak ve hürriyet,
ne güzel şeyler

Hani bir dışarda olsam,
belki günlerce, uyumam.
Sabahları yok artık o kahpe uyanışım.

Duvarda kaldı gözlerim.
Dalmışım.

1938 - Ankara

ZEHRA

Bir akşam
ezan vakti taşındılar
yanımızdaki evin ufak bir odasına,
mahallenin en güzel kızı oldu Zehra ertesi gün.

Fakat o kadar aldıran olmadı gene,
ve Zehra da düştü herkesle beraber
yok olası ekmek derdine.

Yeri değildir bizim sokak
aşk şarkısı söylemek için açık pencerede
ay ışığına bakarak!

1942 - İstanbul

ŞARKI

Yanımızdaki oda
sübyanlar koğuşudur.
Onlar şarkı söyler gün gece,
duyduğumuz şudur:
«İner camlara akşam.
Ciligam!.. Ciligam!..»

Bu şarkı dolaşır dört duvarda.
Bu şarkı gezer parmaklıkları.
Bu şarkı nefestir onlarda.
Onun nöbetçiler de bilir
nasıl söylendiğini,
ve gitmiştir müdürün de kulağına kadar
Piç Celâl'ın Şano'su,
onunla yemek yer,
onunla oynar.
Kirli, beyaz bir mendil gibi
parça parça akıyordu gün duvarlara.
Mavi gözleriyle bağıra bağıra
gitti aramızdan bir kişi
kurbanlık koyun gibi asılmağa.
Kaldık yüz yirmi üç adam.

Orada gene başladılar:
«İner camlara akşam.
Ciligam!... Ciligam!...»

1938 - Ankara

OLUR BİTER

Ama şunu da aklına ko:
Başımıza gelen bütün bu şeyler
dünyada olmamaktan daha iyi.
Hem bizim için hasret falan da neymiş ki,
sen orda yıldızlara bakar dalarsın,
ben burda cıgaramı yakar dalarım,
işte olur biter.

1946 - Kırşehir

AÇILIR KAPILAR

Cansel'e

Alır seni korum damla damla
suyuma, ekmeğime, aşıma,
kaygıma, sevincime, acıma,
umuduma, sabrıma, gücüme.

Alır seni bölerim parça parça,
dağıtırım topraklara, denizlere, geceye.
Açılır her sabah kapılar gözlerinde,
girerim ışıltılı, yemyeşil bir bahçeye.

1955 - İstanbul

CİBALİ

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar,
kiminizin beş çocuğu,
kiminizin nar gibi yanakları var,
kiminiz kocasız kalmış,
kiminiz ihtiyar,
kiminiz daha körpe henüz.
Bana umulmadık,
eskimiş türküler düşündürür
siyah başörtüsü altında yüzünüz.

Parmaklarda tütün kokusu.
Tütün kokusu pazen entarilerde.
Biriniz ekmek alır fırından,
biriniz durmuş öksürüyor ilerde,
geçiyor bizim mahalleden biriniz.

Cibali dendi mi
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Çarpık ayakkaplarınız gelir
ve kahraman elleriniz.

1943 - Balıkesir

YOL

Tekmil haklar alınır.
Tekmil hürriyetler kısılır.
Tekmil köşe başları, tekmil kapılar tutulur.
Gökyüzü tıkılır dört duvar içine.

Bütün bunlara karşı,
dümdüz, apaydınlık kalır
seni bana getiren yol.

1946 - Kırşehir

8 NİSAN 1950

Bu ne bir alın yazısıdır,
ne de dünyaya erken gelmiş olmak.
Yastığının altında baktım mektubu:
Diyor, rüzgâr olmak, kuş olmak,
diyor, hasretim benim.

Baktım, uzakta, karanlıkta bir ateş yanıyor,
baktım, öfkeli, tek başına ve hür.
Dayamış alnını demirlere hâlâ bizi düşünür,
yüreği, dili, hürriyeti toprağımın,
Nâzım Hikmet'im benim.

1950 - İstanbul

TAMAM

Odam aydınlık bugün.
toprak yemyeşil, güleç,
yüreğim ferah.
Düşman yenildi, kaçıyor.
Duramıyorum ben artık yerimde.
Bir yağmur bulutu gibi, yavaş yavaş,
genişlediğimi hissediyorum.
ovaların üzerinde.

Güneşe ve dağlara karşı,
emsali görülmemiş
bir sofra hazırlanmakta.
Nasıl vaktini bilip
zincirlerini atıyor insan eli,
Asya'da,
Afrika'da!

Bakarsın apansız,
her şey biter,
hepsi tamam olur.
Ne yaşamamak korkusu.
Ne bir bitki gibi yaşamak, yapyalnız.
Belki ölmek de yok artık.
Çocuklar hep güzel vücutludur.

1943 - İstanbul

DAĞ BAŞINDA

Beni bir dağ başında böyle yapayalnız kodular,
rüzgârlara, kuşlara, bulutlara yakın,
senin etinden, tırnağından ayrı,
senin kokundan uzak.

Benim güzelim,
benim ceylân bakışlım,
benim kafamın ateşi,
ve yüreğimdeki.
Mümkün mü şu anda rüzgâr olmak, kuş olmak,
şu anda üç dört portakal almak, getirmek sana,
sana tuzlu badem,
kabakçekirdeği

Şu anda hiç bir şey mümkün değil.
Şu anda her şeyden ayrı, her şeyden uzak
ve her şeyden mahrumum ben.
Şu anda sadece yalnızlık ve kahır.

Hayır, güzelim,
hayır, ceylân bakışlım,
hayır, kafamın ateşi, hayır,
hayır, yüreğimdeki.
Şu anda mümkün ve güzel olan tek bir şey vardır:

Yanarak sevmek seni.

1946 - Kırşehir

BAŞKA ÇARESİ YOK

Dayan hasta barsaklarım, dayan!
Ağrısan da, kanasan da,
delik deşik olsan da,
dayan!

Dayan felçli ayaklarım, dayan!
Uyuşsan da, tutulsan da, morarsan da, dayan!

Dayan yorgun yüreğim, dayan!
Sıkışsan da, çırpınsan da, çatlasan da, dayan!
Dayan arslan kafam, dayan!
Yaş ha altmış üç olmuş, ha yetmiş üç olmuş, dayan!

Dayan hasta barsaklarım, ,dayan
Dayan felçli ayaklarım, dayan!
Dayan yorgun yüreğim, dayan!
Dayan arslan kafam, dayan!

Dayanın bre!

İŞTE BÖYLE

Haydi kır boynunu, yomsuz duygu, pis solucan!
Böylesi güzel asıl,
asıl bize yaraşan:
İşte böyle,
verinceye dek son soluğumuzu,
işte böyle.
türküler kata kata türkülere,
işte böyle,
direk gibi,
ayakta!

Haydi kır boynunu, yomsuz duygu, pis solucan!

DENİZ KIYISINDA SUYA BAKARAK

Kıyıda eğilmiş bakarım suya.
Suda ne hışırtı, ne yakamoz, ne homurdanma.
Yapyalnız, ıpıssız, kederli bir su.
Bir bir görürüm insanlarımı suda.
Yusyuvarlak, iri gözlerini görürüm Şahin'in.
Uzanmış suyun dibinde Şahin boyluboyunca.
Uyur mu, uyanık mı, belli değil
Belki yarı uyur, yarı uyanık.
Ama gözleri, yüreğinin kapısı gibi açık:
Ne tel örgü,
ne asma kilit,
ne demir parmaklık.

Sana Edebiyat 81/Sayı 3/Ağustos 1981)

DİRENÇ TOHUMLARI

Gelin,
bu gece deliksiz bir uyku çekelim,
gelin,
gücümüzü toplayalım,
gelin,
bağlayalım yarını sağlama!

Yeniden direnç tohumları ekelim
yüreğimizin toprağına,
gelin!

(Varlık/Mayıs 1983)

SEN BENSİZ ORDA

Kim anlatacak sana akşamları,
dışarda nasıl geçti günüm,
Cağaloğlu pazarında nasıl atlatılıyorum,
kimlere rastladım yolda, neler konuştum,
kim anlatacak sana?
Aradabir kim tutup sıkacak o minik pembe burnunu
senin?
O bembeyaz çileli saçlarını kim okşayacak geceleri?
Kim şakalaşacak seninle sabah kahvaltısında?
Seni kim ağlatacak şiir okurken?
Hele bir süre daha
bensiz baksın dursun
acı aydınlık yüzün
orda karanlıklara.

BEN SENSİZ BURDA

Yaslanıp omuzuna gecenin
sabahı karşılar gibi,
ama dünyaya günaydın diyemeden.
Yatar gibi çimenler üstünde,
ama çimenlerin kokusunu alamadan.
Koşar gibi denize doğru,
ama denizde kulaç atamadan.
Uzanır gibi bir çocuğun başına,
ama çocuğun başını okşayamadan.
Tırmanır gibi gürbüz bir ağaca,
ama ağaçtan bir meyva koparamadan.
Kavuşur gibi eski bir dosta,
ama eski dostla kucaklaşamadan.
İş başında türkü söyler gibi,
ama sesimi ben bile duyamadan.

(Varlık/Haziran 1983)

KÜÇÜK AYRILIKLAR

Takvimden kopardığım yaprak,
radyodan gelen ses,
günlük gazetelerim,
yemek masamız,
balkondaki fesleğen,
çay bardağım,
kahve fincanım,
ilâç şişem!
Ve sokağa çıktığım saatler!
Ve bastonum!
Ve beni köşeye kadar izleyen
sokak köpeği!

BİR BİLMECE

Biraz önce burada olan,
gelecek olan biraz sonra,
hem aynı adam,
hem başka?

(Varlık/Eylül 1983)

SİDİK TENEKESİNİN YANINDA UYUYANA TÜRKÜ

Ko, uyuyadursun
yanında
bir teneke dolu sidiğin,
uyuyadursun.

Sussun duvar,
sussun gece,
sussun toprak,
tüm yaratıklar sussun.

Ko, uyuyadursun
yanında
bir teneke dolu sidiğin,
uyuyadursun.

Sarıladursun
acının,
direncin,
umudun yumağı,
kendi kendine
sarıladursun.

Acıdan,
dirençten,
umuttan başka ne
insan dediğin.

Ko, uyuyadursun.

(Varlık/Ekim 1983)

KARANLIĞIN TÜRKÜSÜ

İlkin karanlığın içinden karanlığı gördüm.
Sonra kanı gördüm, karanlığa çökmüş.
Tomurcuğu gördüm sonra, taşlar arasında, ezik.
Sonra insanı gördüm, ne yüzükoyun yatabilir, ne arkaüstü, ne yan,
duramayan ayakta,
oturamayan,
doğrulamayan.
Yangınları gördüm sonra tırnaklarda.
Sonra ölüleri gördüm, gencecik ve mosmor.
Sessizliği gördüm sonra, bir deri bir kemik.

Sonra işsiz güçsüz bir dünya gördüm,
evsiz barksız bir dünya,
topraksız bir dünya gördüm,
insansız bir dünya.

Ben,
iki eli
iki dilim
bayat ekmek.

(Varlık/Mayıs 1984)

KİMBİLİR

Kimbilir dünyada şu anda
yere zor basan ne çok ayak var,
kaşığı zor tutan ne çok el,
ne çok ağız var
lokmayı çiğneyemeyen
kimbilir dünyada şu anda!

Konuşamayan,
ama konuşacak olan
kimbilir
ne çok şair!

Varlık/Mayıs1985)

BENİM ANAM HEP AĞLARDI

Tüm ağlayan analara
adadım ben bu şiiri

Benim anam hep ağlardı.
Kardeşine ağlardı.
Yemen çöllerinde kalmıştı
gencecik İdris dayı.
Anam ağlardı ona.

Benim anam hep ağlardı.
Babama ağlardı.
Bir kaltak getirmişti anamın üstüne babam
üç çocuklu eve.
Ayyaşlığa vurmuştu sonra.
O benim umacımdı.
Öldü çıldırarak.
Anam ona ağlardı.

Benim anam hep ağlardı.
Ağabiğme ağlardı.
Gitmişti çok uzaklara ağabiğim oniki yaşında
parasız bir yatılı okula.
Oniki yaşında kış ortasında geçmişti Ziganaları.
Anam ona ağlardı.
Kapımızı postacı çalsa ne zaman,
mektup gelse ne zaman ağabiğmden,
ne zaman mektup yazsak biz ağabiğme
türkülü, mânili,
anam ağlardı.

Benim anam hep ağlardı.
Bana ağlardı.
Ben giderdim okula çok sabah harçlıksız,
o da ağlardı bana.

Benim anam hep ağlardı.
Ablama ağlardı.
Girmişti ablam dikimevine.

Ağrına gitmişti anamın.
Anam ona ağlardı.

Benim anam hep ağlardı.
Evimize yılda iki lira getiren
bir erik ağacımız vardı.
Kurudu.
Anam ağlardı ona.

Benim anam hep ağlardı.
Ekmek kırıntıları atardı
karda seken serçelere
ve ağlardı.
Ezanı duyardı
Çiçekleri sulardı
ve ağlardı.

Benim anam hep ağlardı.

Ablam bir gün gelin oldu gitti.
Benim de bir gün mahpusaneye düştü yolum.

Anam ne zaman kurtulmuştu ağlamaktan,
unuttum.
Yoksa benim anam hiç mi yaşamadı?

Öyleyse bu akan ne
parmaklarımın ucundan?
Bu akan
gözyaşı mı,
yoksa kan mı?

(Varlık Aralık 1984)

NASIL MI?

Şu duman var ya, şu duman,
dünyanın bağrına çöken,
dağıtılarak.
Şu toprak var ya, şu toprak,

buz kesmiş,
çiçeklerin koynunda ısıtılarak.

Şu eller var ya, şu eller,
demir karası,
aydınlığın ateşinde ovularak.

Şu alınanlar var ya, şu alınanlar,
bir bir
ödetilerek.

Ve unutularak
tüm boyunduruklar
barışın kollarında. (Varlık/Şubat 1985)

DİYEMİYORUM (*)

Bir işe sıvanırken
ya da
bir uzun yola çıkarken oğlum
-baba değil miyim-
öğütler veriyorum.
Çoğuna burun kıvırıyor.
Gittiği yollardan benim de geçtiğimi
bildiği halde.
Hem onun gibi de değil,
kan ter içinde.
Neyse ki, aradabir de olsa,
sen haklıymışsın baba, diyor,
seni dinleseydim keşke.
O zaman şöyle diyesim geliyor ona:
Adam olacaksın, oğlum,
sen ancak
beni dinlemeye dinlemeye.

Diyemiyorum. Varlık/Mart 1985)

(*) Bu şiir bilindiği kadarıyla yazdığı son şiirdir ve küçük oğlu Ali'ye yazılmıştır.

A. KADİR

1938 öncesi

Agop Arad'ın çizgisiyle A. Kadir

Ekmek kavgasında bir çocuk: İbrahim Abdülkadir

Evliliklerinin ilk yıllarında eşi Cansel'le

Azra Erhat ve Vedat Günyol'la

60. Doğum yıldönümü kulamasında T.Y.S. Başkanı Aziz Nesin'le

1980 yılında evinde

Eşi Cansel ve oğulları Ali ile Ahmet

Eşiyle son anı

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz/Afşar Timuçin	5
ŞİİR ÜZERİNE	
A. Kadir'in Şiirleri - Toplumcu Sanat ve Kişilik/ Sennur Sezer	7
A. Kadir'in Otuz beş yılı/Asım Bezirci	13
A. Kadir'in Şiiri Yaşantıdan Kazanılan Kuramlarla Beslenir; Şairin İnsancıl Umutlu Bakışıyla Yeşerir/ Eray Canberk	25
Bir Şiir Ustası; A. Kadir/Hüseyin Ferhat	29
Hayattan Şiir Damıtan Ozan A. Kadir/ Aydın Hatipoğlu	38
A. Kadir/Tanju Cılızoğlu	43
Nedir Hayatı Anlamlı Kılan/Metin Çitil	55
Ve A. Kadir Ustanın Şiirleri, Plâkta/Deniz İzgi	57
Devr-i Süleyman, Kaçaklar ve A. Kadir/Bülent Habora	60
ŞİİR KİTABI İÇİN YAZILANLAR	
Hoş Geldin Halil İbrahim/Ahmet Köksal	62
Dört Pencere/İlhami Soysal	64
Hoş Geldin Halil İbrahim/Mehmed Kemal	66
Mutlu Olmak Varken/Behzat Ay	69
Mutlu Olmak Varken/Doğan Hızlan	71
A. Kadir ve Ozanın Çilesi/İsmail Gençtürk	73
Mutlu Olmak Varken/Etem Olgunil	76
Edebiyat Yoluyla/Mahmut Makal	78
Mutlu Olmak Varken/Zühtü Bayar	80
Mapusane Şiiri Ve A. Kadir/Ahmet Uysal	82
Hürriyet ve Ekmek Şairi A. Kadir/Sakıp Coşkun	85

Sayfa

A. KADİRLE İLGİLİ ŞİİRLER
A. Kadir'e/Can Yücel 93
Kırk Yıl Önce A. Kadir'le/Arif Damar 94
Yolcu/Mustafa Yalçın 95
O Susmuş Merhabalar/Kemal Kale 95
Ozan/Aydın Hatipoğlu 96
A. Kadir'i Taştır/Özgen Seçkin 97

YAZILARI
Aslolan Şairler Kervanına Katılmaktır 98
Şerif Hulusi'yle 101
En Olgun Çağında Öldü 106
Bugünün Diliyle Hayyam 107

KENDİSİYLE YAPILAN KONUŞMALAR
A. Kadir Anketimize Cevap Veriyor/Yeryüzü 112
1940'dan Sonra Şiirimiz/Şükran Kurdakul 115
Gelin Gözlerinden Öpelim/Şahap Balcıoğlu 118
A. Kadir'le Son Söyleşi/Maya Arıkanlı 123

Süren Bir Savaş, Filistin Şiiri ve Filistinli Şairler/
Zeynep Oral 126
Hayyam'ı Okurken/Oktay Akbal 131
Kitap Tanıtma Yazısı/İlhan Selçuk 134

ŞİİR ÇEVİRİLERİ ÜZERİNE
T. Fikret'in Şiirleri Türkçeleştiriliyor/Turhan Gürkan 136
Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü A. Kadir'e Verildi/
Konur Ertop 141
A.Kadir'le Çalışmamız/Azra Erhat 146
Türkçe Söylemek/Asım Bezirci 148
A. Kadir'in Büyük Çabası/Afşar Timuçin 149
A. Kadir'in Çevirmenliği üzerine Kısa Notlar/
Hilmi Yavuz 150
Bıkıp Usanmadan/Eray Canberk 150

ÖLÜMÜNDEN SONRA YAZILANLAR
A. Kadir İçin/Oktay Akbal 151
Sen Gittin mi ki A. Kadir/Refik Durbaş 154
Kula Kulluk Etmeden/İlhan Selçuk 157
Bu Yürek Hiç Durmayacak/Eray Canberk 160

Sayfa

Doğrunun Peşinde Bir Ömür Boyu/Afşar Timuçin 162
Onun Ölümü Üretimin Yarıda Kalmasından Duyulan Üzüntüyü Getirdi/Kemal Özer 167
Bir Büyük Şair Daha «Dimdik ve Mağrur» Susmayı Yeğledi/Kemal Sülker 170
Yürürsen Ölüme Karşı Yaşamak Sonsuzlaşır/ Aydın Hatipoğlu 176
A. Kadir - Bir Adanış Türküsü/Seyit Nezir 179
A. Kadir İçin/Ahmet Telli 181
A. Kadir/Veysel Öngören 184
Kadir Ustada Sanatın Özgül Ağırlığı/Güngör Gençay 188
A. Kadir'le Arkadaşlığın Sürgün Öncesi, Sonrası/ Kemal Sülker 189
A. Kadir'in Balıkesir'de Sürgün Kaldığı Aylar/ Kemal Sülker 193
Bir Mektup/Elçin 198

BUGÜNÜN DİLİYLE MEVLÂNA'DAN 200

BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM'DAN 201

BUGÜNÜN DİLİYLE T. FİKRET'DEN 204

DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİNDEN 208

ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER 223

SON ŞİİRLERİ
Başka Çaresi Yok, İşte Böyle 229
Deniz Kıyısında Suya Bakarak 230
Direnç Tohumları 230
Sen Bensiz Orda, Ben Sensiz Burda 231
Sidik Tenekesinin Yanında Uyuyana Türkü 232
Küçük Ayrılıklar, Bir Bilmece 232
Karanlığın Türküsü, Kimbilir 233
Benim Anam Hep Ağladı 234
Nasıl mı? 235
Diyemiyorum 236

FOTOĞRAFLARI 237
İçindekiler 253

A. KADİR

Gülen Aktaş - Afşar Timuçin
Aydın Hatipoğlu - Eray Canberk

1985 Mart'ında yitirdiğimiz Türk Yazın Sanatının büyük ustası A. Kadir'i saygıyla anıyoruz.

Gülen Aktaş, Afşar Timuçin, Aydın Hatipoğlu ve Eray Canberk'in hazırladığı bu kitapta çeşitli sanatçı ve gazeteci kalemler, O'nun kişilik, şiir, yazı ve çevirilerini; tanıtım, eleştiri ve inceleme boyutlarında ele alıyorlar. Böylece büyük Ustanın yaşamıyla yanyana yürüyen sanatını, daha iyi tanıyor ve daha geniş bir açıdan görme olanağı kazanmış oluyoruz.

Ayrıca, yazdığı ve çevirdiği şiirlerden bir seçkiyle tümlenen bu kitabı, emek ve özgürlükten yana olanların, başlarının ucundan ayırmayacağına inanıyoruz.

GERÇEK SANAT
YAYINLARI

Grafik: Akan Koi